CEZAR PETRESCU și MIHAI NOVICOV

NEPOȚII GORNISTULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

CEZAR PETRESCU și MIHAI NOVICOV

NEPOȚII GORNISTULUI

Scenariu cinematografic

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

PROLOG

1

In dimineaţa aceasta de primăvară însorită, livada pare o mare de spumă albă şi deasă, revărsată peste culmea dealului... Cireşii îşi întind crengile, ciucure de flori. Adierea abia simţită a vântului răzbate prin iarba proaspătă smălţuită cu bumbişori şi cu bănuţii de aur ai florilor de păpădie. Harnicile albine au şi plecat cu zumzete voioase la treabă.

Departe, în vale, satul mai e învăluit încă de pâclă. Îl luminează peste câteva clipe razele de soare care pătrund pieziş prin aburii pământului. Din făşiile lungi, spintecate, iese la iveală o turlă de biserică mai întâi, clipeşte mai apoi un şirag de plopi înalţi.

Un flăcău şi o fată în straie de sărbătoare, fug râzând. S'au oprit lângă cireşul cel mai încărcat de floare. Nu-şi vorbesc. Cuvintele ar fi de prisos. Ea îl simte alături şi atâta îi e deajuns. El a scos pe furiş un şirag de hurmuze şi i l-a prins pe neaşteptate de gât. S'au înălţat amândoi în picioare şi privirile li se întâlnesc cu toată bucuria nevinovată a anilor lor tineri.

Intr'un târziu tânărul întreabă:

— Când ne luăm, Anco?

Ea îşi mângâie fericită şiragul de mărgele primit în dar. Ar vrea să răspundă şi, sfioasă, parcă nu se încumetă.

— Nu ştiu... Lasă-mă... I-am spus tatii... răspunde în sfârşit.

— Şi? — stărue tânărul — se învoieşte?

Anca înclină din cap.

— Să-i spunem și mamei! izbucnește el fericit.

Și iar se privesc. Parcă nu s'ar mai sătura tot ultându-se unul la altul.

2

In tinda casei de țară, cu acoperișul de coceni sprijinit pe stâlpii scorojiți de vreme, tinerii stau în fața bătrânii puțină la trup. Anca netezește în mâini marama subțire cu fluturași de argint: darul bătrânei. Pentru ca s'o sărute pe frunte, mama flăcăului s'a înălțat în vârful picioarelor.

— De acum încolo tu să ai grijă de Pintea... tu...

Anca și-a întors capul spre tânăr.

— Să-ți arăt casa, o îmbie flăcăul.

Impreună, tinerii au trecut în încăperea scundă cu tavanul din bârne și podeaua de lut. Lângă fereastră, o măsuță cu câteva ghivece cu flori. In partea dimpotrivă, o laviță cu scoarțe și perne, deasupra căreia o goarnă se reliefează pe albul peretelui. Un sipet țărănesc și o cromolitografie, pe un alt perete, întregesc mobilierul sărăcăcios al încăperii.

Ochii Ancăi cuprind totul, dar privirea i se oprește mai stăruitor asupra goarnei. Bucuros, Pintea se apropie de laviță și desprinde goarna din perete.

— Vezi ce scrie aici? îi spune el, aplecându-se peste goarnă, străduindu-se, parcă, pentru întâia oară, să descifreze inscripția săpată în metal.

In încăpere, prin ochiurile mărunte ale ferestrei, pătrunde lumină puțină. Anca și-a aplecat capul și ea peste goarnă, în timp ce tânărul i-a cuprins umerii cu brațul. Silabisește rar:

— „Noi căciularii dela Grivița, ostașii și ofițerii, dăruim această goarnă lui Oprea Dorobanțu, care a sunat din ea viteaz, atacul".

— Răposatul? întreabă într'un târziu fata, întorcându-și privirea plină de admirație spre Pintea.

— Da. Tata... Uite-l și aici.

A înălțat puțin pânza din fereastră, încât cuprinsul cromolitografiei se distingea destul de bine: dorobanții dau năvală spre reduta turcească, iar în planul întâi — gornistul. Dedesubt, inscripția:

Gornistul dela Grivița sunând atacul.

3

Vremea idilelor a trecut. E toiul secerișului. Holda se leagănă în adierea vântului. Insurățeii de odinioară, acum bieți gospodari necăjiți, muncesc din greu sub arșița soarelui. Tânărul retează grâul, iar femeia adună snopii. Sudoarea fierbinte le scaldă obrajii. In căruța din apropiere gângurește un copil în scutece. Altul mai răsărit se joacă alături, cu o tigvă de dovleac.

Tânărul s'a oprit din lucru. Își desmorțește spinarea, apoi cu o tresărire își îndreaptă ochii către un copilandru care se zărește apropiindu-se în goană.

— Bade Pintea! Bade Pintea! — îi strigă el de departe — vin' de grabă!

A ajuns. Se pare că vestea pe care a adus-o nu-i nici de bucurie și nici nu îngăduie mult timp de gândire.

Pe când Anca își scoate sugaciul din căruță, țăranul a și pornit în goană spre sat. Din urmă, femeia cu un copil în brațe, cu celălalt agățat de fustă, îl urmărește cu privirea, îngrijorată.

4

In ograda lui Pintea se aude toba perceptorului, care a izbutit să adune câțiva oameni necăjiți.

Agentul de percepție, alături de jandarmul cu arma la umăr, e vădit pătruns de importanța ordinului pe care-l duce la îndeplinire. Urmat de gesturile disperate ale bătrânei, intră în casă.

— Fii om de înțeles, stărue bătrâna. Așteaptă să-mi vie băiatul.

Perceptorul însă nici nu vrea s'audă. Desprinde scoarțe roase până la urzeală de pe pereții încăperii, ridică obiecte umile de gospodărie, îmbrânceşte bătrâna și aruncă claie peste grămadă obiectele în curte.

— Geaba bateți toba! aruncă vorba un bătrân, toboşarului. Nu cumpără nimeni...

— Ce-ți pasă?

— Iacă-mi pasă! că ne jefuiți avutul...

Cuvântul e tare. Agentul stă o clipă la îndoială.

— Eu execut ordinul! flutură el o hârtie de formular imprimată. Poftim. *„Astăzi, 8 Iulie 1915, se vor vinde prin licitație publică..."* citeşte el. Este?

— O fi! răspunde bătrânul. Dar tot ne jefuiți...

— Dă-i înainte! Ce stai? țipă agentul către toboşar.

Toboşarul înnăbuşe cu bătăi de tobă, murmurele mulțimii. Agentul se întoarce din nou în casă. Aceasta e clipa când Pintea a ajuns gâfâind în fața curții. S'a oprit. Priveşte încruntat la tot ce se petrece înăuntru.

In casă, agentul de percepție întinde mâna spre goarna atârnată în perete. Bătrâna se agață de mâna lui, dar agentul stărue fără milă.

— Pintea! țipă sfâșietor bătrâna.

Țăranul a auzit și se repede năvalnic. Ajunge agentul în gura prispei și-i smulge goarna din mână.

— Eşti nebun? urlă agentul. Ultragiezi omul stăpânirii?

Pintea i-a făcut vânt cu scârbă la o parte... Jandarmul își ridică mâna:

— Ia seama, Dorobanțule! că apoi...

— Ai să dai socoteală! se sumețește atunci cu jumătate de glas și agentul. Incarcă, băiete! porunceşte toboşarului.

Țăranul, cuprins de furia disperării, pune atunci el însuși mână de ajutor să arunce boarfele în căruța perceptorului. Sătenii se uită muți, cu o îndârjire înnăbușită. Intre timp, a ajuns în fața ogrăzii și Anca strângându-și copiii lângă ea cu un gest neputincios de ocrotire.

— V'ați procopsit! strigă un bătrân în urma căruții cu boarfele sărmane care-a părăsit curtea.

Pintea privește și el îndelung după căruță. Apoi se apropie de Anca.

— Nu mai e de trăit aici, oftează într'un târziu.

5

Ultimele pregătiri de plecare. Tânărul strânge legăturile grămadă, femeia mai cercetează odată scutecele celui mai mic dintre copii, iar bătrâna stă împietrită de amărăciunea despărțirii. Se apropie apoi încet de peretele unde-i atârnă goarna, o desprinde încet și tot atât de încet o întinde fiului.

La poartă s'au adunat oamenii din sat. Plecarea îi turburâ și au venit să-și ia rămas bun.

— Tot pleci? îl întreabă un unchiaș pe Pintea, care tocmai a ieșit pe prispă cu una din boccele.

— Da, că nu mai e chip...

— Adevărat! oftează un altul. Toți ne sugrumă!... Cică strânge vodă bani pentru război, adaugă apoi țăranilor din jur.

— Război! scuipă cu scârbă al treilea gospodar, într'o parte. Război boieresc... atâta ne mai lipsea...

Câteva femei au făcut roată în jurul nevestei, care a ieșit și ea din casă.

— O să umblăm noaptea — le explică ea — că ziua e prea zăduf pentru copii. Pintea zice că la București se găsește de lucru. Poate om avea mai mult noroc acolo.

Strângeri de mână. Pintea mai potrivește odată legăturile și le saltă apoi pe umăr. Anca cu copiii e lângă el. In prag se ivește bătrâna. Toți se dau la o parte. Pășește încet. Se oprește în fața feciorului, care cu capul plecat, ascultă urarea:

— Să vă dea dumnezeu noroc!

Copil'ului i-a întins o turtă. Se apleacă și-l mai sărută odată. In sfârșit pribegii se smulg din loc și pornesc cu fruntea în pământ. Vecinii îi petrec o bucată

de cale. In poartă a rămas numai bătrâna, pustie ca şi casa. Din ochi, urmăreşte siluetele celor plecaţi, mereu mai mici şi nelămurite, până ce se topesc cu totul în depărtarea drumului.

6

Obosiţi, drumeţii s'au oprit să se mai odihnească. Din locul acela unde şoseaua urcă până pe creasta dealului, oraşul aşteptărilor se zăreşte în depărtare: coşuri de fabrici, clădiri înalte, turle de biserici. Pintea a lăsat jos legăturile şi şi-a ridicat copilul cel mai răsărit în braţe. Privirea lui, când învălue copilul cu dragoste, când se'ndreaptă înspre oraş, când urmăreşte faetoanele lăptarilor şi căruţele grădinarilor, care grăbesc în soarele dimineţii spre bariere.

Femeia îi înţelege frământarea şi îl cercetează cu priviri furişe. Pe straiele lor s'a adunat tot colbul şoselei, iar barba ţepoasă şi nerasă a ţăranului e mărturia zilelor de când se află pe drumuri.

— Hai! spune deodată hotărît Pintea, adunând în acest cuvânt toate nădejdile sale. S'o găsi un colţ şi pentru noi în oraşul ăsta!

7

In curtea lungă din strada Atelierului se înşiră un rând de case pipernicite, toate cu geamlâcuri şi cu câte o prispă în faţă. O boltă de viţă urmăreşte calcanul caselor vecine.

Dinaintea uneia din prispe, Pintea, cu un ciocan în mână, încearcă să dreagă o masă hodorogită. Lângă el, un muncitor repară un scaun. E cam de aceeaşi vârstă cu Pintea. Mai scund şi mai svelt, l-ai recunoaşte dela o poştă, după coama părului creţ ce pare că încă n'a făcut cunoştinţă cu pieptenele. Ochii îi sunt vii, scânteietori.

— Şi cum zici, vecine? întreabă Pintea. S'o găsi

oare un om de omenie în Bucureștiul ăsta să-mi dea și mie de lucru?

— La București se găsesc de toate — răspunde celălalt — și câini cu covrigi în coadă, și cocoși care ouă, și boieri de omenie...

Râde sgomotos când îl vede pe Pintea cum îl ascultă minunându-se. Râs luminos, ce desvălue șiragul dinților albi și tari.

— Ei, lasă — încearcă apoi să-i alunge grija — facem noi ceva...

Mai la o parte, în apropierea bolții de viță, trebălușește Anca ajutată de o femeie tânără și palidă, care aproape mai la fiecare mișcare tușește. In umbră, se joacă băiețașul cel mai răsărit. Alături, stau înșirate două albii unde dorm cei doi prunci sugaci: băiatul pribegilor și fetița celor doi soți care i-au primit cu atâta omenie.

Anca s'a înălțat o clipă peste ligheanul asupra căruia stătea plecată albind câteva rufe, pentru a privi înspre femeia de alături ce limpezește și ea niște străchini într'o copaie.

— Ce gândești? o întreabă mama fetiței.

— Ce ne-am fi făcut fără voi? își urmează Anca firul gândurilor. Să vii tu la București cu traista'n băț... Noroc de omul ăsta! adaugă apoi privind spre inimosul muncitor de lângă Pintea.

— Ei — răspunde modest femeia — așa e Vijelie! Nu-l rabdă inima să vază oameni la necaz...

— Vijelie? se miră Anca.

— Bărbatu-meu. Așa l-au poreclit la fabrică, explică zâmbind cealaltă.

— Cum adică?

— Fiindcă-i iute...

Și a uscat mâinile de șorț și trece să alunge mușteleare bonzăiesc necăjind copiii din albie. Le-a potrivit pernele sub cap.

Bărbații, care au pus între timp pe picioare masa și scaunul, le duc acum împreună în casă. Nevestele vin și ele în urma lor. Vijelie se mișcă repede, uimi-

tor de sprinten pentru piciorul șchiop pe care-l târâie alignind.

In odaie, puținele lucruri și-au găsit locul: plita de gătit, masa, două-trei scaune și lavița acoperită cu o scoarță. In peretele din fața ferestrei, Pintea prinde o fotografie mărită înfățișându-l în straie de sărbătoare, alături de Anca cu șiragul de hurmuz, așa cum arătau în idilica livadă cu cireși înfloriți. Se mai află pe perete tabloul atacului dela Grivița, goarna și câteva medalii.

Anca s'a oprit în fața geamurilor, lipsite de perdele, chibzuiește, începe a despături un ziar. Dar parcă ghicindu-i gândurile, cealaltă femeie îi și întinde prin fereastră o velință înflorată.

Vijelie și-a sărutat recunoscător nevasta, atât de săritoare pentru gospodăria vecinului. Un sărut care abia atinge fruntea femeii atât de firavă.

Velința înflorată e acum la fereastră. Toți privesc încăperea care va fi locuința familiei Dorobanțu. Vijelie l-a cuprins ocrotitor pe Pintea.

— De-mi mai găsești acum și un loc la voi în fabrică... își rostește Pintea gândul care-l frământă mereu.

— O să încerc, ți-am spus! îl încredințează Vijelie.

— Să ne simțim și noi în rândul oamenilor...

— Rău e că boierii vor să strice socotelile, urmează de data aceasta serios, muncitorul. Vor să intre în război...

— Război? îl întreabă Anca neliniștită.

— Război! stărue și Pintea, întunecat. Altă pacoste pe cap!

Muncitorul a înălțat din umeri.

— Chiar că pe tine o să te întrebe! Cum te-au întrebat când ți-au vândut lucrurile din casă... Stăpânilor le vine la socoteală războiul, îl fac, și gata!

— Care stăpâni?

Celălalt spumegă, sărindu-și din răbdări:

— Dar cine, bre, cine te-a svârlit pe drumuri?

8

In dimineaţa posomorîtă şi rece, sub o ploaie mărunţă şi deasă de Noembrie, Pintea împreună cu Vijelie intră pe poarta fabricii. Deasupra porţii apasă o firmă imensă din reţea de sârmă cu litere de bronz:

DOBRE RACOVICEANU & FIU
Intreprindere Metalurgică

Vijelie e în hainele lui de muncă. Viol, cu fularul strâns în jurul gâtului, cu tichia rotundă de pânză dată pe ceafă peste părul ciufulit, îşi trage sprinten piciorul. Pintea şi-a schimbat ţinuta: un amestec de îmbrăcăminte ţărănească şi de salahor târgoveţ.

Marcându-le intrarea, portarul dă din cap către Vijelie, ca unui vechi cunoscut. Are un zâmbet şi pentru Pintea. Apoi se întoarce spre alţi lucrători care sosesc, în timp ce ceilalţi îşi urmează drumul prin curtea lungă a fabricii, pardosită cu lespezi de piatră. In dreapta se'nşiră pavilion după pavilion, clădiri cu câte două etaje cuprinzând atelierele. In stânga, după ghereta portarului, e un loc viran ce se continuă prin clădirea administraţiei.

Ajunşi în dreptul a două uşi alăturate, şi-au strâns mâna şi s'au despărţit.

9

In atelierul lung şi întunecos, Pintea în cămaşă, cu mânecile suflecate, mută lăzile de lângă uşă până lângă zidul din fund, unde le aşează în stive. Deşi cumplit de grele, cu vânjoşenia lui puţin obişnuită, le urneşte din loc, le împinge, aruncă câte una pe umăr

şi cu o a doua sub braţ, se strecoară printre maşinile din faţa cărora muncitorii îşi văd de lucru. Şiroaie de sudoare i se scurg pe faţă şi peste pieptul desgolit.

— Greu, Dorobanţule, greu? îl întreabă în treacăt prietenește, un muncitor din apropierea stivei de lăzi.

— De! răspunde Pintea, împăcat cu soarta, după ce a rostogolit lada de pe umăr.

Prin altă uşă a atelierului îşi face intrarea un grup. Printre muncitori, mişcare.

— Vin Racovicenii în inspecţie! mormăie cu parapon un lucrător.

— S'au sculat de dimineaţă, boierii! îi ţine altul isonul.

Grupul înaintează printre maşini. Un pas mai înainte, un bărbat vânjos, ca de cincizeci de ani, cu mustăţi mari şi sure, sprijinit într'un baston. Puţin mai în urmă, un tânăr cam de vârsta lui Pintea, cu mustaţa subţire, costum elegant şi ţigare'ă lungă de chihlimbar. Un al treilea, în tunică de stofă închisă până la gât, întregeşte grupul.

Pintea le taie calea fără să-i vadă, încovoiat sub povara lăzilor. Deabia când a ajuns aproape de dânşii, a zărit pantofii subţiri, pantalonii cu dungă. Fâstâcit, a dat un pas înapoi. S'a lovit cu spatele de o masină, iar lada pe care o ţinea pe umăr se rostogoleşte în faţă mai-mai să sdrobească picioarele vizitatorilor.

— Imbecilule! se răsteşte patronul.

Cuvântul sună înghețat, ca o sentinţă definitivă de concediere. Intoarce apoi capul înspre omul de încredere, cu o privire mustrătoare.

— E din lotul nou de angajaţi! lămureşte acesta, înțelegând întrebarea mută. Lucrează cu randament, adaugă apoi ca o scuză.

Cuvintele acestea îl fac pe patron să se uite mai atent la vinovat. Ceafa vânjoasă a salahorului, braţele muşchiuloase, pieptul lat, îl impresionează.

— Cum te chiamă? îl întreabă de data asta mai îngăduitor.

— Pintea Dorobanţu.

— Eşti cinstit? Nu furi? îl întreabă patronul după o nouă privire cercetătoare.

— *Il a l'air honnête!* [1]) intervine tânărul cu ţigareta de chihlimbar, scuturând distins şi plictisit scrumul.

— Hm! pufneşte pe nas patronul. Fie! Ţine minte: la noi, muncă şi cinste!

10

A trecut un an dela sosirea lui Pintea în Bucureşti. E din nou vară.

In dimineaţa de duminică, Pintea cu familia au ieşit la plimbare. Copilul mai mare a mai crescut, iar sugaciul de eri se ţine acum pe picioare. Agăţat de haina lui taică-su, îşi asigură echilibrul. Curând, însă, îşi întinde mânuţele, cerându-se în braţe, dorinţă pe care Pintea nu întârzie să i-o împlinească, învăluit de privirea zâmbitoare a soţiei.

Grupul tocmai a răzbit din străzile periferice într'o stradă mai importantă. Mişcarea e mare. O ceată de vânzători de ziare ţâşnesc cu strigăte:

— Specială! Ediţie specială! Bătălia dela Verdun! Scufundarea crucişetorului „Luteţia"! Specială!...

Trecătorii se opresc şi cumpără ziare. A cumpărat un ziar şi Pintea. Deabia aruncă ochii peste titluri şi-l împătureşte hotărît, îndesându-l apoi adânc în buzunarul pantalonului.

— Război şi iar război... Dar ce-i cu tine, Anca? Eşti obosită?

— Da... Nu ştiu ce am...

Femeia se opreşte şi-şi duce mâna la frunte. Pintea o apucă de mijloc şi o îndreaptă grijuliu spre poarta unui parc ce se zăreşte în faţă. Acolo şi-a aşezat femeia pe o bancă.

Aleele grădinii foiesc de soldaţi, copii, bătrâni şi tineri. Deodată, într'un loc mai deschis, nu departe

[1]) Pare a fi cinstit.

de banca Dorobanților, începe să se strângă o îmbulzeală de lume. Se aude larmă de voci, apoi un glas puternic acoperindu-le pe celelalte. Cuprins de neastâmpăr, Pintea se ridică și ciulește urechile. Nu vede prea mult. Se urcă atunci pe bancă și întinde gâtul.

In mulțimea adunată, un muncitor tânăr și spătos, înălțat și el în picioare pe o bancă, vorbește ascultătorilor, întorcându-se cu fața când spre dreapta, când spre stânga. Din locul unde se află, Pintea nu izbutește să prindă decât frânturi de fraze:

— Noi, muncitorii, n'avem nevoie de război... Boierii îl vor ca să-și facă afacerile... Să umple țara de văduve și orfani...

Pintea și-a făcut urechea pâlnie ca să audă mai bine. Degeaba. Vântul alungă mereu vorbele în altă parte. Coboară deci și se apropie grăbit de grupul din jurul vorbitorului. Acum deslușește mai limpede cuvintele.

— Avem copii de crescut — continuă vorbitorul, parcă răspunzând gândurilor lui Pintea — și avem alte griji pe lume decât să ne vărsăm sângele pentru huzurul boierilor...

Deodată însă dau năvală sergenți de stradă mustăcioși și în uniformele de-atunci, să împrăștie mulțimea. Cu fluierături lungi de țignale se agită și par că vor să-și facă singuri curaj. Asudă, se'mpiedică, se sbat. Când simt că mulțimea se împrăștie, devin mai îndrăzneți și vor să pună mâna pe vorbitor, care încearcă să se strecoare și să se facă nevăzut. Pintea se pune între dânsul și hăitașii poliției. Primește însă o lovitură în piept, clătinându-i brațele deschise stavilă și atunci izbucnește:

— Ho, boală! Dece dai?

Exclamația a provocat aprobările celor din jur. Insă sergenții, evident, nu înțeleg să se poticnească în „elanul lor patriotic" de acest obstacol neprevăzut.

— Unde te trezești, moglane? îl apostrofează unul din ei, împingându-l. Pintea se clatină dar nu se lasă doborît. Numai atunci când și alți sergenți se năpustesc cu loviturile, trupul lui înalt se prăbușește... De

pe o moviliță, vorbitorul privește uimit și îndurerat spre omul care atât de neașteptat l-a ajutat să iasă din impas. Strivit sub bocancii sergenților, Pintea încearcă zadarnic să se ridice. Celălalt, după o primă mișcare încordată a trupului, care vădește dorința aprigă de a sări în ajutorul celui trântit la pământ, se răsgândește și, profitând de învălmășeală, se strecoară printre copaci. Între timp, alți cetățeni au intervenit pentru a-l smulge pe Pintea din mâinile bătăușilor. Nedumerit, cu fața schimonosită de durere, Pintea se întoarce spre ai săi...

11

În încăperea din strada Atelierului, familia Dorobanțu s'a strâns în jurul mesei. Pintea e pe un scaun, iar femeia în picioare, aplecată, cu coatele sprijinite de masă, unde salahorul a clădit patru grupe de monede puținele.

O răbufnire de vânt a trântit un ochi deschis al geamlâcului. Femeia înaintează, privește o clipă la frunzele deschise pe care le-a stârnit vântul, apoi spre cerul care se pregătește de furtună, și se'ntoarce.

— Uite! Asta e datoria pentru plită — spune Pintea împingând prima grupă de monede înainte — iar aici pentru chirie, adaugă apoi, împingând a doua grupă.

— Suntem cu două luni în urmă, răspunde femeia cu glasul pe jumătate.

Pintea înalță din umeri și continuă:

— Hăinuță pentru Ilieș, împinge el a treia grupă de monezi. Și o basma pentru tine! spune însfârșit triumfător, împingând pe a patra.

— Mai trebue ceva, spune cu sfială, femeia.

Pintea ridică întrebător capul, pe care femeia îl cuprinde cu amândouă mâinile și-i șoptește ceva la ureche.

— Da? sare bărbatul în picioare. Vasăzică de aia ți se făcuse rău atunci? Iaca, la asta nu m'am gândit!

Se așează la loc și aduce mai în față a treia grupă

de monede, privind către copilul care din aceste socoteli a rămas fără hăinuță.

— Totuși, îi spune bucuros femeii. Iacă... Făcurăm împărțeala...

— Dar de mâncare? întreabă zâmbind ușor, nevasta.

Pintea a căscat ochii mari. La mâncare nu se mai gândise. Cu mișcare înciudată, amestecă grupele de monezi între ele, se ridică și începe să umble de colo-colo prin casă.

Femeia l-a urmărit un timp din ochi, apoi l-a oprit din drum, apucându-l de mâini.

— Ieșim noi la socoteală până la urmă, îl încredințează ea.

Ar mai spune ceva, dar de afară se aud sunete de goarnă. Speriată, Anca își privește întrebător bărbatul. Nici Pintea nu e sigur de ce poate să însemne asta. Apucă grăbit șapca și iese în goană în curte.

12

Pe stradă, vântul vestitor de furtună suflă din ce în ce mai puternic, ridicând de jos odată cu frunzele smulse, foi de hârtie, fâșii de cârpe, felurite gunoaie. Norii vineți înaintează amenințător, brăzdați pe alocuri de fulgere îndepărtate. Pintea s'a oprit pentru o clipă în mijlocul străzii, spre a se orienta. Zărind apoi grupul de oameni din colț, aleargă într'acolo.

De pe un prag, care-l înalță cu un cap deasupra celorlalți, un subofițer citește proclamația:

„Insuflețiți de datoria sfântă ce ni se impune, hotărîți să înfruntăm cu bărbăție toate jertfele legate de un crâncen război, pornim la luptă cu..."

Un tunet puternic acoperă cuvintele subofițerului. O răbufnire de vânt a spart undeva un geam. Pintea, cu ochii mari, nevoind să creadă, rotește privirea, parcă așteptând sprijin dela cei din jur. Însă toate privirile pe care le întâlnește sunt la fel de încordate.

— *„Ferdinand întâi, prin grația lui dumnezeu și voința națională rege al României"* — se aude iar

vocea subofițerului — *am decretat și decretăm: Articolul unu — întreaga armată se mobilizează. Articolul doi — prima zi de mobilizare va începe la ora douăsprezece în noaptea de 14 spre 15 August 1916...*

Pintea ascultă într'o răpusă încremenire. Nicio îndoială nu mai poate fi; nicio nădejde! Fără a aștepta sfârșitul, se întoarce greoi și pășește, încet, spre casă. Picăturile grele ale ploii pornesc să cadă din ce în ce mai repezi.

13

Străzile care dau spre gară foiesc de lume. Unități militare în ținută de campanie se scurg spre trăiaje și bariere. Anca, cu Cristea în brațe, alături de Vijelie, ce-și târăște piciorul ținându-l pe Ilieș de mână, grăbesc pasul. Sunt aproape să ajungă. Au trecut pe lângă o brutărie, unde lumea adunată, necăjită și flămândă, așteaptă zadarnic în fața obloanelor închise.

— Fir'ar al dracului de război! blestemă o femeie, renunțând să mai aștepte zadarnic.

Vijelie și Anca trec acum peste liniile ferate, făcându-și loc prin forfota pestriță de lume.

In depărtare, lângă un peron improvizat, a tras trenul militar. Soldații încep să se urce. Pintea Dorobanțu, cu rănița într'o mână și cu arma în alta, se grăbește înspre unul din vagoane. La fot pasul se ciocnește de alți soldați care se înghesuie și ei să se asigure de locuri. Contrastul izbitor între mulțimea oamenilor îmbrăcați militărește și numărul mic al vagoanelor jalnic înșirate explică îndeajuns graba fiecăruia de a ajunge cât mai repede înăuntru. Deodată însă, Pintea s'a oprit. A scăpat rănița jos, mantaua i-a căzut de pe umăr și ea. Nu departe, chipul unui alt soldat îi pare cunoscut, e aproape sigur că l-a mai văzut cândva decât că nu-și poate aduce aminte unde. Vede însă că și celălalt l-a recunoscut. Încă o clipă și cei doi bărbați își strâng mâinile cu însuflețire. L-a recunoscut pe vorbitorul din pricina căruia a

fost tăvălit la pământ acum vreo două luni în grădina publică a adunării improvizate.

— Cine ar fi crezut — exclamă vorbitorul de atunci — să ne întâlnim tocmai aici?...

— Adevărat — întăreşte şi Pintea — tot n'am scăpat...

— M'am gândit cum să te mai văd?... continuă celălalt. Cum să-ţi mulţumesc?

— Ei, ce mare ispravă? se apără cu firească lui modestie, Pintea. In ce companie eşti?

— A patra.

— Suntem împreună! Atunci hai...

Amândoi şi-au făcut loc cu greu pe platforma unui vagon. De bine de rău, s'au aciuiat şi privesc acum înspre mulţimea din jur. Pintea îi caută din ochi pe ai săi.

— Straşnic ai mai grăit atunci, spune el gânditor. Mi-a mers la inimă...

Intre timp, pe peron a crescut alaiul mulţimii. In faţa celor două vagoane de ofiţeri, doamne elegante au venit cu braţele încărcate de flori, cu căţei de rasă şi cartoane impresionante de cofeturi. Printre ofiţeri, lângă geamul lăsat, tânărul Racoviceanu, cu ţigaretul de chihlimbar, în uniformă. In faţa ferestrei, bătrânul Racoviceanu între două doamne tinere, care au venit să-l petreacă. Alături, un tânăr elegant, cu monoclu, perorează, încredinţat că bătrânul patron e atent la spusele lui:

— S'a terminat cu socialiştii! ridică el sentenţios mâna. Romănia porneşte cu paşi gigantici spre destinul ei inexorabil!...

Insă pe bătrânul fabricant, altceva îl interesează acum:

— Nu uita, Nolly — pufneşte el pe nas — cum ajungi la Braşov te interesezi de acţiunile Szilágyi!...

— Negreşit tată, răspunde tânărul Racoviceanu.

Apoi, întorcându-se către cele două doamne reia conversaţia întreruptă:

— După prima luptă vă trimit o poză.

— O dau la toate ziarele, confirmă una din doamne, înaltă, uscăţivă, cu părul adunat în sus.

Ceva mai departe, în faţa altei ferestre, o femeie modest îmbrăcată se grăbeşte să transmită tânărului sublocotenent dela geam ultimile instrucţiuni:

— Ai grijă... Să-ţi pui în fiecare seară flanela, în munţi nopţile sunt reci.

Tânărul cu monoclu s'a desprins de grupul lui Dobre. Se plimbă acum pe peron, ţinând de braţ un individ rotofei, astmatic, îmbrăcat ca un negustor.

— Degeaba, *mon cher,* la preţul vechi nu mai livrez niciun kilogram... lucrurile s'au schimbat...

— Dar ai contract...

— Ei şi?... plătesc despăgubiri. Tot mai bine ies...

In faţa vagonului unde e Pintea, femei sărmane, ţinându-şi copiii de mână, stau la distanţă, respectând dispoziţiunile. Claie peste grămadă, ostaşii abia îşi trag sufletul. De sub capele, gârle de sudoare se scurg pe obraji... Pintea stă agăţat de scara vagonului, rotind ochii cercetător.

In clipa când cei veniţi să-l petreacă au răzbit în sfârşit până'n apropierea vagonului, trenul porneşte.

— Să te întorci sănătos, Pintea... cât mai degrabă... se grăbeşte să-şi descarce sufletul Anca, înălţând copilul în braţe ca să-l mai vadă Dorobanţu.

Are lacrimi în ochi. Vijelie l-a ridicat în braţe pe Ilieş. Toţi ţin încă pasul vagonului ce s'a pus în mişcare.

— Măcar de aş fi făcut o hăinuţă lui Ilieş! rosteşte cu obidă Pintea, dând curs gândului care-l roade. Are să vie iarna...

— Ce să faci? strigă Anca, asurzită de larma plecării.

Muzica militară cântă, doamnele aruncă flori, agitând batistele.

— O hăi-nu-ţă lui Ilieş!... scandează Pintea cuvintele, ca să le facă auzite.

Alături, îngândurat dar liniştit, stă noul prieten al lui Pintea Dorobanţu.

Anca nu mai aude nimic. Cu pasul ei repede s'a

desprins cu totul de restul grupului, ţinându-se de trenul care o lasă totuşi în urmă.

Atunci se opreşte în loc. Ţine copilul cu o singură mână şi cu cealaltă îşi acoperă ochii. Apasă palma puternic peste pleoape.

Când înalţă iarăşi privirea, se mai răzeşte numai platforma ultimului vagon...

14

Inainte de răsăritul soarelui, crestele munţilor se îngrămădesc la orizont ca nişte umbre înalte, uniforme. Doar pe alocuri câte-o dungă mai întunecată aminteşte pădurile vechi, ale vechilor zimbri, de pe înălţimi. Insă cu cât privirea coboară în vale, cu atât se schimbă peisajul. Garduri de sârmă ghimpată, zigzaguri de tranşee, cuiburi de mitraliere, adăposturi camuflate, câte un grup de cruci la liziera pădurii, toate mărturisesc realitatea crudă a războiului. Din amândouă părţile frontului se aud rafale puternice de mitralieră. Din când în când văzduhul se cutremură de câte-o detunătură de tun.

Dar pe măsură ce se apropie răsăritul soarelui, focul se răreşte. In clipa în care primele raze ale noii dimineţi începe să se arate pe crestele împădurite, se statorniceşte o linişte ciudată, apăsătoare.

Sectorul frontului apare acum mai lămurit: o vale lungă şi pe crestele din faţă tranşeele vrăjmaşe.

— S'au potolit şi ei, spune un soldat, către tovarăşul de alături într'un colţ de tranşee.

Unul lângă al'ul, cu umerii zgribuliţi, îi înfioară răcoarea dimineţii.

— Da, s'au potolit, rosteşte gânditor celălalt; s'or fi gândind şi ei acasă...

— Acasă, repetă primul soldat, cu un oftat de obidă. Dar ia spune-mi, frate Ruja, cât o să mai ţină oare?

Vorbitorul de altădată din parc s'a ridicat în picioare privind către marginea tranşeei, spre inamic

Intr'un târziu, Ruja răspunde fără să-şi întoarcă privirea, tărăgănându-şi vorbele:

— Cât o să mai ţină?... Asta nu merge pe ghicite.

15

Pe marginea aceleaşi tranşei, în miez de zi, mai mulţi soldaţi s'au strâns în jurul lui Ruja. Cu priviri încordate, aproape ţinându-şi răsuflarea, toţi îl ascultă vorbele:

— Tot războiul ăsta e un război hoţesc... Dacă l-au pornit boierii, înseamnă că e al lor şi nu-i al nostru; înţelegi? Vedeţi ce fac ruşii? Pace... Aşa să facem şi noi... Să oprim războiul boierilor... Atunci vom căpăta şi pământ... Ni-l vom lua adică...

— Dar cum? întreabă nedumerit unul din soldaţi.

Şi alţii ar vrea să pună întrebări. Insă nimeni nu mai are timp să spună ceva. Toţi s'au ridicat în picioare.

Apar doi ofiţeri şi un plutonier major, inspectând posturile. S'a făcut tăcere.

Soldaţii stau drepţi, evitând privirile celorlalţi.

— Puneţi ţara la cale?... întreabă unul din ofiţeri. E Nolly Racoviceanu. Intenţia vrea să pară prietenoasă, dar e făţarnică, lipsită de convingere.

— Noi s'o punem? replică Ruja.

— Iarăşi eşti aici? intervine celălalt ofiţer, răstit. Unde te-am trimis? Asmuţi oamenii, să-i scoţi din minţi?

— Domnule locotenent...

— Nici un domnule locotenent! Te-am trimis la batalion, la dispoziţia domnului maior!... Stânga'mprejur, fără vorbă!

Ruja a ezitat. Apoi sub privirile încruntate ale celor trei, s'a supus. S'a şi îndepărtat, în timp ce plutonierul major clatină din cap. Al doilea ofiţer întreabă:

— Ce vă mai spunea?

— Nimic, să trăiţi, domnule locotenent! răspunde Pintea.

— Nimic?

— De-ale noastre de acasă... Vorbeam între noi, despre neveste, despre copii...

— Hm! Mi se pare că te iei după dânsul.

Pintea tace. Toţi tac. Tăcere apăsătoare.

Ofiţerii se pregătesc să plece. Dar, aducându-şi parcă aminte, Nolly Racoviceanu întreabă:

— Nu cumva s'au arătat bolşevici p'aici?

— Da de unde!... protestează toţi într'un glas. Nici n'am văzut cum arată la chip.

Ofiţerii se urnesc din loc, convinşi şi nu prea de răspuns.

— Băgaţi de seamă! mai adaugă plutonierul rămas în urmă. Glonţul vă aşteaptă! Cu asta nu glumim.

Apoi se depărtează şi el.

Mai înainte însă de a ajunge pe ofiţeri, se opreşte la umbra unui copac, de unde iscodeşte grupul de ostaşi. Şi ochii ostaşilor caută bănuitor şi duşmănos în urma celor care s'au depărtat.

16

Discul soarelui se apropie de vârfurile munţilor, iar umbre lungi brăzdează înălţimile din jur. Soldaţii vorbesc în şoaptă. Dinspre parc, purtându-şi paşii agale, se apropie un soldat rus, cu o cocardă mare prinsă de reverul tunicii.

— Bună ziua, tovarăşii!

— *Zdraste!* [1]) rusule! răspunde un ostaş.

— Bună să-ţi fie inima, Ivan Piotrici, îi răspunde vesel la salut şi Pintea.

— Ce mai faci? glăsuieşte noul sosit. *Tovarăsci* Ruja nu e aici?

— A plecat la ba-ta-lion, răspunde silabisind un soldat, ca şi când s'ar face mai uşor înţeles astfel.

Ivan Piotrici se aşează lângă Pintea şi-şi scoate mahorca. Răsuceşte din hârtie de ziar o ţigară groasă cât degetul.

[1]) Bună ziua.

— Să fumez aici, cu voi...

— Poftim, îi face loc Pintea. Ce se aude Ivan Piotrici, când plecaţi?

Mai întâi, soldatul rus trage adânc din ţigară. Surâde:

— Să plecăm cu toţii... şi noi, şi voi, şi ei (arată cu mâna înspre tranşeele nemţeşti). Să facem frăţie... Că doar... n'o să se bată ofiţerii între ei...

— Asta cam aşa e... aprobă un ostaş.

— Pace! Să facem pace! întăreşte Ivan Piotrici.

— Pace, răspund ca un ecou parcă, visând, mai mulţi soldaţi români.

— Cine vă învaţă despre pace, Ivan Piotrici? se adresează în cele din urmă unul către soldatul rus.

— Cine? Lenin!

— Dar Lenin ăsta — întreabă un altul — nu a spus cum să facem şi noi pace, dacă nu vor boierii?

— Cu asta! răspunde rusul, arătând înspre armă.

Toţi tac. Intr'un târziu, mereu mai gânditor, Pintea întreabă:

— Ai copii, Ivan Piotrici?

Ostaşul rus s'a scotocit iute prin buzunare şi a scos cu însufleţire o fotografie pe care o întinde, lovind din buze a săru', pentru a-şi manifesta dorul de odrasle.

Fotografia îl înfăţişează pe treptele izbei, cu un copil pe genunchi, cu nevasta şi alţi doi copii mai răsăriţi alături.

— Trei, spune un ostaş.

— Trei, trei! întăreşte rusul care a înţeles.

Şi alţi soldaţi au început să-şi scoată fotografiile de acasă. Iar în timp ce cu toţii sunt ocupaţi să le privească pe rând, ca din pământ au răsărit în jurul lor ofiţerii de mai înainte, plutonierul şi alţi câţiva gradaţi. Toţi au armele întinse. Ostaşul rus a sărit în picioare.

— De când te pândim, bolşevicule! ţipă Nolly Racoviceanu.

Un gradat dă să-l prindă de guler. Rusul se împotriveşte. Plutonierul întinde spre el şi pistolul. Pintea şi cu un alt ostaş se interpun, după ce au împins ţeava

pistolului deoparte, străduindu-se să-l facă pe rus scăpat. Busculadă. Se trag focuri de armă și, după o scurtă învălmășală, Pintea, celălalt ostaș și soldatul rus sunt făcuți inofensivi. Tunici rupte. Obraji zgâriați. Lui Ivan Piotrici o mână îi atârnă inertă.

— Așa! își freacă palmele Nolly. Acum o să vă arătăm noi propagandă bolșevică! Pușcăriașilor!

— Dar ce aveți cu noi? îl înfruntă Pintea. A venit omul să ceară un foc.

— Gura! Nolly se îndepărtează furios, ultându-se din când în când la cei trei și rânjind.

Se oprește:

— Facem judecată pe loc și pe loc execuția.

Ostașii sunt împietriți. Doar din ochi vorbesc unul cu altul. La câțiva pași depărtare, gradații își continuă sfatul.

— Am zis! se stropșește Nolly.

— Strâmbule — se adresează el majorului — să-mi poftească un pluton de execuție. Ce stai? M'șcă!

Plutonierul și încă doi gradați se îndreaptă înspre ostași, care între timp s'au strâns mai mulți. Dar ostașii rând pe rând întorc spatele, surzi la apeluri.

— Așa? Neexecutare de ordin? strigă plutonierul.

Unii dintre ostași au lepădat arma. Încurajați, captivii dau semne de nerăbdare.

— Nu ne lăsați, fraților, strigă Pintea, e pentru dreptatea noastră, pentru pământ... pentru pace!

Un gradat îl lovește în piept. Soldatul rus sare în apărarea lui Pintea. Iar busculadă. Câțiva soldați se apropie de cei desarmați. Alții se îndreaptă amenințători spre Nolly.

— Pleacă de aci! se aude o voce.

Nolly s'a retras în spatele gradaților și-i îndeamnă de acolo:

— Trageți!... Rebeliune!...

Însă oamenii se codesc. Atunci, ascuns de după corpurile altora, Racoviceanu își scoate în grabă pistolul. Privirea i se întâlnește cu cea a lui Pintea. Ochii soldatului îl străpung plini de scârbă și ură. Încă un rânjet și pistolul se descarcă de câteva ori. Întâi se

prăbuşeşte trupul soldatului rus. Apoi, greoi, cade alături şi Pintea.

17

La sgomotul împuşcăturilor, Ruja îşi ascute auzul. Stă în cumpănă doar o clipă şi porneşte înapoi, alergând. Tot mai repede, mereu mai repede... Gâfâind, ajunge la locul dramei.

Gradaţii cu armele în mâini împrăştie pe soldaţi.

— Plecaţi de aci! Împrăştiaţi-vă!

Insă soldaţii nu se grăbesc. Se îndepărtează încet, întorcând mereu câte o privire posomorită spre locul execuţiei.

Ceva mai la o parte perorează Nolly:

— Aţi fost martori cu toţii... A vrut să fugă...

Cu gesturi energice, poruncitoare, Ruja dă la o parte gradaţii care încearcă să-l oprească să se apropie de cei împuşcaţi.

Pe rând, se opreşte lângă fiecare trup prăbuşit. Se apleacă peste ostaşul rus, se încredinţează că e ucis, revine apoi lângă Pintea. A îngenunchiat, înălţând capul muribundului. Rănitul deschide pleoapele numai o clipă, şi le închide la loc. Ruja îi desface gulerul tunicii şi din bidon îi strecoară printre dinţi câteva picături de apă.

— Andronie, frate, îl recunoaşte Pintea în agonie. Să-i dai Ancăi...

Muribundul se munceşte să ducă o mână spre buzunarul tunicii. Ruja desprinde bumbul şi scoate o fotografie. Işi apleacă capul cât mai aproape, pentru a auzi şoaptele lui Pintea:

— Copiii... ai să le spui... să le...

Muribundului i-a căzut capul pe piept.

— Am să le spun! făgăduieşte Ruja lângă cel ucis.

18

Dar Andronie Ruja nu s'a putut ţine de cuvânt. A fost arestat şi condamnat la ani grei de ocnă.

...Iată-l într'un convoi de deținuți... E toamnă târzie, ploaie și glod. Oamenii obosiți abia își târăsc picioarele... Dar n'au voie să se oprească. Jur-împrejur gardienii însoțitori îndeamnă:

— Ține aproape!

Ruja e în mijlocul convoiului. Îmbrăcat într'o zeghe vărgată, are lanțuri la mâini și la picioare. Pe umeri îl apasă un sac greu. Cu tot frigul ce-l cuprinde, pe față îi curg șiroaie de sudoare. Se poticnește. Dar îndată se îndreaptă, își ridică capul și așa, cu fruntea în sus, cu privirea înainte, își continuă mersul.

PARTEA I

1

Iarnă. Pe Calea Vidinului mulțimea trecătorilor înnoată prin sloată. E către ceasurile patru după amiază și ninge cu fulgi mari, lipicioși, grei de apă. Copiii de școală sburdă spre casă. Aleargă, chiue, se fugăresc. Iată-i împărțiți în două tabere. Se încrucișează bulgări de zăpadă asvârliți cu îndemânare. Cu strigăte vioaie una din cete înaintează. Cealaltă se retrage până în dreptul unui panou sprijinit de stâlpi, de care bulgării asvârliți de adversari se sfarmă unul câte unul.

Pe panou se citește inscripția:

ȚINEȚI MINTE!
TRIUMFUL ANULUI 1932!
SOBA RACOVICEANU: SOBA SĂRACULUI
UZINELE RACOVICEANU DECLARĂ RĂZBOI CRIZEI

Dintr'un local de cartier periferic, dar cu vitrine luxoase de cristal, cu portar în manta galonată și șapcă cu fireturi, ies câțiva clienți îmbrăcați în blănuri. Mașini particulare trag la scară, portarul salută plecat, încasând bacșișurile, în timp ce trecătorii umili înnoată prin sloată.

Pe celălalt trotuar urcă strada doi ucenici. Unul poartă o scurtă de stofă și șapcă de piele. Celălalt, cojoc de miel, bocanci, moletiere și căciulă. La un colț le-a tăiat drumul o fată tânără, modest îmbrăcată.

— Nu mergi acasă? întreabă ucenicul cu şapca de piele.

— Ba da, Mura!

— Atunci eu m'am dus, spune celălalt.

— Noroc, Ionaşcule!

Băiatul cu cojoc de miel şi buză de iepure întoarce colţul. Celălalt, alături de Mura, îşi continuă drumul.

2

Din local ies alţi clienţi în blănuri. Un domn cu ţigaret lung de chihlimbar, însoţind două doamne, dintre care una între două vârste, ţine în braţe un pechinez. Portarul a făcut semn. Două maşini luxoase au tras lângă bordură.

— Grătar ca le ei mai rar! spune domnul cu ţigaretul de chihlimbar şi mustaţa subţire, exprimându-şi satisfacţia pentru bucătăria faimosului local de unde ieşise.

Tâmplele-i încărunţite cât şi întreaga-i înfăţişare arată anii care au trecut. Nu e totuşi greu să-l recunoşti pe Nolly Racoviceanu: mustaţa subţire, privirea uşor zeflemitoare şi nelipsitul ţigaret de chihlimbar amintesc îndeajuns pe tânărul patron, care cu doisprezece ani în urmă l-a trimis în lumea cealaltă pe Pintea Dorobanţu.

— Nu vii cu noi, Margot? o întreabă doamna mai tânără pe cea care ocroteşte de frig pechinezul.

— Nu pot... Am comitet! răspunde preţios stăpâna căţelului.

Racoviceanu a ascultat plictisit dialogul. Vizibil agasat, ajută doamnei mai tinere să se urce în maşină, apoi se întoarce către cealaltă.

— Mai bine i-ai da pace — arată el înspre carneţelul pe care ea l-a scos tocmai din manşon să-l consulte — şi te-ai duce la ceaiul legaţiei. Îl vezi şi pe ministru.

— Şi protejaţii mei, dragă Nolly? Tocmai acum? replică doamna. Am şi eu tactica mea, înţelegi?

Nolly înalță din umeri, îndreptându-se spre cealaltă mașină.

— Te întâlnești cu Margot la legație? îl întreabă prima doamnă.

— Da de unde! Soră-mea își are tactica ei... sună răspunsul enervat și ironic.

S'au așezat alături și mașina s'a smucit din loc, luând-o la goană în susul șoselei. Deodată mersul ei s'a încetinit. Șoferul claxonează mereu, în timp ce jur-împrejur se aude vacarm. Mașina nu poate răzbi prin mulțimea manifestanților care au înconjurat-o din toate părțile. S'a oprit.

— Ce-i cu tine? se răstește Nolly la șofer. Dece te-ai oprit?

— Demonstrație! răspunde acesta flegmatic, arătând cu bărbia spre cei din jur.

— Demonstrație? izbucnește ca înțepată tânăra doamnă. Iar demonstrație? Nolly, ce facem?

In loc de răspuns, Nolly a coborît un geam. Strigăte răzlețe venind din toate părțile încarcă văzduhul de tumult. Unele lozinci se aud distinct:

— „Jos guvernul trădător de țară!"

— „Jos curbele de sacrificiu!"

— „Cerem muncă și pâine!"

De amândouă părțile mașinii rânduri compacte de muncitori se scurg în direcție opusă, purtând pancarde și steaguri.

— Nolly, Nolly, închide geamul! țipă isteric doamna. Ne omoară!

— Mână șofer! ordonă Racoviceanu, învârtind manivela geamului.

— Nu pot! răspunde liniștit șoferul. Să treacă mai întâi lumea.

— Cum asta? țipă Racoviceanu, pierzându-și cumpătul. Dă peste ei! Ce stai? N'auzi?

Șoferul claxonează cu disperare, încercând să înainteze. Zadarnic! Tot mai multă lume se strânge în jurul mașinii. Câțiva tineri muncitori s'au oprit chiar în dreptul lui Nolly. O mână scrie cu creta pe geam: „Jos exploatatorii!" Se aud huiduieli și fluierături.

— Ce stai, şofer? strigă înnebunit Nolly, prinzând pe şofer de umăr şi smucindu-l turbat. Intră în ei!...
Cu greu maşina îşi face loc prin mulţime.

3

Coloana de muncitori îşi urmează drumul pe Calea Vidinului. Pe măsură ce înaintează spre centrul oraşului, lozincile se aud tot mai puternic.

„Jos pregătirile de război antisovietic!"

„Vrem pâine, nu tunuri!"

De pe trotuar, tânărul ucenic cu scurta şi şapca de piele, împreună cu Mura, privesc cu mirare şi admiraţie, spre demonstranţi. Apoi, spontan, se alătură trecătorilor ce ţin pasul cu cei din mijlocul şoselei.

La prima încrucişare de străzi, coloanei i s'a opus un cordon de jandarmi. Pertractările sunt scurte. Rândurile din urmă împing înainte. Cordonul se sparge. Jandarmii lovesc cu furie.

— Huo! Jos teroarea! se aude din toate părţile.

Unii dintre trecători s'au pus prudent la adăpost.

Tânărul ucenic însă, oprit în colţul străzii, nu se clinteşte. Urmăreşte lupta cu încordare. Chiar în faţa lui, câţiva jandarmi au înhăţat un om ce ţine un steag în mână. Muncitorul încearcă să se apere, dar este covârşit de numărul atacanţilor. Jandarmii se străduesc să-l izoleze de restul manifestanţilor.

— Jos teroarea! mai apucă să strige muncitorul şi se prăbuşeşte împreună cu steagul. Jandarmii îl înhaţă, călcând în picioare pânza roşie.

— Jos teroarea! sbucneşte ca un ecou din tot pieptul şi tânărul ucenic. Pe neaşteptate s'a repezit, strecurându-se ca un ţipar printre jandarmi şi prinde steagul.

— Cristea! Cristea! îi strigă de pe trotuar fata rămasă singură.

Cristea nu aude însă. Cu steagul în mână, înşelând cu mişcări repezi vigilenţa jandarmilor, a izbutit să ajungă până lângă grupul manifestanţilor.

— Cristea! mai strigă odată tânăra.

Jandarmii sunt împinși. Coloana înaintează. Din nou lozincile triumfătoare se înalță din piepturi:

„Trăiască clasa muncitoare!"

„Jos pregătirile de război!"

„Jos teroarea!"

Incet-încet, vocile, la început răzlețe, se adună într'un singur glas imens, scandând: „Pentru muncă, pentru pâine, jos războiul, jos teroarea!"

Jandarmii și-au îngroșat însă și ei rândurile. Lupta se încinge din nou, mai înverșunată. Se aud și focuri de armă. Mai mulți polițiști au reușit să smulgă din grup câțiva muncitori, printre care și pe ucenic. Brutal, îi târăsc înspre circumscripție. Cristea însă s'a smucit și s'a desprins din strânsoare. Gulerul i-a rămas în mâna jandarmului, șapca i-a căzut, l-a podidit sângele, dar n'a dat drumul steagului. Din câțiva pași a ajuns în piața în care s'a strâns o parte din manifestanți, de unde îi huidue pe polițiști. După un timp încep să se risipească. Un muncitor îi ia lui Cristea steagul din mână, fluturându-l:

— Să trăiești, flăcăule! Ne-ai apărat cu vrednicie steagul!

Cu ochii încă scânteind de emoțiile luptei, tânărul dă să plece. L-a cuprins însă un braț protector de umeri, atrăgându-l în gangul întunecos de alături. După trăsăturile energice ale feței, după pasul sigur, după întreaga lui înfățișare de om care știe ce vrea, îl recunoaștem cu toată trecerea anilor pe Andronie Ruja.

— Șterge-te, tinere! îi întinde el ucenicului batista, să-și șteargă sângele de pe obraz. Te-ai purtat voinicește! Cum te chiamă?

— Cristea Dorobanțu!

Ruja a tresărit:

— Dorobanțu? Mă miram eu cu cine semeni!...

— Cu cine? întreabă nedumerit ucenicul, continuând să-și șteargă sângele de pe obraz și frunte.

In loc de răspuns însă, Ruja continuă cu întrebările:

— Departe stai?

— Aproape. Pe strada Atelierului, în dosul fabricii Racoviceanu...

— Mama trăiește?

— Mama? Dumneata o cunoști? întreabă mereu mai nedumerit ucenicul.

— Da și nu...

Cristea e din ce în ce mai mirat. După cum privește și zâmbește însă celălalt, își dă seama că întrebările lui sunt de prisos. Totuși nu se îndură să plece.

— Păcat că mi-am pierdut șapca! încearcă el să lungească vorba.

Celălalt însă nu se lăsă prins.

— Cu bine! își ia el rămas bun.

Cu o mișcare înceată a trupului puternic, Andronie Ruja s'a mai întors odată să-l privească pe ucenic, apoi cumpănindu-și gândurile iese în stradă.

4

Mașina doamnei cu pechinez a intrat pe strada Atelierului, uliță îngustă, cu case modeste și garduri scunde.

S'a întunecat și ninsoarea s'a întețit. Limuzina a oprit în dreptul curții fără sfârșit, cu șiragul pipernicitelor sălașuri. Toate sunt acum mai vechi și mai dărăpănate.

Șoferul a ocolit grăbit mașina și a deschis portiera. Doamna șovăe să se coboare în lapoviță. In sfârșit, se decide. Impreună au intrat în curte. La ușa locuinței Dorobanțu, șoferul ciocănește, apoi se retrage.

Cei din încăpere, Anca, îmbătrânită înainte de vreme, care-și usucă mâinile lângă lighianul unde clătea niște rufe, tânărul vo'nic — cam de vreo douăzeci de ani — care a lăsat din mâini ziarul *Dimineața,* tânăra din fața fierturii de pe plită — toți sunt stinghe-riți de prezența neașteptată a doamnei.

Infățișarea lor este tot atât de modestă ca și sărăcia încăperii unde prea multe nu s'au schimbat dela 1916 încoace; un pat, o plită, un soi de laviță, câteva

scaune şi o masă în mijloc. Într'un colţ, două rafturi cu cărţi. Pe peretele din faţa ferestrei, fotografia mărită a soţilor Dorobanţu, cromolitografia *Gornistul dela Griviţa sunând atacul,* deasupra cărora sunt prinse goarna şi medaliile lui Oprea Dorobanţu.

— Cred că am să-ţi capăt pensia! se adresează plină de importanţă, doamna, către Anca, fluturându-şi carnetul.

Între timp ceilalţi continuă să tacă stingheriţi, privindu-se cu nedumerire unul pe altul.

Doamna îşi urmează peroraţia:

— E o datorie patriotică să ajutăm văduvele şi orfanii de război... Desigur că şi voi o să daţi dovadă de patriotism...

In sfârşit Anca s'a hotărît să răspundă, răspuns ce nu exprimă prea mult entuziasm pentru vestea adusă:

— Vă mulţumesc, dar nu trebuia să vă deranjaţi...

— Lasă, lasă —o întrerupe Margot — ştiu că vă trebue pensia! Completează formularul acesta.

In timp ce Anca citeşte formularul, doamna întinde mâna spre una din cărţile de pe raftul din colţ. Citeşte un titlu, trece la altul: *Mama* de Gorchi. Pe toate se distinge semnătura lui Cristea.

— Hm, mda...

— Băiatul cel mai mic citeşte... se simte obligată să explice Anca, nu fără oarecare mândrie, înţelegând întrebarea mută a doamnei, dar nu şi gestul de dispreţ cu care Margot a renunţat să mai treacă şi la a treia carte.

— Un orfan de război, când pe deasupra mai e şi nepotul gornistului dela Griviţa, hm! ,ar putea citi altceva! replică doamna, aruncând ochii spre tablou şi goarnă, spre care apoi se'ndreaptă.

— Vrei să mi-o dai puţin? îl întreabă pe tânărul ce citise *Dimineaţa.*

Răsuceşte goarna în mână şi citeşte inscripţia gravată.

— V'aţi hotărît, o vindeţi?

Privirile celor din încăpere s'au încrucişat. Doamna înregistrează tăcerea şi stărue.

— Pentru muzeu... mai ales că o vrea doamna ministru... Altminteri va fi greu cu pensia...

— Păi, n'am trăit și până acum fără ea? răspunde neturburată Anca.

5

Cristea a întors colțul dinspre strada Atelierului. A zărit însă mașina din fața curții și s'a oprit.

In lumina destul de plăpândă a felinarului se vede gulerul rupt și se disting celelalte urme ale încăierării la care a participat. După o scurtă chibzuire și-a continuat drumul și a intrat în curte. A urcat pe prispă și ar vrea să deschidă ușa. Mâna e gata să apuce clanța, dar s'a oprit. Prin geamlâc caută acum să desprindă ce se petrece înăuntru. Constată prezența doamnei cu pechinez și atunci coboară în curte, pătrunzând mai adânc spre fund. Se oprește, în sfârșit, câteva uși mai departe. Ciocănește.

Când ușa s'a întredeschis, în lumina țâșnită afară, apare Mura, fata întâlnită pe Calea Vidinului.

— Cristea! In ce hal ești!

Impreună, au intrat în încăpere. In adevăr, la lumina de acum, Cristea are cea mai jalnică înfățișare: o mânecă a scurtei e desprinsă, gulerul rupt, părul zburlit și poartă încă urme de sânge pe față.

Vijelie, schimbat și el de vârstă, dar cu aceiași ochi ageri, s'a ridicat de pe scaun și s'a apropiat de ucenic, cu mișcări vii, neîmpiedicat de piciorul țeapăn, pe care-l târăște. Il privește cu simpatie, întrebător, până ce izbucnește în râs. Desigur, o încăierare tinerească... și-a spus. D'abia după ce s'a potolit il întreabă:

— Iar te-ai încăierat? De unde vii?

— Dela manifestație!

— Dela manifestație? repetă surprins Vijelie. Bravo, băiete! Mura, dece nu mi-ai spus nimic? Dă-i un lighian să se spele!

Mura n'a aşteptat să fie de două ori îndemnată. A pregătit de îndată lighianul, cana cu apă şi ştergarul. Cristea îşi repede pumnii cu apă în obraji. Vijelie se plimbă agitat prin cameră.

— Au fost şi dela noi din fabrică? întreabă el, oprindu-se în loc.

— Mulţi! răspunde mândru ucenicul, continuând să se spele. Dar şi jandarmii... loveau ca orbeţii...

— Păcătoşii!... Şi...?

— I-am împins înainte, ca la bătălie! Ura! imită băiatul, agitând ştergarul cu care-şi ştergea faţa, strigătul entuziast al mulţimii când a sfărâmat cordonul.

— Bravo! Dă-i înainte! aprobă lucrătorul.

Se aude de afară motorul maşinii pus în mişcare şi sunetul claxonului. Ucenicul ciuleşte urechile, apoi îşi aruncă scurta pe umeri.

— Veniţi astăseară la noi? o întreabă încet pe Mura.

— Venim, răspunde zâmbind, fata.

Inainte de a ieşi, Cristea se mai opreşte în uşă:

— Nene Vijelie...

— Ei?

— A fost atât de frumos!

6

Intr'o bucătărie mică, dar curată, o femeie citeşte atent. E încă tânără şi totuşi cute adânci i s'au adunat pe obraji şi pe frunte, mărturiile unei vieţi pline de griji. Prin părul întunecat şi bogat se furişează fire luminoase de argint.

A înălţat capul de pe carte. De alături se aude sgomotul unei uşi deschise şi tropotul unor picioare scuturându-se de omăt. Femeia se ridică şi pune cartea la o parte. Intră Ruja. La lumina lămpii îl recunoaştem şi mai bine: aceiaşi umeri neobişnuit de largi, aceleaşi trăsături aspre ale feţei cu maxilare puternice şi ochi blânzi.

— Cum a fost? întreabă femeia, ieşindu-i înainte.

— Cred că am ţintit bine. Au fost mulţi. Şi dârjii adaugă el după câteva clipe de gândire.

Şi-a desbrăcat între timp paltonul şi l-a atârnat în cuierul de pe săliţă. Tot gânditor a mai stat o clipă în loc. S'a înapoiat apoi în încăpere.

— Ileano! Ştii pe cine am găsit la manifestaţie? Parcă nici mie nu-mi vine a crede. Pe unul din feciorii lui Pintea Dorobanţu.

— Dorobanţu? întreabă nedumerită femeia.

— Cum, nu-ţi aminteşti? Ţi-am povestit doar despre ostaşul acela de ispravă, pe care l-au ucis odată cu un soldat rus... Ei, vezi? ţi-ai amintit... Băiatul, leit taică-său. Parcă-l vedeam pe Pintea, tânăr, viu, îi mărturiseşte mai departe Ruja, mişcat. Bun şi curajos flăcău!

— I-ai vorbit? îl întreabă Ileana.

— Oarecum... Copiii ce fac? întreabă el, trăgând cu urechea înspre încăperea de alături...

— Dorm... Să-ţi pun de masă?

Ruja stă în cumpănă. După cum îşi frământă mâinile, se vede că-l chinue un gând.

— Ascultă, Ileano! I-am făgăduit atunci lui Pintea să mă duc la nevastă-sa... Imi dăduse şi o fotografie... Nu s'a putut până acum... A venit pe urmă temniţa, nici nu ştiam unde li-e casa... Acum parcă nu mai am răbdare.

— Du-te atunci, îl îndeamnă zâmbind, femeia.

— Mă duc.

S'a îndreptat mai întâi spre încăperea alăturată.

— Incet, să nu-i trezeşti... îi mai spune din urmă femeia.

In odaia de alături paturile abia mai încap: un pat mare dublu şi două pătucuri de copii. Ruja se apropie de fiecare în vârful picioarelor şi îndreaptă plapumele copiilor, răvăşite în somn. Ii mai priveşte odată, rând pe rând, apoi trece în faţa scrinului. Din sertarul de jos scoate o fotografie, se uită îndelung la ea şi o bagă apoi în buzunar. Cu paşi înceţi se apropie de uşă şi stinge lumina...

7

In începerea cu portrete și goarnă, pe lângă cei ce primiseră vizita doamnei cu pechinez, mai sunt acum Vijelie, Mura și Cristea.

— Ilieș! Lasă-l în pace! îl dojenește Vijelie pe tânăr.

In adevăr, în continuarea unei gâlcevi dintre dânșii, tânărul dojenit și ucenicul stau cocoșește față în față.

— Nene Vijelie, se scuză tânărul arătând înspre Cristea. In halul ăsta? Mama îl cârpește, îl spală și el...

— Că tu ești mai breaz! îl întrerupe colțos ucenicul.

— Măi! Măi! Ce fel de frați sunteți voi? se amestecă și tânăra, care trebăluia până acum lângă plită.

— Tocmai acum când i s'a promis mamei că o să-i dea pensia? mai stărue, oarecum mai îmblânzit, Ilieș.

Odată cu răspunsul a arătat înspre formularul rămas pe colțul mesei.

Cristea, surprins, după ce-a privit întrebător la cei din jur, a luat în mână hârtia. Citește și se încruntă.

— Ei și? E dreptul nostru... Dece nu ne-au dat-o până acum?

— Că tu nu știi! Pentrucă tata a fost dat dispărut...

— Acum se interesează doamna prezidentă... explică și Anca.

Vijelie intervine și el:

— Președinta, cu filantropia și cu patria... specialitatea Uzinelor Racoviceanu... *„Soba săracului!"* Decât să te încălzească dânșii cu dragostea, mai bine să mori de ger. Brr! — se scutură cu scârbă.

— A mai fost azi și proprietarul, intervine iar fata de lângă plită. Cere chiria...

— Așa-i — stărue Anca — chirie, pâine... patru guri de hrănit numai cu brațele lui Ilieș.

— Nu muncesc şi eu, nene Vijelie? Ca orice lucrător? Dece nu mă plătesc? se revoltă Cristea.

— Pentrucă nu te astâmperi! replică şi mai tăios Ilieş.

Se aşterne o tăcere apăsătoare. Cristea se pregăteşte tocmai să răspundă, când se aud ciocănituri în uşă. Tânăra de lângă plită a ciulit urechea. A înălţat ochii şi Anca. Fata a ieşit pe prispă.

— Aci locueşte Anca Dorobanţu? se aude o voce din curte.

— Aci.

— Pot să-i vorbesc?

— Mamă! strigă fata din uşă.

A ieşit şi gazda pe prispă.

— Aş vrea să vă vorbesc, spune noul sosit.

— Intraţi! îl îmbie femeia.

A intrat Ruja. Priveşte oarecum mirat la cei din încăpere, ca şi cum nu s'ar fi aşteptat să găsească atâta lume.

— Bună seara... Nu vă stingheresc? întreabă el.

— Nu! Nu! Poftească, mă rog...

Noul sosit, mai înainte de a se aşeza pe scaun, şi-a oprit privirile la portretul din perete. Ochii îi trec apoi la cromolitografia *Gornistul dela Griviţa sunând atacul,* la goarna de deasupra tabloului şi la cele câteva medalii din războiul Independenţei. Se înţelege că toate îi sunt cunoscute, deşi le vede pentru prima oară. Privirile i-au stăruit îndeosebi asupra goarnei. Clatină din cap. Apoi îi cuprinde cu privirea pe cei din jur.

— Băieţii dumitale?

— Da! încuviinţează Anca.

— Ilieş?

Anca încuviinţează mut din cap.

— Cristea?

Aceeaşi încuviinţare.

Cristea ar vrea să spună ceva, dar se opreşte. Incă nu e sigur că vizitatorul e acelaş cu muncitorul care i-a dat batista să se şteargă de sânge.

— Noi ne-am mai văzut, îi curmă însă noul sosit

îndoiala, în timp ce ochii băiatului încep să clipească de bucurie.

— Şi fata? reia Ruja şirul întrebărilor.

— Simina... îi răspunde Anca, arătând înspre fata de lângă plită.

Privirea necunoscutului l-a cercetat şi pe Vijelie, i-a identificat piciorul ţeapăn.

— Dumneata trebue să fii Vijelie.

— Dar dumneata cine eşti? întreabă intrigat muncitorul, de ne cunoşti atât de bine?

— Andronie Ruja. N'aveţi de unde să mă cunoaşteţi.

In adevăr, numele nu spune nimănui nimic. Cristea continuă a fi nedumerit. Doar Anca are o tresărire. Parcă ar răzbi, de undeva din amintiri, un nume care sună asemănător.

— Andronie Ruja? repetă ea, mereu mai îngândurată.

Intre timp, străinul a scos din buzunar fotografia pe care o răsuceşte în mâini, privind când la ea, când la replica ei — fotografia mărită din perete.

Drept orice lămurire se decide şi o întinde femeii.

— De unde ai dumneata fotografia asta? întreabă cu glas răpus Anca.

— Dela bărbatul dumitale.

— Pintea al meu e dispărut din 1917. Pe front! răspunde Anca.

— Ştiu! S'a stins lângă mine.

— A murit lângă dumneata?

— Da, lângă mine!

Anca a păşit până la fereastra verandei unde se vede afară cireşul nins. Şi-a lipit fruntea de geam. O clipă se suprapune cealaltă imagine a cireşului în floare, ea şi Pintea dedesubt, legându-i şiragul de hurmuz la gât — toate într'o tremurare de lacrimă.

Se scutură, se întoarce şi îşi ia locul.

Ruja, care a aşteptat în tăcere ca şi toţi ceilalţi, reia firul:

— Ar fi trebuit să viu demult... Cum m'a rugat el, dar... De! Omul nu face întotdeauna cum vrea...

Acum însă am venit să vă spun... Era în August 1917... începe mai tărăgănat povestirea. In Rusia izbucnise revoluția, iar la noi pe front numai despre asta se vorbea...

8

In salonul din locuința Racovicenilor discuție agitată. Bătrânul Dobre, cu părul albit pe deantregul, dar încă masiv și plin de energie, se plimbă prin odaie. Nolly și Margot, tolăniți în fotolii, privesc pe sub sprâncene înspre el.

— Asta le întrece pe toate! nu se poate potoli industriașul. Ziua, în plină stradă... Și poliția să nu fie în stare să-i oprească!...

— Nu-i nimic, papa! încearcă să-l calmeze Nolly. Guvernul o să ia măsuri.

— Guvernul?!? izbucnește și mai aprins Dobre și se oprește în fața lui Nolly. Guvernul ăsta e zaharisit, pe dric... Se joacă de-a politica și eu pierd. Înțelegi, pierd! pufnește el pe nas și fără a mai da atenție celorlalți își reia plimbarea. Am să vorbesc personal cu Buricescu... spune bătrânul mai mult pentru sine; e ministru de interne, sau ce dracu?

Intre timp Nolly și Margot și-au reluat conversația.

— Cum ți-a mers cu tactica? Ai obținut goarna?

— Ți-ai găsit! Femeia asta e mai încăpățânată decât un catâr.

— Pentruce atâtea ceremonii?... Ia-o și gata!...

— Ei, nici așa. Am eu alte planuri...

— Ce planuri? o întreabă Dobre oprindu-se din drum, evident, fără să fi auzit decât ultimul cuvânt.

— Vreau să fac o asociație patriotică „Gornistul dela Grivița", apoi către Nolly: E văduvă de război... și'nțelegi?

— Fleacuri, o întrerupe sentențios bătrânul. Țara arde și baba se piaptănă!... Asociația (o imită)... pa-

triotică... Ne trebue ceva tare... Să le luăm puţin sânge... Buboiul e prea adânc (Se gândeşte).

— Cuziştii poate... opinează Nolly.

— Slab... respinge propunerea, dând din mână, bătrânul. Nu-i destul de tare. Ne trebue ceva în genul calicilor ălora cu arhanghelul Mihail, sau cu nu ştiu care dracu alt arhanghel... Tot vorbesc eu cu Buricescu...

— Până atunci n'ar fi bună şi cacialmaua lui Margot? îndrăzneşte totuşi Nolly. S'o vârîm în coasta sindicatului.

Bătrânul chibzueşte pufnind şi mai sgomotos pe nas.

— Doar să-l montăm mai bine pe Scripcă... îşi reia el plimbarea.

— Nolly — se opreşte Dobre iar — la recepţie ai să-l vezi pe Buricescu. Spune-i că vreau să-i vorbesc...

— Bine tată, consimte tânărul Racoviceanu, ridicându-se.

— Neapărat, Nolly!...

9

— Nolly Racoviceanu i-a ucis... Toţi au spus asta, îşi termină povestirea Ruja, în încăperea din strada Atelierului.

— Iar soră-sa umblă să te fericească cu pensia! sare Vijelie de pe scaun, adresându-se Ancăi.

— Fătărnicia burgheză n'are margini! mai adaugă gânditor Ruja.

Ceilalţi însă rămân împietriţi sub impresia puternică a celor povestite. Numai Cristea dă vizibile semne de neastâmpăr. Ruja însă îl potoleşte din privire.

— Eu mă duc — le spune el sculându-se — o să ne mai vedem...

— Mai vino, te rog, îi spune Anca.

— Trebue să mai vii! întăreşte şi Vijelie. Ruja a ieşit însoţit de Anca, până'n verandă.

A tras uşa după el. Zăpada s'a adunat între timp groasă pe prispă şi a îmbrăcat stâlpii. Paşii lui lasă urme adânci în nea.

In stradă l-a ajuns Cristea:

— Nene!

Ruja s'a oprit. La lumina felinarului, Andronie şi ucenicul stau faţă'n faţă.

— Nene — se grăbeşte Cristea să-şi descarce tot ce are pe suflet — când mai vii pe la noi? Să ştiu ce fac!

Ruja l-a atras înspre el.

— Să faci ce ai făcut şi azi. Apoi, adaugă mai rar, după o clipă de tăcere: Şi să nu uiţi niciodată pe acei care au ucis pe bunicul şi pe tatăl tău... Să le-o plăteşti!...

Sub felinar, Cristea a rămas singur. Mai are încă o svâcnire spre silueta puternică a lui Andronie, care se îndepărtează în noapte; pe urmă rămâne locului, neclintit, în ninsoare.

10

In dimineaţa care se ridică, Cristea sfârşeşte tocmai să taie pârtia în zăpada aşternută atât de bogat peste noapte. A deschis poteca până'n poartă, dar şi în partea cealaltă, până'n uşa Murei. Mai aruncă o privire peste munca terminată după care, liniştit, se reazimă de stâlpul prispei.

Odată cu şuieratul sirenei dela fabrică, s'a deschis şi uşa lui Vijelie. Pe prispa de acolo a apărut Mura. Prin uşă fata mai aruncă o privire în încăperea unde tatăl ei se pregăteşte de plecare. Deasupra lighianului, desbrăcat până la brâu, muncitorul îşi toarnă apa rece peste ceafă.

Tinerii şi-au făcut semn a bună dimineaţa şi împreună au pornit pe stradă. Peste gardul unui vecin, se'ntind crengile unui arbore încărcate de zăpadă. Cristea a atins cu capul o ramură şi pulberea albă se

scutură peste amândoi. Insă tinerii nu au când să observe şi să simtă asta. Serioşi şi gravi păşesc înainte.

Peste câteva clipe, odată cu mulţimea muncitorilor ce ieşeau paşii, au trecut de poarta uzinei. E uzina unde cu mulţi ani în urmă lucrase şi Pintea, abia sosit în Bucureşti. Aceeaşi firmă de sârmă cu litere din bronz, aceeaşi curte spaţioasă. Decât că pavilioanele s'au înmulţit, iar etajele s'au înălţat. La stânga, pornind dinspre zidul de lângă stradă şi până la clădirea administraţiei, s'a ridicat un zid nou, în mijlocul căruia se mai află o poartă. Dincolo de zid se zăresc alte clădiri noi. Echipe speciale au curăţat din vreme zăpada de pe lespezile curţii. Câţiva salahori mai adună din lopeţi resturile. Operaţia este condusă de un supraveghetor în scurtă îmblănită, cuşmă şi cizme. Indată însă ce a zărit pe cei doi tineri, a coborît în grabă peronul clădirii administraţiei şi-i ajunge din urmă, ca şi când le-ar fi aşteptat sosirea, dinadins. Nu se mulţumeşte numai să meargă alături de ei, ci îi şi desparte, intercalând între făpturile lor subţiri, trupul lui pătrat.

— Uite ce ţi-am adus, Mura! îi spuse fetii, întinzându-i o portocală de Jaffa şi punându-i-o aproape cu sila în mână.

— Creşte la dumneata în grădină? replică fata, glumind.

— La mine cresc toate bunătăţile din lume.

— Nu s'ar zice, intervine Cristea.

— Atelierul tău e acolo! îl admonestează aspru supraveghetorul, arătându-i cu degetul clădirea depăşită.

Cristea s'a oprit în loc. Işi mută ochii dela supraveghetor la Mura, care învârteşte încurcată portocala în mână, dela Mura la supraveghetor, şi se întoarce apoi brusc, îndreptându-se înspre atelierul său.

Ajunşi în faţa unei clădiri din fundul curţii, Mura i-a întins supraveghetorului portocala înapoi.

— Ce să fac cu ea? întreabă el nedumerit.

— Dă-o nevestei dumitale.
— Păi, n'am...
— Caut-o! S'o găsi vreuna şi pentru dumneata...
Fără multe codeli, sub nasul vătafului, tânăra i-a pus portocala pe un fund de butoi şi, grăbită, urcă treptele clădirii, urmărită de privirile lui tot mai nedumerite.

11

Intrând pe poartă, n'ar crede nimeni că în spatele hambarului pe jumătate ruinat, se mai află o curte: o îngrămădire de butoaie cu fundul în sus, varniţe putrezite, resturi de schelărie şi scări de lemn din care mai spânzură câte o treaptă, toate claie peste grămadă, lăsând cu greu loc de trecere.
Ruja, împreună cu doi tineri muncitori, discută:
— După manifestaţia de eri, e sigur că vor lua măsuri. Să fim deci cu ochii în patru, le spune el. Orice s'ar întâmpla, întrunirea trebue ţinută. Să nu-i slăbim nicio clipă, să-i strângem în chingi din toate părţile. Ruja explică, ajutându-se cu un gest demonstrativ, de strânsură: Ai înţeles Miroane?
— Fără grijă, tovarăşe Dan, răspunde cel mai tânăr, clipind din ochii limpezi şi pătrunzători.
Să tot aibă douăzecişicinci de ani. Cu tot gerul, în loc de manta poartă numai un pieptar de blană, fără mâneci. Parcă nici nu-i pasă de frig. Doar mâinile şi le-a vârit în buzunarele pantalonilor. Celălalt tânăr, cu doi-trei ani mai în vârstă, mărunt de statură şi cu faţa măslinie, suge dintr'un chiştoc scurt de ţigară, de mai să-i pârlească mustaţa tunsă. Poartă un dolman larg, cu blana de iepure mâncată de molii.
— El o să vorbească, îi spune mai departe Ruja, arătând spre tânărul cu mustaţa tunsă. Uită-te bine la el, ca să-l recunoşti.
Miron surâde:
— Cum să-l uit, tovarăşe Dan?

— Bine! răspunde Ruja. Mai e ceva. Lucrează la voi doi fraţi Dorobanţu?

— Da.

— Îi cunoşti?

— Nu tocmai... Unul e lucrător, celălalt ucenic.

— Cum sunt?

— Al mare e cam molâu... Lasă-mă să te las. Nu se bagă...

— Şi ucenicul?

— Pare un băiat bun... copilăros încă.

— S'a ocupat Uteceul de el?

— Nu ştiu...

— Ai grijă... E din aluat bun băiatul... Să-l creşteţi.

12

In atelierul cel mare de strungărie, lucrul a început mai demult. Fiecare muncitor e lângă maşina sa. Pe masa din faţa unui strung metalic, Cristea pregăteşte câteva piese. Doi paşi mai la o parte, Vijelie răsuceşte, în aşteptare, o ţigară. Ucenicul n'a lipsit decât o clipă din faţa pupitrului şi totuşi tânărul Ionaşcu, buză-de-iepure, acela de care Cristea se despărţise în ajun, cu câteva minute înainte de manifestaţie, a avut timp să-i lase pe furiş o hârtie împăturită.

E atâta forfotă în atelier, încât manevra a rămas neobservată. Deaceea Cristea este surprins când găseşte hârtia. Îşi şterge mai întâi mâinile de pantaloni, apoi o despătureşte, o parcurge cu privirea. Zâmbeşte vesel şi mulţumit. Dar când să înalţe capul, privirea i se încrucişează cu a supraveghetorului. Grăbit, împătureşte hârtia şi o strecoară în buzunar.

Supraveghetorul însă n'are de gând să se lase înşelat. Mătăhălos şi crunt, i se postează în faţă. Felul cum întinde mâna, trădează aceeaşi comandă de nediscutat ca şi glasul.

— Dă-mi hârtia!

— Ce hârtie?

— Lasă mofturile! Umbli cu manifeste? șuieră printre dinți supraveghetorul, cuprinzându-l pe neașteptate în brațe pentru a-l perchiziționa.

Vijelie privește înciudat, lepădând țigara.

— Lăsați-mă în pace! se sbate ucenicul.

Printre cei ce s'au apropiat, Ionașcu încearcă să-i facă semne neînțelese lui Cristea.

— Ce te legi de copii, domnule Pâslaru? intervine tot mai scos din fire Vijelie.

— Te rog să nu te amesteci! Înțelegi? strigă ca ieșit din minți supraveghetorul, smucind mâna ucenicului pe care acesta o ținea încleștată în buzunarul pantalonului.

Cu mâna rămasă liberă, l-a prins pe Cristea de gât. Printre muncitorii care au făcut cerc, s'a strecurat și Miron. Calm, i-a desprins vătafului mâna de pe gâtul ucenicului, numai strângându-l cu o putere de clește de încheietura pumnului.

— Ai înnebunit? îl întreabă încruntat. Sugrumi băiatul?

— Sunteți compl'ci cu toții! urlă vătaful, rostogolindu-și ochii ca niște talgere, fără să dea însă drumul mâinii pe care ucenicul încăpățânat o îndesa și mai adânc în buzunar.

— Ce v'a făcut băiatul? îl întreabă Miron.

— Păcătosul umblă cu manifeste! Să meargă cu mine la direcție!

13

In biroul din clădirea administrației, Dobre Racoviceanu privește prin fereastra largă în curtea fabricii, unde activitatea își urmează cursul.

Călare pe un scaun, sugând din țigaretu-i de chihlimbar, Nelly îi urmărește privirile.

— Cred că buldogul tău e un dobitoc! îi spune într'un târziu bătrânul.

— Dece, tată?

— In loc să dea de fir, umblă cu fleacuri. Nu

ți-am spus? Aștia — și arată cu bărbia spre curte — pregătesc ceva!

— Și ce să facă Pâslaru?

— Să simtă! Să adulmece! Să pună iscoade! răspunde aspru bătrânul.

— E devotat, îl mai apără Nolly.

Pe ultimele cuvinte, vătaful a năvălit pe ușă târând după el pe ucenic. Bătrânul a înălțat capul, surprins de atâta lipsă de protocol, iar Nolly, scăpând țigaretul de chihlimbar din gură a sărit de pe scaun.

— Scoate manifestul! țipă vătaful.

— Ce s'a întâmplat? întreabă Nolly. Ce-i năvala asta?

— El e!... răspunde gâfâind vătaful.

— Ce-i cu el? se răstește tot mai posomorît, Dobre Racoviceanu.

— El e cu manifestele!

— Care manifeste? sare ca ars Cristea. Ce vă tot legați de mine, domnule Pâslaru?

— Taci! țipă Nolly, ridicându-și enervat țigaretul. Spune, Pâslarule! Dar spune mai pe înțeles.

— L-am văzut cu ochii mei cum a băgat manifestul în buzunar, răspunde supraveghetorul. Apoi, către Cristea: Scoate!

— N'am ce să scot... răspunde Cristea, privindu-l pe patron cu ură.

Nolly Racoviceanu însă, fără să-și dea seama de sentimentele băiatului, se apropie insinuant:

— Scoate-l băiete. E mai bine așa, cu vorbă bună. Că nu-ți facem nimic. Altfel...

Ucenicul încă rezistă...

Nolly însă întinde mâna, pretinzând imperios hârtia, încât într'un sfârșit Cristea, în ciudă, se execută.

Satisfăcut. Racoviceanu despăturește hârtia. Urmează un hohot de râs. Supraveghetorul privește uluit.

— Sfârșește odată cu râsul, Nolly! pufnește bătrânul. Să văd și eu.

A prins hârtia în mână, întinzând-o apoi mustră-

tor şi vătafului care priveşte la rându-i şi se îmbujorează.

— Manifestul dumitale! îi spune bătrânul. Când îţi spun că-i dobitoc, se stropşeşte la Nolly.

Pretinsa hârtie subversivă este o caricatură înfăţişând, cu destulă abilitate, pe supraveghetor în chip de buldog, în faţa coteţului, mârâind.

Inscripţia cu litere mari de deasupra: *Atenţie la Buldog,* e de natură să înlăture orice confuzie. Dealtfel, asemănarea dintre capul buldogului din caricatură şi figura canină a supraveghetorului este izbitoare.

Cu pumnii ridicaţi, cu ochii injectaţi, vătaful şi-a pierdut cumpătul şi s'a repezit asupra ucenicului.

— Pâslarule! îl aduce la ordine feciorul patronului. Apoi către Cristea: Cum te chiamă, băiete?

— Cristea Dorobanţu.

— Dorobanţu? mai întreabă odată domnul cu ţigaret, căruia numele îi pare cunoscut. Aha! îşi aminteşte el. E din protejaţii lui Margot.

Bătrânul a încreţit din sprâncene.

— Cei cu tactica şi cu goarna pentru nevasta ministrului de finanţe, îl lămureşte atunci Nolly, îndreptându-se spre el. *C'est drole! N'est-ce pas?*[1]) Poţi să te duci, Pâslarule, îi spune Buldogului, întorcându-se.

Vătaful a plecat, iar Nolly şi-a luat o înfăţişare severă.

— Să-ţi bagi minţile în cap! admonestează el ucenicul care continuă să privească în jos, cu buzele încleştate... Frumos? Soră-mea umblă să te facă om şi tu...

14

Gânditor, ucenicul nici n'a apucat să tragă după dânsul uşa biroului patronului, când, din spate, supraveghetorul, care-i pândea din umbră trecerea,

[1]) Nostim! Nu-i aşa?

i-a repezit pe neașteptate pumnul în ceafă. Apoi, când băiatul s'a răsucit buimac, clătinându-se, îi repede și un al doilea pumn în piept. Izbit mișelește, tânărul se prăbușește pe podea.

— Asta... așa... ca să mă ții minte! rânjește Buldogul, depărtându-se.

Ucenicul a rămas un timp lung't jos. S'a înălțat apoi într'un genunchi, scuturându-și capul, parcă pentru a-și aduna creierii clătinați de lovitură. Amețit, își privește dezolat pantalonii rupți la genunchi, în cădere. Cu pașii împleticiți încă, se îndreaptă apoi înspre atelier.

Amărît, buimac, șchiopătând și cu părul răvășit, Cristea s'a apropiat de strungul lui Vijelie; el însă lipsește din atelier. Cu gesturi mecanice încearcă să-și continue munca. Zadarnic. Mâinile îi sunt ca înțepenite. Face atunci câțiva pași până la pupitru, de care-și reazimă brațele, sprijinindu-și pe ele fruntea.

Dela distanță, Miron se desprinde de ucenicul Ionașcu, cu care stătea de vorbă, apropiindu-se și el de pupitru. Cristea simte mâna prietenească, pe ceafă, înalță capul și privirea lui o întâlnește pe a muncitorului, limpede, prietenoasă, grijulie.

— Te-a lovit? îl întreabă Miron.

— Da.

— Vino cu mine.

L-a prins pe Cristea de mijloc, purtându-l înspre un colț al atelierului. A sosit lângă strung și Vijelie. Rotește ochii de jur-împrejur până ce-l zărește pe Cristea stând de vorbă într'un colț cu Miron. Atunci, zâmbitor, prinde să-și adune singur piesele strungului.

Acolo, în colțul atelierului, Miron îi mai spune ucenicului:

— Trebue să luptăm. Asta pentru ca buldogii și Racovicenii să nu-și bată joc de noi. Ai să vezi și astăzi. Să nu uiți! La plecare aștepți la poartă.

„La plecare aştepţi la poartă"! îi spune un muncitor altuia în atelierul de turnătorie. De alături, lucrând la nişte forme, Ilieş îşi dă seama că se pregăteşte ceva deosebit şi întoarce capul. Muncitorul însă a şi dispărut.

Ilieş îşi continuă neturburat treaba.

★

— Azi, după lucru! spune tânărul Ionaşcu unei fete într'o încăpere largă unde se împachetează nişte piese.

Fata a înţeles şi de îndată ce Ionaşcu s'a depărtat a trecut lângă Mura, care împachetează şi ea în faţa unei mese.

— După lucru să nu te grăbeşti spre casă.

— Dece? întreabă Mura mirată.

— Ai să vezi.

★

— S'a hotărît pentru astăzi. Pregăteşte-ţi oamenii, rosteşte un muncitor scund, negricios, cu un fular negru răsucit în jurul gâtului, către un altul înalt, uscăţiv, cu o cicatrice adâncă pe obraz.

Mai la o parte, un lucrător între două vârste, ceva mai îngrijit îmbrăcat, cu o frunte îngustă şi cu părul tuns chilug, clipeşte des din ochii mici cu pleoape în aparenţă adormite, dar foarte atent la tot ce se petrece.

Să ne apărăm salariile!, Jos teroarea! lipeşte un fluturaş pe o uşă un alt muncitor.

★

Deabia s'a depărtat cel ce a lipit lozinca pe uşă şi muncitorul cu pleoape adormite s'a şi apropiat.

Ferindu-se să nu-l zărească nimeni, desprinde cu unghia fluturaşul. Dar aproape în aceeaşi clipă un alt fluturaş apare alături.

★

Un grup de muncitori s'a oprit în faţa unei inscripţii cu cărbune pe peretele coridorului.

Jos concedierile!

— La plecare aşteptaţi la poartă! îi spune muncitorul cu cicatrice pe obraz lui Vijelie.

16

In clipa când şuieră sirena, din atelier coboară în grabă tineri muncitori, hotăriţi să fie primii la poartă. Ca într'un vârtej, urcă deodată câte două trei trepte. Grupuri-grupuri, s'au oprit în câteva puncte, acolo unde curtea se lărgeşte în faţa porţii de ieşire.

— Aţi auzit? întreabă într'un grup, Miron. Iar ne taie din salarii!

Muncitorii se îndreaptă spre cabina portarului să-şi depună fişele pe tablou. Unii ies în stradă, alţii se întorc, înghesuindu-se lângă poartă. Până la urmă, mai mulţi muncitori s'au apropiat de grupul tinerilor.

— Ce e, Miroane? Se fac iar concedieri? îl întreabă unul.

— Dacă o să fim proşti, au să facă şi concedieri.

Acum, tot mai mulţi muncitori, pregătiţi să plece, s'au oprit pe lângă diferitele grupuri, în timp ce alţii continuă să iasă de prin clădiri, fără a mai apuca să ajungă până la cabina portarului. Cristea s'a apropiat de grupul lui Miron... Mai la o parte, singur, lângă un zid, s'a oprit Ilieş.

Aproape de poartă, toate privirile sunt atrase către un vorbitor ce s'a înălţat pe o tribună improvizată din lăzi şi butoaie, în unghiul alcătuit din zidul cel nou dinspre curtea magaziilor şi din cabina portarului. E tânărul scund cu faţa măslinie, pe care Ruja

i-l dăduse în grija lui Miron. Şi-a lepădat dolmanul şi, în haină numai, pare şi mai puţin la trup.

— Fraţilor! Vă întrebaţi dacă se fac concedieri şi în fabrica voastră? S'or face dacă vă veţi lăsa! Numai la Malaxa au fost svârliţi pe drumuri 500 de muncitori. La Lemaître 300, la Vulcan 200. Sunt concediaţi muncitorii cu câte cinci şi şase copii. Bucureştiul e plin de şomeri. Nici pâinea nu ne mai e asigurată...

Rândurile ascultătorilor se îngroaşă. Ca o măsură de prevedere, un grup de tineri, printre care şi Ionaşcu, au făcut cordon în jurul vorbitorului. Mai la o parte s'au oprit câteva fete. Privesc curioase, ronţăind seminţe. Mura îşi repede mereu capul când într'o parte, când în alta. L-a zărit în sfârşit pe Cristea şi îl trimite un zâmbet. Cristea însă nu răspunde. E numai urechi.

— Şi la voi se pregătesc concedieri în masă... continuă vorbitorul. Pentru asta au venit bancherii americani, de benchetuesc în fiecare seară cu Rascovicenii... Pe Buldog îl cunoaşteţi... umblă cu carnetul prin fabrică şi face liste. In plină criză, şandramaua capitalistă pârâe şi patronii ar voi să plătiţi voi oalele sparte! Să nu-i lăsăm...

Dela distanţă, Buldogul a văzut grupul. Când şi-a auzit porecla, instinctiv porneşte înspre vorbitor, apoi se opreşte, gândeşte o clipă şi o rupe la fugă înspre pavilionul administraţiei.

— Bogăţiile ţării au ajuns pe mâna trusturilor străine! răsună glasul vorbitorului.

— Cine este? îl întreabă un muncitor pe un altul, arătând înspre vorbitor.

— Nu-l cunosc. Dar bine grăieşte... Adevărul curat!

— Adevăr, adevăr, dar pe pielea noastră, replică muncitorul cu pleoapele adormite, care se îndeletnicise adineaori cu deslipirea fluturaşilor.

Câţiva muncitori din apropiere întorc înspre el priviri mirate.

— Ce ne trebue de ăştia? reia cel nemulţumit, încurajat de faptul că e ascultat. Mai bine făceam un memoriu...

— Memoriu? izbucneşte în râs muncitorul cu fularul negru la gât. Toată iarna trecută Racovicenii nu au făcut foc în sobă cu memoriile tale? Aşa e, măi Scripcă?... Mare pricopseală, memoriile tale!

De lângă poartă se aude tot mai puternic glasul vorbitorului.

— Dacă e vorba de sacrificii, dece nu le fac patronii? Ce? N'au de unde?

— Aşa e!... aprobă într'un glas mulţimea.

— Să-şi mai taie şi Racovicenii din osânză! se aude o voce mai puternică.

In grupul în care se găseşte muncitorul cu fularul negru şi Scripcă, discuţia e din ce în ce mai aprinsă. Mai tare însă, biruie vocea vorbitorului.

— Pentrucă au nevoie de război... Ce caută generalul ăla francez la noi? Iar americanii? Vor să atace Uniunea Sovietică... pentrucă le stă ca un cui în coastă!

— Straşnic ar mai vrea să scape de ea — se aude din nou o voce din mulţime — dar nu sunt în stare...

Ilieş s'a desprins de zid, apropiindu-se de grupul celor ce discută.

— Vedeţi? Asta e — izbucneşte Scripcă pe ultimele cuvinte ale vorbitorului — propaganda comunistă!

— Ei şi — intervine din nou muncitorul cu fular la gât — tu nu faci propagandă? Social-democrată?

— Fac! Dar nu subversivă! Dacă ne arestează? Cine o să ne apere? Comuniştii?

— Da! Comuniştii! Ei luptă cu adevărat! Deschis! Nu au cârdăşii pe uşa de din dos cu patronii...

— Lasă, lasă... că au fost desfiinţaţi comuniştii. Eu zic să plecăm...

Scripcă dă să plece. Câţiva muncitori sunt gata să-l urmeze.

Alţii însă li se pun în faţă.

— Staţi, fraţilor!... Aici e suferinţa noastră.

Unii se lasă convinşi, alţii îşi urmează drumul înspre poartă. Mai la o parte, îngândurat, se'ndreaptă

spre poartă şi Ilieş. Îl opreşte tovarăşul său de lucru dela turnătorie.

— Ce-i, Dorobanţule? Te dai cu Scripcă?

— Nu mă dau cu nimeni! răspunde în răspăr Ilieş. Dar am o casă de hrănit.

Şi-şi urmează drumul.

Intre timp, situaţia s'a încordat. Un grup de poliţişti, aduşi de Buldog, au pătruns în curte prin clădirea administraţiei, provocând învălmăşeală în rândurile muncitorilor. Insă glasul vorbitorului continuă să domine.

— Să nu lăsăm trădătorii de ţară să atace Uniunea Sovietică!

Poliţiştii fluieră şi caută să-şi croiască drum spre tribuna improvizată. Vijelie a întins însă braţul şi strigă:

— Mişel, care pleacă! Nu fugi, fraţilor!

Poliţiştii încep să bruscheze pe muncitori. Muncitorii ripostează.

— Aşa răspunde guvernul la cererile drepte ale muncitorilor! strigă vorbitorul.

Mulţimea îşi strânge rândurile. Strigăte, vacarm, lovituri, încăierare generală, pe când vocea agitatorului răsună mereu:

— Partidul comunist vă chiamă la luptă! Nu daţi crezare celor care spun că-i distrus! Nimic nu-i în stare să-l sfarme! Apăraţi-vă drepturile, salvaţi ţara!

Incăierarea se înteţeşte. Lovind în dreapta şi în stânga cu bastoane de cauciuc, poliţiştii îşi croiesc drum spre vorbitor.

— Nicio concediere! Niciun ban pentru războiul antisovietic! Trăiască clasa muncitoare! Trăiască Partidul Comunist!

— Trăiască Partidul Comunist! repetă grupul de tineri din jurul vorbitorului.

I-au făcut apoi o piramidă vie, ca să poată sări dincolo de zid, în stradă, de unde se pierde în mulţime. Muncitorii încep să se risipească. S'a deschis poarta şi mulţimea a inundat uliţa. Miron, mai la urmă, în grupul celor din curte, grăbeşte şi el pasul.

Un polițist îi ține urma.

Miron simte aceasta, începe să fugă, întoarce capul, se vede urmărit de polițist, apoi urmăritorul se prăbușește.

Cristea a avut grijă să-i pună la timp o piedică. Mișcarea aceasta a executat-o cu o deosebită și oarecum înveselită dibăcie, după ce din două salturi îl ajunsese pe polițist din urmă. Apoi, dintr'o săritură, păstrându-și o clipă echilibrul pe creasta zidului, ucenicul a sărit în curtea de alături.

Acum caută un loc unde să se ascundă.

In dreapta, în dosul clădirii administrației, e curtea depozitelor, despărțită printr'un grilaj de restul curții. In stânga, o puzderie de clădiri — magaziile, laboratorul, garajul... In sfârșit, s'a hotărît! Ușa garajului e întredeschisă. Intr'o clipă e înăuntru. Miron, care a intrat și el prin poarta rămasă deschisă, l-a zărit. Domol, fără grabă, a intrat și el în garaj. Ucenicul îi primește fericit strângerea de mână.

Pe Vijelie un polițist îl îmbrâncește din urmă.

17

E primăvară. Pretutindeni pomii sunt acoperiți de floare, iar din castan a țâșnit un frunziș mărunt și proaspăt.

In curtea din strada Atelierului un gospodar leagă de boltă curpenii desprinși. Un altul răsădește câteva flori. Un al treilea stropește curtea dintr'o cutie de conserve găurită, desemnând opturi din stropi, în vreme ce gospodina mătură cu grijă curtea. Se simte că e duminică dimineață.

Sub cireșul plin de floare, Cristea și Mura stau alături pe o ladă. El urmărește o gâză ce-și face loc prin țărână; ea își leagănă ritmic picioarele. Fereastra din față se deschide și apare chipul Ancăi. Ii caută din ochi, dă să strige ceva, dar cum îi zărește, închide încet fereastra. Ingândurată, își amintește și

retrăiește clipele petrecute alături de Pintea, tot sub un cireș.

— Dacă am merge în Parcul Sălciilor? întreabă Mura.

— Mergem! răspunde Cristea zâmbind, ducând mâna streașină la ochi și privind în soare.

In curte însă a intrat un domn cu burtă și gușă, îmbrăcat sărbătorește, cu o cravată imensă la gât și cu un lanț gros pe pântec. Suflând greu, a urcat treptele prispei, până'n fața ferestrei deschise, prin care Vijelie, cu un cojoc pe umeri, cu ochii intrați în fundul capului, cu nasul subțiat de boală, cu un tartan pe genunchi privea pierdut la cireșul înflorit de afară. Vijelie a tresărit.

— Ei? întreabă domnul cu gușă.

Bolnavul privește absent la apariția din fereastră, fără să răspundă. S'a grăbit însă Mura să se apropie.

— Lăsați-l pe tata... Vă explic eu...

— N'am nevoie de nicio explicație. Plătiți chiria ori nu? îi curmă vorba domnul gras.

— Dacă tata găsește iarăși de lucru... mai încearcă fata să-l înduplece pe proprietar. Nu rămânem noi datori.

— Lucru? rânjește domnul. Cine nu-și vede de treabă... Vrei să știi? Bine au făcut că l-au dat afară!

Smuls din toropeală, Vijelie a întins mâna pe prichici, după piatra ce sprijină de vânt fereastra. Domnul a înțeles gestul și se grăbește să se pună la adăpost.

— Ucigași! Auzi?... Să mă amenințe pe mine!? Vă învăț eu minte! strigă el dela distanță.

Mura s'a repezit înăuntru, a deschis sertarul mesei, a scotocit, și l-a ajuns pe proprietar din urmă.

— Sunt banii de spital ai tatei... Luați-i, vă rog! încearcă să-i potolească supărarea.

Burtă-verde ia banii. Ii îndeasă în buzunar și se oprește în fața ușii care dă în casa familiei Dorobanțu.

— Să-mi goliți casa! Ați auzit? urlă el, deschizând ușa. Sunt sătul de văduve de război!

Trântind cu furie uşa, a făcut să se desprindă şi câteva bucăţi de moloz, pe care inconştient se grăbeşte să le culeagă, îndurerat de atâta pagubă.

Dinăuntru, Anca ar vrea să-l urmeze şi să-l roage să mai aştepte. A reţinut-o însă Ilieş. Işi dă seama că orice stăruinţă e inutilă.

Cristea, după ce l-a petrecut pe proprietar cu privirile pline de ură, apucă o carte şi caută cu înverşunare să se adâncească în lectură. Dar degetele lui frământă cu neastâmpăr pagina.

Intre timp, Anca a scos dintr'o ladă costumul ţărănesc cunoscut din fotografie.

— Nu te las să-l vinzi, mamă, se împotriveşte Ilieş.

— Avem altceva?

Intrebarea face şi mai prezentă mizeria din încăpere, unde lucrurile s'au împuţinat şi mai jalnic. Fără voie, privirile tuturor s'au adunat pe goarnă. Cristea, care se silea să-şi urmeze lectura, s'a ridicat, a luat Ancăi costumul din mână şi l-a pus pe ladă.

— Mai bine vând armonica, mamă.

— Foarte bine! aprobă Simina.

— Nu se poate, copii — se împotriveşte Anca — atâta alinare ne-a mai rămas în casă!

— Le plătim noi odată! mai spune îndârjit, ucenicul.

— Dar până atunci? bombăneşte Ilieş. O să hrăneşti tu casa?

— Măi Ilieş — îi spune Cristea, de data aceasta cald şi însufleţit — cum de nu înţelegi tu, că oricât te-ai sbate, de astea nu vei scăpa... Te înfunzi doar mai rău ca în mlaştină... Nu citeşti, de aia nu ştii... Să facem si la noi cum e în Rusia... Acolo e adevărata viaţă...

— Frumos e ce spui — răspunde surâzând Ilieş — dar din asta nu ies bani pentru chirie.

Atentă la discuţie, Simina a simţit totuşi că cineva s'a oprit în faţa prispei. Deaceea s'a şi grăbit să iasă.

— Aici locueşte Cristea Dorobanţu? o întâm-

pină surprins Miron, care numai la fetişcana asta cu părul de aur nu se aştepta.

— Aici, răspunde Simina, cântărind pe tânăr din ochi. Il chem îndată...

— Dumneata eşti sora lui? o mai întreabă tânărul cu privirea ţintă la coz le bogate, pe care şi le-a răsucit ca o cunună în jurul capului.

Simina nu mai e grăbită, căci se reazimă de uşa geamlâcului. Ce ciudat o priveşte tânărul acesta şi totuşi nu-i vine să râdă!

— Ai ghicit... Sunt sora lui... Simina.

Miron ar vrea să mai spună ceva, dar nu găseşte ce.

— Vrei să-l chemi?

Simina parcă a uitat despre ce e vorba. Apoi, scuturându-se:

— Da, da... Indată.

Desmeticită, a intrat vârtej în casă. Miron a rămas pe gânduri, cu capul plecat într'o parte, cu privirea ţintă, ca şi când ar fi descoperit cine ştie ce comoară fără de seamăn în ţărâna curţii. L-a înălţat iară, numai când l-a simţit pe ucenic în uşă.

— Dumneata erai? întreabă fericit Cristea.

Din fundul curţii, de pe scăunelul unde stă ghemuită cu bărbia proptită în palme, Mura priveşte cu încordare la cele ce se petrec în faţa prispei familiei Dorobanţu. Acolo, Miron l-a tras pe Cristea mai la o parte, până lângă bolta de viţă, unde pe vreji a început să se înfiripe frunza. Miron vorbeşte, dar privirile îi alunecă mereu înspre fereastră. Acum, Cristea a intrat în casă, în timp ce muncitorul iese în stradă, să-l aştepte. In clipa când ucenicul a ieşit din nou în curte, Mura l-a strigat:

— Cristea!

Ucenicul s'a oprit.

— Unde vă duceţi?

— La petrecere. Nu se vede? răspunde Cristea glumind şi arătând spre armonică.

— Lasă — îl întrerupe Mura, încreţindu-şi frun-

tea — nu mă crede așa. Știu eu multe pe care nici tu nu le știi.

— Dacă știi, cu atât mai bine.

— Tocmai deaceea, Cristea! îi spune Mura, prinzându-l de mână și continuând grăbită, cu frânturi de frază: Ferește-te!... Uită-te la noi... Ce-a făcut tata? A rămas fără lucru... Mama (Mura dă să plângă)... de asta a murit. Mai bine să mergem în Parcul Sălciilor... nu vrei?

— Vreau Mura... Vreau... Dar nu acum...

— Vasăzică așa ții tu la mine? mai încearcă drept ultim argument, fata.

Ucenicul privește mirat și aspru.

— Cum de nu înțelegi, tu, Mura?

Din stradă se aude vocea lui Miron.

— Mergem?

— Acum!

Cu armonica pe umăr, Cristea se grăbește să ajungă în stradă. Mura a rămas în curte, tristă și singură.

18

Din înaltul râpei, Cristea, cu armonica pe umăr, privește în jos spre fundul văii unde se ghicește iazul; mai aruncă și câte o ochire în urmă, pe strada periferică pe care a venit. Coboară apoi poteca până la mijlocul povârnișului. Din locul unde a ajuns, îi este ușor să cuprindă d'ntr'o privire întreaga margine a râpei ce'nconjoară de sus iazul ca un arc imens. In depărtare, clădirile orașului se arată privirilor, imagine despicată pe alocuri de furnalele fabricilor.

Din ochi, caută un loc mai ascuns, de unde să poată supraveghia mai în voie. Privirea i se oprește în sfârșit asupra unui desiș de sălcii tinere. Se apropie și pătrunde în întunericul lor, croindu-și drum cu greu, până ce tufișurile se răresc neașteptat, ca pentru a face loc drumețului.

Bucuros că a găsit locul potrivit, Cristea înaintează mereu. S'a oprit însă la timp. Incă un pas şi ar fi alunecat în băltoaca cu apă stătută, acoperită cu mătreaţă verde şi cu mătasa broaştei. Grijuliu, face atunci calea întoarsă, priveşte din nou împrejur, apoi se'ndreaptă înspre un arbore scorburos, de care se reazimă. Şi-a desprins armonica şi cântecul uşor — o melodie tristă, mai mult îngânată, însoţită de acorduri — începe să se audă.

19

Intre timp, Miron, care a coborît până la malul iazului, este întâmpinat, sub salcia rămuroasă şi înverzită, de muncitorul cu fularul negru cunoscut încă dela întrunirea din fabrică.

— Noroc, Tănase! îi spune Miron. Eşti singur?

— Au venit cu toţii. Sus e totul în regulă?

— Fără grijă!

De undeva, de aiurea, se aud trei fluierături de mierlă. Miron răspunde, apoi porneşte însoţit de Tănase în lungul malului. Sus, Cristea îşi cântă tot mai antrenant melodia tristă şi nostalgia. Cei de pe malul iazului se pot consfătui acum în voie. Miron, Tănase, muncitorul cel uscăţiv cu cicatricea adâncă în obraz, vorbitorul dela întrunirea sburătoare şi încă un muncitor au făcut cerc în jurul lui Andronie Ruja. Atenţi îi ascultă cuvintele:

— Aveţi o celulă puternică în fabrică! E un succes în aducerea la îndeplinire a uneia din hotărîrile Congresului al V-lea. Celula şi-a dovedit forţa cu prilejul ultimei acţiuni. Decât... acesta-i abia un început... Uzina voastră trebue să devină acum un pilon, un pilon puternic, adică un centru de activare a mişcării revoluţionare muncitoreşti din cartier.

20

De sus, de pe marginea râpei, doi trecători privesc cu atenție. Fiecare amănunt li se pare interesant. Și-au schimbat locul cu câțiva pași mai la o parte, au căutat apoi alt loc în partea opusă, de unde vederea li se pare mai puțin stânjenită. Din când în când, bondocul, cu o pălărie de fetru trasă peste ochi, privește în sus, înspre namila care-l însoțește, să-i citească gândul. Atitudinea lor nu înșeală. Urmăresc. Vor să descopere. Namila s'a hotărît și, urmat de bondoc, începe să coboare poteca înspre iaz. Pe măsură ce se apropie de locul unde se găsește ucenicul, cântecul acestuia devine mai puternic.

21

Jos, lângă iaz, discuția continuă. Vorbește acum Tănase:

— Vă spun eu... Muncitorii sunt nemulțumiți... Nu mai vor să rabde. Dacă am declara acum grevă, ar merge toți.

— Asta așa e, replică muncitorul cu cicatricea, dar nu toți sunt conștienți. Mai apleacă unii urechea și la ce spun social-democrații.

— Ba chiar și printre social-democrați sunt mulți care nu mai cred în minciunile lui Scripcă! replică Tănase, lărgindu-și fularul.

Cu toții au întors capul spre locul de unde cântecul lui Cristea se aude, mereu mai tare. Un timp ascultă atenți.

— Cred că va trebui să ne despărțim, spune Miron, cântărind situația.

— Bine! încuviințează Ruja, adunându-și gândurile. Dar mai am ceva de spus.

Deși se grăbește, vorba îi este totuși calmă, stăpânită:

— De declarat grevă, nu e greu... Mai greu e s'o câștigi... Să te urmeze muncitorii până la capăt... Ne-

mulțumirea și revolta trebuesc organizate. E necesară o pregătire politică... pentru ca social-democrații să nu...

Dar cântecul se oprește brusc... O altă melodie se aude acum: puternică, viguroasă, săltăreață.

22

Răzimat de același copac scorburos, Cristea continuă să cânte, fără să piardă din ochi pe agenți.

„Intr'o seară lâng' ogradă..."

După felul cum atacă mereu mai tare și mai agitat acordurile, s'ar zice că ar vrea să-și sfâșie instrumentul.

Cei de jos, avertizați de schimbarea bruscă a melodiei, se despart în grabă. Mai întâi a plecat Ruja. Apoi Miron, însoțit de vorbitorul dela întrunire. Au rămas pe loc ceilalți trei. Tănase a scotocit într'o servietă, simulând o masă inofensivă „la iarbă verde".

23

Agenții s'au apropiat de Cristea.

— Cânți așa, de unul singur? îl iscodește namila.

— Asta mi-e felul! răspunde morocănos Cristea, privind pe sub sprâncene.

— Aștepți o fată? caută să se lămurească mai bine agentul.

Pe fața lui Cristea s'a așternut, de circumstanță, un zâmbet de tânăr îndrăgostit.

— Poate! răspunde el, afectând încurcătura unui adolescent rușinat.

— Să nu te lase cu buzele umflate! îi spune cu importanță namila. Dar alți oameni n'ai văzut cumva pe aici?

— Oameni? Ce fel de oameni? se miră Cristea, întrerupându-și cântecul.

— Așa... Muncitori...

Un alt zâmbet, șiret de astădată, se așterne pe fața ucenicului.

— Păi, vin tot felul de oameni pe aici. Vin muncitori să petreacă...

— Toçmai! se înviorează agentul. I-ai văzut? Unde?

Cristea cumpănește o clipă, apoi hotărît, indică desișul de sălcii tinere.

Namila se și avântă, urmat de bondoc. Cu mâinile își croiește drum printre împletiturile desișului. Dar grăbit cum este, a alunecat în băltoaca cu apă stătută.

Injurând cumplit, se muncește să-și tragă picioarele din mâl. Bondocul s'a repezit să-i dea ajutor și s'a pomenit și el în băltoacă.

— Dacă te iei după copii!... îl mustră namila, ca și când bondocul ar fi avut inițiativa exploatării desișului.

Cristea, numai urechi și așteptare, aude în sfârșit blestemele.

Hohotind de râs, urcă grăbit râpa. Ajuns în stradă, își potrivește armonica și cântecul se aude din nou vesel și nestingherit.

„Intr'o seară, lâng'ogradă"

24

„Intr'o seară, lâng' ogradă" cântă plin de antren Cristea, înconjurat de un grup de băieți și fete. Corul de voci tinerești repetă voinicește refrenul.

E în Parcul Sălciilor. Pădurica clocotește astăzi de tineret: muncitoare, muncitori, studenți, elevi. De prin luminișuri și de pe poteci se aud strigăte voioase și cântece. Pe o alee câțiva se întrec la fugă, iar sub un păr sălbatic, pe covoare întinse, un grup s'a strâns în iurul lui Cristea. Lângă un alt copac, s'a mai strâns lumea în jurul unui scripcar. E veselie. Fetele — prin voioșia lor — dau înfățișare sărbătorească vesmintelor modeste. Brațele sunt încărcate cu buchete de liliac.

Iată însă că toți se îndreaptă spre mijlocul pădu-ricii, unde un tânăr cu șapcă de student, cu o carte în mână, stă răzimat de trunchiul retezat al unui copac. Lângă el, parcă așteptând, se află Ionașcu, lucrătorul cu buza de iepure. Cei ce sosesc mereu au făcut cerc în jurul celor doi tineri, fie culcați în iarbă, fie răzimați de copaci, fie sprijinindu-se în câte un genunchi.

— Prieteni, le spune Ionașcu. Acum ne va vorbi tovarășul Ciurezu despre tineretul din Uniunea Sovietică.

— Am aici — începe Ciurezu arătându-și cartea — raportul unei delegații de muncitori francezi care au vizitat de curând Uniunea Sovietică. Ei povestesc din ceeace au văzut în țara în care constituția garantează fiecărui muncitor dreptul la muncă... Nu ca la noi, unde zeci de mii de tineri sunt șomeri. Tinerii ucenici au școli și cămine speciale...

In timp ce studentul vorbește, tot mai mulți tineri se alătură grupului din centru. Printre ei sunt și Cristea cu Mura, Simina și alții.

25

S'a înserat. Tineretul își urmează voios cântecele și jocurile. Intr'o poiană, un grup joacă „perniță"; alte grupuri cântă în cor.

Miron și Simina s'au apropiat de marginea pădurii. Acolo, un drum de țară desparte mulțimea copacilor de câmpurile înverzite.

— Eu cred că ar trebui să trăiești altfel, spune Miron. Să schimbi viața ta de azi cu una mai vie, mai plină...

— Vezi — răspunde Simina, mușcând dintr'o floare — și eu aș vrea altceva. Am citit și în cărțile lui Cristea... Apoi astăzi... ce am auzit aici...

— Dece nu lucrezi?

— Nu știu, înalță din umeri fata. Ilieș spune să ajut mamei, că asta-i tot, dar nu cred.

Intreaga ei atenţie pare acum concentrată asupra florii pe care o culesese.

— Ei, Simino — spune cu o voce sugrumată de emoţie Miron — e atâta amar în viaţă, că dacă nu ştii să-l înfrunţi, te doboară. Omul e om, numai când ştie ce vrea...

Fata a înălţat capul, iar ochii lor s'au întâlnit.

— Vreau să fiu şi eu om, răspunde încet Simina. Mă înveţi? Da?

— Da!

26

Şi Cristea s'a desprins din grupul său. Caută din ochi, pretutindeni. A ieşit dintr'o potecă, a intrat în alta. A zărit-o în sfârşit pe Mura. Culcată în iarbă, cu capul sprijinit de un stejar, cu ochii închişi, ai crede că doarme. Ucenicul se apropie în vârful picioarelor. Cu o creangă subţire, ascuns de trunchiul copacului, o gâdilă pe braţ.

Mura alungă gâza ce o necăjeşte. Dar insecta parcă nici nu-i dă atenţie. O gâdilă mereu. Deodată se răsuceşte într'un cot şi atunci îl descoperă pe Cristea. Ca un arc ce se destinde, a sărit în picioare şi o porneşte la fugă. Ucenicul aleargă şi el, din urmă. A ajuns-o. Un timp râd împreună, dar curând pe faţa Murei se aşterne din nou o umbră de tristeţe.

— Mura — o scutură Cristea — dece fugi din calea mea?

— Dacă n'ai timp pentru mine!

Ucenicul şi-a lăsat să-i cadă, obosit, braţele în jos.

— Tot nu înţelegi?

— Ce?

— Că-mi eşti dragă...

— Iţi sunt?... Dar dece eşti urîcios?

— Eu?

O strânge cu putere. Tinerii se sărută.

Deasupra orașului noaptea încă nu s'a ridicat cu totul. La orizont, o geană îngustă de lumină anunță zorile.

Cristea operează metodic. In strada pe care trece sunt sumedenii de curți și pentru fiecare în parte, ucenicul are un manifest de aruncat. Curând împărțirea e terminată. Tânărul e vesel și mulțumit. Își urmează acum drumul agale îngânând cântecul obișnuit. E timpul să se întoarcă acasă și totul ar fi în regulă, dacă în colțul străzii nu s'ar simți mișcare. S'a oprit în loc... Un grup de polițiști, în razie obișnuită, verifică trecătorilor actele. Au înghesuit lângă un zid pe cei găsiți în neregulă: un covrigar, o țărancă înaltă, un pensionar uscățiv, cu umbrelă, alți câțiva trecători. Cristea neturburat, își continuă drumul. Doar bagă mâna în buzunar pentru a se convinge că n'are de ce să fie îngrijorat. Actele îi sunt în regulă.

Ar vrea totuși să se întoarcă din drum dar nu-i chip; din urmă se aud pași suspecți. Doi gardiști urcă strada. Atunci? Mai cuminte e să urmeze drumul. *„Intr'o seară, lâng' ogradă"*, răsună refrenul cântecului. La colț razia îl oprește:

— Mai încet cântărețule, îl somează comisarul. Incotro?

— La fabrică.

— Care fabrică?

— Uzinele Racoviceanu, răspunde ucenicul.

— Mă, da harnic mai ești! îl ironizează comisarul, controlându-i actele. Bine! Vezi-ți de treabă. Ia stai!

Ultimele cuvinte sunt pronunțate la îndemnul unuia din agenți — namila care l-a recunoscut pe Cristea. Aplecat la urechea comisarului, arătându-și ciobo'ele, agentul povestește. Comisarul ascultă atent și amuzat.

— Treci lângă zid! îi ordonă lui Cristea, indicându-i locul unde au fost opriţi covrigarul, ţăranca şi pensionarul.

Poliţiştii ai căror paşi îi auzise ucenicul au ajuns şi ei la locul raziei. Au adus cu ei din manifestele împărţite de Cristea prin curţi şi le arată comisarului.

— Ce-o mai fi şi asta? îl întreabă îngrijorat pensionarul pe ucenic, trăgând cu urechea la discuţia animată dintre vardişti şi comisar. Să ştii că au găsit manifeste!

Comisarul însă, însoţit de agenţi şi vardişti, a venit aproape de ei.

— Care dintre voi aţi venit de pe Zambilei? îi întreabă răstit, arătând înspre strada de unde au venit aceştia. Asta şi ăsta! îi alege tot el, fără să le mai aştepte răspunsul, grupându-i mai la o parte.

— Au mai fost unii pe care i-aţi lăsat să treacă, îndrăzneşte un agent.

— Nu te-am întrebat! Du-i la circă! ordonă el subofiţerului.

— Aoleu! se vaicără ţăranca.

28

Pe banca din sala de intrare a comisariatului, alături de alţii, îşi aşteaptă rândul anchetei şi Cristea. Un gardian îi supraveghiază, foindu-se tot timpul pe scaunul pe care stă. Din biroul comisariatului, plesniturile şi înjurăturile se aud până la ei. La răsunetul fiecărei lovituri, unii dintre preveniţi îşi trag capul între umeri, ca şi când ar fi primit-o ei în ceafă.

— Ce-o fi având cu noi? îl întreabă pe ucenic ţăranca.

— Bat de cinci ceasuri şi tot nu s'au săturat... observă pensionarul.

— Tu, flăcăule! îl chiamă pe ucenic agentul ieşit în uşă.

In jurul mesei mari din sufragerie s'a strâns toată familia Racoviceanu. E ora cafelei cu lapte şi au găsit momentul prielnic să-şi mai schimbe gândurile.

— Margot o să ne rezolve problema cu finanţarea! afirmă sentenţios Nolly, plin de grijă pentru tartina din mână.

Dobre şi-a şters de pe mustăţi frişca şi a înălţat întrebător şi neîncrezător privirea.

— Nicio greutate! confirmă vizibil flatată Margot. Chiar astă seară avem şedinţă la societate.

— Îi cedează Laurei preşedinţia, se amestecă în vorbă şi cealaltă doamnă, care tocmai îşi dichisea buclele coafurei.

— Laura?

— Nevasta ministrului de finanţe, lămureşte Margot.

— Să-i bage atunci în cap dobitocului — pufneşte pe nas Dobre — că dacă ţara are nevoie de arme, de muniţii, de echipament, trebue să plătească!

— Să-i dăm şi ceva acţiuni, opinează Nolly.

— O să-i dăm, dar cu o socoteală, nu aşa cu toptanu...

A sunat telefonul.

Nolly a trântit şervetul, îndreptându-se spre măsuţa din colţ.

30

— Cum? Chiar dumneavoastră? întreabă fâstâcit inspectorul din celălalt capăt al firului... Vă rog să mă iertaţi. Am greşit numărul. Am crezut că e administraţia... Dar dacă-mi îngăduiţi, vă explic. Avem aici un ucenic. Pretinde că lucrează la dumneavoastră... Dorobanţu...

— Margot! i se adresează Nolly, astupând cu palma pâlnia telefonului. Unul din protejaţii tăi e la poliţie... Cristea Dorobanţu, îi curmă nedumeririle.

— Ce-a făcut?

— Bănuit că răspândește manifeste...

Margot s'a apropiat de măsuță și a făcut ochii mici.

— Interesant! Știi ce ar trebui...

— Așteaptă o clipă! comandă tânărul Racoviceanu în telefon, înălțând apoi din nou ochii spre Margot.

— N'ar strica să-l mai pieptene puțin... Înțelegi tactica? Asta până intervin eu...

— Fiindcă tot îl aveți acolo... rostește ca o concluzie la telefon Racoviceanu. Vă mai sunăm noi...

— Am înțeles, răspunde inspectorul. Umflă-l! dă el dispoziție comisarului de lângă el. Vă rog să mă iertați că v'am deranjat, mai rostește el mieros în pâlnie.

Ucenicul, care și-a dat seama că la telefon i se hotărăște soarta, a înțeles și el.

31

— Poftim! Arestat! țipă Ilieș, agitându-se prin casă. Poți să ne nenorocești pe toți! Rămânem pe drumuri. Și pentruce? îl întreabă pe ucenic, oprindu-i-se în față.

— Mă privește, răspunde Cristea cu colțoșenia lui cunoscută. Tu tot nu înțelegi.

— Înțeleg că-ți faci de cap! Asta e!...

— Lasă-l, Ilieș, intervine Anca, doar n'a furat!... Avem și așa destule necazuri...

— Dar eu ce fac, mamă? Nu mă sbat? Nu lucrez cât trei?

— Dar cu ce folos? intră în vorbă și Simina, care tăcuse până atunci.

Ilieș e încolțit. Dar nu se lasă:

— Eu știu una și bună... Când ești sărac, când mai ai și o familie de hrănit, nu te amesteci, stai la o parte, își susține tot mai înfierbântat Ilieș punctul de vedere. Dacă m'ar aresta pe mine, ce v'ați face? Ce-ați mânca?

Anca și Simina nu răspund. Tac stingherite. Cris-

tea se apropie însă de Ilieş şi-i vorbeşte mai calm, prieteneşte:

— Măi, cum de nu înţelegi? Aşa cuminte cum eşti, crezi tu că nu pot să te dea afară oricând?... Că aşa e legea lor! Ştiu ei de omenie?...

— Lasă-mă'n pace, se smuceşte Ilieş.

— Nici nu vorbesc cu tine, se înfurie şi Cristea.

— Parcă e de vorbit cu tine!... se aprinde tot mai mult Ilieş. Dacă ar trăi tata, ar isprăvi repede, ţi-ar trage o mamă de bătaie ca să te vindece pentru totdeauna...

Vertiginos, Cristea şi-a lepădat haina şi cămaşa, arătându-i spatele învineţit de loviturile dela poliţie.

— Eşti mulţumit acum? Iată că ţi s'a împlinit dorinţa!

Ilieş e îngrozit. A închis ochii şi a plecat capul. Anca a început să plângă.

— Nu te necăji, mamă, o mângâie ucenicul. Dar abia mai are vreme să-şi arunce haina pe umeri, când Margot Racoviceanu a şi intrat în casă. Toţi sunt buimăciţi de apariţia ei.

— Ştii cum ţi s'a dat drumul? îl întreabă pe Cristea, fără a le lăsa răgaz să se desmeticească. Dacă nu-l rugam eu pe inspector, cu tactica mea...

Se întoarce apoi înspre Anca, lăsând să se înţeleagă că intervenţia ei a fost salvatoare.

— Ştiu! confirmă cu tâlc amar Cristea, care nu a uitat acel „umflă-l" al inspectorului, în clipa de concluzie a convorbirii telefonice.

— Frumos es'e? Nepotul gornistului dela Griviţa la poliţie... îşi continuă morala doamna cu pechinez. Apropos de goarnă. Grozav o doreşte nevasta ministrului.

— V'am mai spus, doamnă — răspunde calm, dar hotărît Anca — goarna nu-i de vânzare.

— Vă faceţi o datorie către ţară, mai insistă Margot, dând drumul pechinezului, pentru a scoate din poşetă teancul de bancnote, sigură că tactica ei a dat roade.

— Ne-am făcut-o! replică şi mai apăsat Anca.

— Nu vă cunoaşteţi interesul. Habar n'aveţi de tactică, pufneşte dispreţuitor Margot.

— Ba avem şi noi tactica noastră — îi taie glasul Cristea, liniştit, dar cu voce tare, — tactica cinstei.

— Cum?

Indignată, doamna nu mai ştie ce să răspundă. Atâta obrăznicie a uluit-o. Furioasă, se căzneşte să-şi recapete pechinezul care nu se lasă prins.

O ajută Ilieş şi Simina, ajunşi deoparte şi de alta a mesei, într'un joc neprevăzut „de-a prinselea". Câinele s'a încurcat însă în picioarele lui Cristea, care l-a şi prins, dar de coadă. Un chelălăit prelung este urmarea. E mai mult decât poate răbda doamna filantroapă.

— Brută! Bine ţi-a făcut la poliţie, îi mai aruncă revoltată Margot, reluându-şi căţelul. Să mai aşteptaţi protecţie!

32

In cabinetul somptuos, Dobre Racoviceanu s'a scufundat până la gât în fotoliul din faţa biroului. Priveşte de sub sprâncene la interlocutorul său monoclat, preocupat parcă de perla imensă cu care şi-a fixat cravata.

— Înţelegi, Buricescule? Avem pierderi imense, spune Racoviceanu.

— Ce-i de făcut atunci? întreabă domnul cu monoclu.

— Concedieri şi reduceri de salarii...

— Foarte bine.

— Foarte bine! repetă cu ironie exclamaţia şi Dobre. Dar lucrezi prost...

— ??

— Ministerul tău nu face nimic!

Dobre se scoală şi începe să se plimbe prin cameră.

— Dela un timp încoace nu mai sunt stăpân în fabrică, explică el, oprindu-se în loc. Peste tot co-

muniști. Și idioții tăi nu sunt în stare să descopere pe nimeni...

— Dar ce te împiedică să reduci salariile?

— Nu vreau, înțelegi, nu vreau! Greve, complicații, alte pierderi, veșnică ciorovoială... Vreau liniște!... De aia vă plătesc.

Buricescu s'a ridicat și se apropie de Dobre. Îl așează în fotoliu.

— Liniștește-te.

Industriașul bea un pahar cu apă.

— Uite ce — continuă Dobre — întâi îmi dai agenți buni, cei mai buni... în al doilea rând trebue lovit... Dar nu ca până acum... cu discursuri și cu politică... Lovit tare... să simtă... (strigă). Să simtă mârlanii cine e stăpân în țara asta!

33

In biroul Racovicenilor consfătuirea e pe terminate. Dobre dă Buldogului ultimele instrucțiuni:

— Ca să câștigăm răgaz, trebuesc reprimiți câțiva din cei concediați. Asta, știi, ca să liniștim spiritele...

— Am înțeles! răspunde Buldogul. Eu l-aș propune pe Vijelie. Dacă-l primim, poate dau și de urma altora...

— Vijelie? hohotește'n râs Nolly, făcându-i vătafului cu ochiul. Fii-sa mai e în fabrică? Să știi, tată, că are dreptate. Are să facă impresie bună. Cu piciorul lui schilodit în atelier...

Bătrânul i-a privit pe rând. Cântărește.

— Bine, rechiamă-l, își dă aprobarea. Dar nu ăsta e principalul. Principalul e să dăm de firul comuniștilor. Urmărește personal pe cei mai suspecți. Nu te bizui pe poliție. Ai înțeles?

— Am înțeles. Să trăiți...

34

Intr'o prăvălie de cartier, cârciumă şi băcănie totodată, cele câteva mese sunt ocupate numai de oameni necăjiţi. In dreptul ferestrei murdare se află tejgheaua, îndărătul căreia se întind rafturile cu articole coloniale. Mura târgueşte.

— Un sfert de zahăr.

In timp ce negustorul cântăreşte, Mura îşi întoarce capul, privind prin fereastră afară. De cealaltă parte un felinar îşi aruncă lumina palidă pe pavaj.

— Altceva? întreabă crâşmarul, întinzând cornetul cu zahăr.

Mura i-ar fi răspuns, dacă nu l-ar fi zărit pe Miron afară, pe stradă. Era atât de încredinţată că şi el a văzut-o, încât schiţează un gest prietenesc cu mâna. Miron însă a trecut fără să-i facă vreun semn.

— O pâine, îi răspunde în sfârşit negustorului.

Dar nu şi-a luat ochii de pe fereastră şi, ciudat, privirii i se înfăţişează un alt cunoscut. De data aceasta pe sub felinar trece Buldogul. Supraveghetorul s'a oprit din drum şi s'a adăpostit după o margine de zid ieşită mai înafară. Oprire scurtă căci curând îşi continuă drumul. Intrigată, Mura îl urmăreşte cu privirea. Ezitarea ei a durat numai o clipă. Prinde în grabă pâinea şi cornetul cu zahăr, plăteşte tot atât de grăbită şi o sbugheşte afară. Sticla cu untdelemn a uitat-o pe tejghea.

— Fetiţo! o strigă mirat crâşmarul.

35

Mura a grăbit pasul şi l-a ajuns pe Buldog din urmă, mergând pe cealaltă parte a străzii. Apoi, aproape alergând, îi taie drumul. Ai crede că s'a poticnit, căci cornetul i-a scăpat din mână şi... zahărul s'a împrăştiat pe trotuar. Fata se apleacă tocmai în dreptul supraveghetorului, iar acesta, atent doar la omul din faţă, pe care nu trebue să-l scape din

ochi, se ciocneşte cu totul pe neaşteptate de obstacolul neprevăzut. Mura s'a înălţat şi vrea să pară mirată. Buldogului, îndată ce a recunoscut-o, i-a trecut supărarea.

— Bună seara, Mura — îi spune galant — ce s'a întâmplat?

— Mi s'a vărsat zahărul, şi se apleacă din nou.

Supraveghetorul priveşte o clipă în susul străzii, unde silueta lui Miron abia se mai vede. Pe Buldog apariţia neaşteptată a fetei îl încântă, dar nici pe Miron n'ar vrea să-l scape. Stă la îndoială. Muncitorul însă a dispărut, încât nu-i rămâne decât să se aplece şi să-i ajute fetei.

— Domnule Păslaru — protestează modest Mura — îl adun şi singură.

— Se poate? Nu mă cunoşti ce cavaler sunt!

36

După colţ însă, Miron s'a oprit lipit de zid, priveşte strada pe unde a venit. Deacolo, dela distanţă, în lumina puţină a felinarului umbra Buldogului se conturează cu greu. Il vede însă aplecat de-asupra trotuarului, cu o fată alături. Deaceea îşi urmează liniştit drumul.

Mai coteşte un colţ, o stradă, altă stradă şi după ce se asigură că nimic suspect nu se arată, pătrunde într'o curte. Grăbit, urcă apoi treptele casei şi ciocăneşte ritmat în uşă.

Aşteaptă.

Apoi repetă ciocăniturile cu acelaş ritm ca şi prima dată. Drept răspuns, perdeaua de pe ferestruica uşii s'a dat puţin deoparte.

— Bine că ai venit, rosteşte uşurat Ruja, făcându-i loc să treacă.

37

In dreptul cârciumii, Mura dă să se despartă de ispravnic.

— Nu se poate! protestează Buldogul, trebue să-mi plăteşti amendă...

— Ce amendă?

— Să luăm o gustare...

— Nu... nu... Sunt grăbită. La revedere...

— Lasă mofturile, stăruie Buldogul, prinzând-o paternic de braţ.

Fata s'a desprins însă cu sprinteneală de pisică şi a sărit într'o parte.

— Mura! Mura! îi strigă din urmă vătaful, schiţând şi el câţiva paşi. A naibii sălbăticiune! îşi spune plin de năduf, repezindu-şi cu un bobârnac pălăria pe ceafă.

38

In încăperea în care a intrat Miron, înafară de Ruja, se mai găseşte vorbitorul dela întrunire.

— Aşa dar — îi spune Ruja lui Miron — de azi înainte ţii legătura cu tovarăşul Alexandru. Asta e numele tău conspirativ, nu? se adresează el vorbitorului, apoi din nou către Miron: câţi tovarăşi noi pentru partid propuneţi voi?

— Patru...

— Puţin.

— De aceştia însă răspundem...

— Dar conducerea sindicatului? Aţi întărit-o cu oameni de nădejde?

— Da. A intrat şi Văduva acolo.

— Foarte bine.

Ruja a rămas o clipă pe gânduri.

— Cred că în curând vom putea trece la acţiune. Tu ce zici?

— E timpul, tovarăşe Dan...

39

E o minunată dimineață de vară. Trecătorii cu pasul potolit, copiii care se joacă pe străzi, prăvăliile cu obloanele trase, totul arată că e zi de duminică. Numai zarzavagiii încovoiați sub povara coșurilor pline, își strigă neobosiți marfa. Curțile și grădinile sunt pline de trandafiri înfloriți, iar printre frunzele caișilor se zăresc fructele coapte, aurii.

Miron și Simina merg alături, cu pași alene. Dintr'un cornet pe care-l întinde mereu muncitorul, Simina ciugulește alune.

— Tovarășe Miron! Bine că te întâlnesc, aud ei vocea Murei care i-a ajuns din urmă.

Simina îi strânge prietenește mâna, iar muncitorul i-a întins cornetul cu alune.

— Ce s'a întâmplat? o întreabă apoi domol, zâmbitor.

— Aseară..., începe să povestească Mura... târguiam la băcănie și când deodată îl văd pe Buldog...

— A, vasăzică tu erai? exclamă înveselit Miron, prefăcându-se că e din cale afară de mirat.

40

In atelierul cel mare. Miron lucrează la strungul lui. Lângă el, Cristea își face de treabă, dar e atent la ce-i spune muncitorul.

— Mura? întreabă el uluit de ceeace i-a povestit celălalt.

— Da! Da! întărește înclinarea din cap a muncitorului care pare preocupat numai să lămurească ucenicul cum se mânuește o unealtă. Te-ai grăbit s'o judeci... ea simte, mă Cristea, pentru noi... E încă tânără... dar e o fată de nădejde.

— Ia treci puțin încoa, Miroane! îl strigă lângă un geam Tănase Văduva, care privește preocupat afară.

Impreună, Miron și Cristea se îndreaptă într'acolo.

Alți câțiva muncitori, printre care și Vijelie, s'au

apropiat şi ei. Prin ferestrele de alături privesc alte grupuri. Jos în curte, în faţa peronului dela pavilionul administraţiei, s'a oprit o limuzină cu semnul unei legaţii străine. Nolly coboară treptele până lângă portieră. Două-trei trepte mai sus, aşteaptă Dobre. Lângă portal, s'au adunat câţiva ingineri şi funcţionari superiori.

— Ii vezi? Ce vă spuneam! li se adresează Tănase Văduva celor din jur. Vin să ne îngroape. Planul dela Geneva a ajuns şi la noi...

— Au venit pentru credite, acum o să fie mai bine, îşi exprimă părerea într'un alt grup, Scripcă.

— Să-ţi stea ţie în gât, binele ăsta, ripostează Vijelie.

Jos, noii sosiţi împart generoşi strângeri de mână. Cu o respectuoasă condescendenţă, ceilalţi îi urmează.

Peste câteva clipe alaiul intră în atelier. Dobre, mai în faţă, explică ceva unuia din străini. Acesta ascultă, dar mai mult se uită de jur-împrejur. Intâlneşte însă nişte priviri îndârjite şi atunci se întoarce spre patron.

— Da, da! încuviinţează el. Aici se pot executa şi comenzi pentru armată...

41

In dreptul Posadei, acolo unde Valea Prahovei se strânge, şirul de maşini luxoase se scurge în viteză. Una câte una au traversat Sinaia şi s'au oprit în faţa unei porţi grilate. In fund, dincolo de grădina în terasă, printre brazi, se zăreşte o vilă somptuoasă.

— Finanţele mai întâi! îi spune Buricescu în glumă unui domn cu ochelari negri, lăsându-i loc să treacă pe poartă.

— Nu, internele! răspunde acesta.

— Nu, astăzi finanţele.

Ultimii au trecut pe poartă Dobre Racoviceanu împreună cu Nolly.

Oaspeţii s'au adunat pe o terasă largă cu prive-

liște minunată spre povârnișul munților. Petele de culoare mai deschisă ale fagilor alternează cu petele de întuneric ale brazilor.

— Sosesc, întrerupe Buricescu contemplarea admirativă și discuția potolită a celor de pe terasă.

Într'adevăr, în fața porților a oprit o limuzină cu steag de legație. Aceeași limuzină privită mai deunăzi de muncitorii dela fabrica Racoviceanu.

Toți se grăbesc spre salonul alăturat terasei, unde masa imensă este gata pregătită pentru ședință.

42

In stradă, lângă mașini, au rămas numai șoferii. Au făcut cerc în jurul unuia mai în vârstă, care și-a dat șapca pe ceafă.

— Vă spun eu, aici se pune țara la cale, îi încredințează el pe ceilalți, arătând înspre vilă.

— Dar ce discută? întreabă curios un tânăr.

— Ce? strânge din umeri cu superioritate de om inițiat, șoferul ministerului de finanțe. Afaceri... vă spun eu: discută împrumuturile.

— Am înțeles, răspunde tânărul. Ne pomenim mâine cu o nouă curbă de sacrificiu...

43

Sus, pe terasă, consfătuirea e pe terminate.

— Să fim înțeleși, domnilor, își rostește sentința delegatul străinătății din capul mesei: „Banca americană de ajutor" va acorda împrumutul solicitat. Dar cu următoarele condiții: primo — enunță delegatul ridicând degetul mare în sus — procentul va crește cu doi la sută; secundo — indică, înălțând arătătorul — veți lua următoarele măsuri: comenzi militare, reducerea salariilor cu 30 la sută, concedieri în aceeași proporție. Și, în fine — sfârșește ridicând al treilea deget — 55 la sută din acțiunile enumerate vor reveni

băncii noastre. Asta bineînțeles înafara procentului de împrumut.

Spre a-i face să înțeleagă că sentința e fără apel, a întins mâna spre servietă, îngrămădind hârtiile scoase. Nimeni nu îndrăznește să replice vreun cuvânt. Numai Dobre Racoviceanu s'a ridicat greoi din scaun, cu o schimonositură pe obraz, prilejuită de suferința articulațiilor chinuite de gută.

— Condițiunile mi se par, vă rog să mă iertați, exagerate. O producție diminuată înseamnă beneficii diminuate. Atunci nu avem nevoie de o nouă sumă și în consecință ar urma să fie redusă și participarea băncii creditoare.

— Mai ales că tot partea noastră va avea de făcut față greutăților... Și așa avem destulă bătaie de cap cu muncitorii, îndrăznește să intervină și Buricescu, ridicându-se automat de pe scaun.

Gesturi timide de aprobare schițează și ceilalți participanți ai conferinței. Străinul ascultă plictisit, privind într'o parte. A trântit însă, neașteptat, teancul de hârtii pe masă.

— Sunteți într'o profundă eroare, domnilor. N'am mandat să discut. V'am transmis pur și simplu o hotărîre. „Banca americană de ajutor" nu poate s'o schimbe dela o zi la alta. Sunteți liberi să primiți sau nu.

La plesnitura teancului de hârtii, ambii oponenți au căzut turtiți în fotolii. Ceilalți participanți și-au tras capul între umeri. Tăcere. Pauza e penibilă.

Situația e salvată însă de apariția chelnerilor cu tăvi pline de pahare cu whisky.

Participanții conferinței se grăbesc să facă cerc în jurul străinilor...

— Prozit! își înalță paharul bătrânul Dobre.

— Pentru fericirea patriei dumneavoastră! și-l înalță pe al său, șeful delegației americane.

— Vivat! urmează sgomotos ceilalți.

44

La intrarea în uzină, muncitorii, pe măsură ce sosesc, se opresc în faţa afişului anunţând noile măsuri: *„Greutăţile crizei au obligat administraţia uzinei să ia unele măsuri de sacrificiu. In consecinţă, începând de mâine 10 August 1932, toate salariile se vor reduce cu 30 la sută. Sunt concediaţi..."*

Reacţia în faţa afişului este diferită; unii dintre muncitori şi-au plecat capul între umeri, ca şi cum ar fi primit o lovitură puternică în ceafă; alţii dau curs liber revoltei, blestemând patronii.

— Bestiile! Pe spinarea noastră... se indignează Vijelie.

— Administraţia face sacrificii! ironizează muncitorul cel uscăţiv cu cicatrice pe obraz. Se sacrifică pe munca noastră...

— Lingăii americanilor! încleştează pumnii un al treilea.

Rând pe rând, toţi însă depăşesc poarta. Au sosit în faţa afişului şi Miron, împreună cu Tănase Văduva. După citire s'au privit unul pe altul.

— Eu nu mai intru! hotărăşte Miron. Trebue să aflu ce-i de făcut. Tu pune băieţii în mişcare!

Grăbind paşii, s'a îndepărtat pe o stradă lăturalnică, în timp ce celălalt a depăşit poarta uzinei.

45

Pe o stradă dosnică, din care se văd încă coşurile uzinelor Racoviceanu, Miron s'a întâlnit cu legătura sa, Alexandru.

— Tovarăşul Dan vrea să te vadă, îi spune acesta, întâmpinându-l.

Impreună o pornesc alături.

— Comitetul Raional — îl informează Alexandru — a aflat încă de eri de situaţia dela fabrică şi aprobă propunerile voastre. Dar să nu vă pripiţi... Hotărirea de a lăsa lucrul trebue s'o ia toţi muncitorii.

De după colţ îi întâmpină Ruja.

— Tovarăşe Dan — începe cu însufleţire Miron — muncitorii ard de nerăbdare...

— Ştiu, ştiu, dar uite ce...

Ruja a intrat între ceilalţi doi şi vorbeşte, după obiceiul lui, fără grabă, pe îndelete:

— După cum am mai spus, după alegerea delegaţiei, nu reluaţi lucrul, dar nici nu plecaţi acasă... Dacă revendicările vă sunt respinse, vă baricadaţi înăuntru.

Pe faţa lui Miron se poate citi o mare satisfacţie.

— Aşa e, tovarăşe Dan... Niciunul nu vom pleca...

— Nu te grăbi. Nu totdeauna socoteala din târg se potriveşte cu cea de acasă... Nu uita de social-democraţi!

— Tovarăşe Dan, nu-i mai crede nimeni...

— Da! Dar sunt şi muncitori şovăelnici. Patronii şi poliţia nu vor sta cu mâinile în sân... Să întăriţi mereu frontul unic de jos... în el e tăria...

— Tovarăşe Dan, aşa vom face... Pot să mă duc?

— Stai!... Ruja s'a oprit pentru o clipă înainte de a-i întinde mâna. Se pot ivi greutăţi neaşteptate... Sunteţi pregătiţi?

— Până la capăt...

— Noi vă vom da ajutor. Se vor solidariza şi alte fabrici... Către Alexandru: Ai vorbit peste tot?

— Vorbit...

— Menţineţi mereu legătura cu mine... prin Alexandru. Iar dacă se îngroaşă gluma, sunaţi sirena.

— Ştiu...

— Atunci, cu bine...

Strângând puternic mâna lui Miron, Ruja îi mai spune:

— Tovarăşe Miron, să transmiţi tuturor tovarăşilor că partidul are încredere în ei...

46

In biroul său din fabrică, bătrânul Dobre Racoviceanu stă cufundat în fotoliu, în faţa mesei de lucru. De cealaltă parte, Scripcă, în picioare, cu şapca în mână.

— Regret şi eu, domnule Scripcă, spune Dobre. Cât ai fost dumnea'a preşedintele sindicatului, treburile au mers mai bine...

— Din cauza comuniş'lor nu m'au reales...

— Destul de rău! Tocmai acum când am fost siliţi să luăm aceste măsuri dureroase.

— M'am gândit şi eu... Poate că s'a redus prea mult, aşa, deodată.

— Totul poate fi discutat — replică Dobre, privind la un tablou din perete şi bătând încet cu creionul în masă — numai dacă am avea cu cine...

— Dacă aş fi eu în sindicat — aprobă cu însufleţire şi nostalgie Scripcă — am începe tratativele.

— Dacă lucrezi cu cap o să ajungi şi acolo.

— Credeţi, domnule Racoviceanu?

— Sunt sigur, şi atunci o să ne înţelegem, subliniază ultimul cuvânt Dobre, indicând astfel sfârşitul convorbirii.

— Desigur, desigur, ne vom înţelege... Vă salut... ne vom înţelege, să trăiţi, domnule Racoviceanu...

Scripcă a ieşit, iar Dobre îşi sună secretara:

— Păslaru poate să intre.

Buldogul intră grăbit; privirile îi alunecă nesigure dintr'un ungher în altul. Între timp, printr'o uşă laterală a intrat şi Nolly.

— Ce se aude, Păslarule? întreabă Dobre.

— Sunt sigur că iar ne pregătesc vreo istorie! raportează Buldogul. O să vedeţi!...

— Fii atunci cu ochii în patru, porunceşte scurt patronul, făcându-i semn că poate să plece.

— Domnule Nolly, mai îndrăzneşte să stărue supraveghetorul. N'ar fi mai bine să anunţăm siguranţa?

Racoviceanu cel tânăr l-a privit îndelung înainte de a-i răspunde:

— Prost mai eş'i, Păslarule!

Mutra Buldogului nu poate să cuprindă atâta nedumerire. Nolly a deschis uşa laterală, invitându-l să privească.

Cu ochii tot timpul la cei doi Racoviceni, sluga lor s'a îndreptat spre uşa indicată. Grupul de agenţi civili, care fumează în jurul mesei din cealaltă cameră a înălţat capul. Cu un surâs admirativ, Bu'dogul a închis uşa la loc şi, în vârful picioarelor, părăseşte biroul, urmărit de privirile batjocoritoare ale lui Dobre.

47

Curtea uzinei şi halele principale s'au umplut de oameni în mişcare. In atelierul de strungărie se procedează la alegerea delegaţiei. Vuietul agitaţiei nu se potoleşte nicio singură clipă.

— Vasile Ionescu, propune Vijelie.

— Vasile Ionescu, aprobă în cor mulţimea.

Muncitorul în salopetă şi cu tâmplele sure a trecut deoparte.

— Tocmai alegeam delegaţii! explică un muncitor altuia, care abia intrase pe uşă.

— Grigore Leahu, propun alte glasuri.

— Bravo! întăreşte mulţimea.

Muncitorul uscăţiv, cu cicatrice pe obraz, a trecut şi el deoparte.

— Văduva Tănase, porneşte strigătul dela un grup de tineri. Văduva Tănase! strigă şi alte glasuri. Văduva Tănase! aclamă mulţimea.

Noul ales s'a desprins şi el din mulţime, alăturându-se celorlalţi doi. Impreună, delegaţii consfătuesc acum în şoaptă. Pe tribună însă apare Timotei Scripcă.

— Tovarăşi — începe el, pe un ton declamatoriu — în aceste momente de luptă, când interesele noastre vitale sunt în joc, după ce am ales delegaţia (tonul scade, devine mieros, insinuant) ar fi bine să ne reluăm lucrul... Aşa e... cuminte...

— Nu-i adevărat, îl întrerupe Văduva Tănase. Tocmai acum nu trebue să-l reluăm...

— Aşa, aşa e!... se aude din mulţime.

Scripcă aşteaptă cu răbdare să se termine vacarmul. E hotărît să continue.

— Nu spun nu, dar gîndesc că pentruce oare să stăm alci adunaţi, în timp ce delegaţia parlamentează? Doar ca... să întărîtăm patronii?

— Asta cam aşa e, se aud două-trei voci izolate.

Alţi muncitori încep să se privească între ei cu îndoială. Dar pe tribună se sue furtunos Tănase Văduva.

— Ce-i, Scripcă? Ţi s'a făcut milă de patroni? Să nu-i întărîtăm! Săraci!

In sală, se pornesc râsete şi exclamaţii aprobatoare.

— Nu de ei — încearcă să se explice social-democratul — de noi... Să nu păţim noi ceva.

— Că n'am păţit destule!

— Vezi să nu muiem inima banditilor cu atâta cumînţenie! strigă Grigore Leahu.

— Cam asta ar vrea Scripcă, reia Tănase Văduva. Noi să ne întoarcem la lucru, sau să pornim frumuşel acasă, iar Racovicenii şi cu siguranţa să ne aranjeze delegaţii. Pe urmă să parlamenteze el... că e obişnuit... Să obţină pentru noi doi la sută şi pentru el câteva mii. Aşa-i! spune tu, Iudă!

Scripcă încearcă să protesteze, urcându-se din nou la tribună. Insă mulţimea îl apostrofează şi-l huiduieşte. Câteva braţe se reped şi-l trag jos, în timp ce Văduva Tănase continuă:

— Fraţilor! Ne-aţi ales?! Avem încrederea voastră?!

— Desigur! Mergeţi înainte! strigă mulţimea.

— Atunci nu ne lăsăm până nu căpătăm ceeace cereţi voi. Nu scăderea salariilor, ci sporirea lor cu 15 la sută.

— Aşa e! Sporirea salariilor!

— Nicio altă concediere, ci reprimirea celor concediaţi până astăzi.

— Pe toţi! Pe toţi să-i primească!

— Recunoaşterea comitetului de fabrică!

— Da! Comitetul! Să-l recunoască!

48

Intr'un colţ de curte, Cristea l-a ajuns pe Ilieş.

— Ilieş — se grăbeşte Cristea, fără să găsească cuvintele cele mai potrivite — măcar acum... Nu pleca.

Ilieş e posomorît. Priveşte în pământ.

— Nu plec...

— E viaţa noastră, înţelegi? Dacă suntem uniţi...

— Nu! Nu pot pleca — repetă Ilieş — dar cine ştie ce-o să iasă...

49

In biroul patronilor, delegaţia ascultă.

Dobre Racoviceanu vorbeşte cu ochii în pământ, preocupat parcă de luciul încălţărilor.

— Aveţi cuvântul nostru! Deocamdată nicio concediere, le promite bătrânul. Problema salariilor mai este în studiu, dar o să aveţi în curând răspunsul.

— Noi cerem satisfacerea imediată a tuturor revendicărilor, stărue Văduva Tănase.

— V'am dat cuvântul — asigură din nou Racoviceanu — dar toate acestea nu se pot aranja dintrodată... O să mai vorbim.

— Atunci — intervine Leahu — nu putem relua lucrul.

— Vom aştepta, adaugă semnificativ Văduva.

— Cum vreţi, rânjeşte bătrânul.

50

Chiar la ieşirea din încăpere însă, pe delegaţi i-au înconjurat agenţii.

— Ce'nseamnă ticăloşia asta? încearcă să protesteze Văduva.

Doi agenţi l-au prins însă de braţ. Un al treilea împinge din spate. Din colţul său, Buldogul rânjeşte.

— Cuvântul vostru! scuipă cu scârbă Leahu.

— O să vă coste scump! mai apucă să strige şi Tănase.

51

In curtea de dincolo de pavilionul administraţiei, ascuns după o grămadă de fier vechi, Cristea a avut timp să vadă cum delegaţii escortaţi de agenţi au fost scoşi pe o uşă lăturalnică. Ar vrea să-i urmărească, încearcă chiar să vadă unde sunt duşi. Dar curtea unde se află cât şi cea de dincolo de grilaj, unde se înşiră magaziile, laboratorul şi garajul, sunt împânzite de agenţi.

Furişându-se pe după grămezile de fier vechi, izbuteşte să se strecoare înapoi în curtea fabricii. Aici se opreşte din nou nedecis, aruncând de jur-împrejur priviri pline de încordare. In aceeaşi clipă o zăreşte pe Mura, fugind din fundul curţii spre clădirea principală. Fata l-a văzut şi ea şi îşi schimbă drumul, întâmpinându-l voioasă:

— Ce faci aici?

Fără să-i răspundă, Cristea o trage de mână până lângă zid:

— Sari pe aici. Sau nu... Mai bine fugi repede până'n curtea magaziilor şi vezi unde-i duce pe ai noştri...

Mura tot nu pricepe.

— A fost arestată delegaţia. Nu înţelegi?... I-a scos pe acolo (întinde mâna înspre colţul după care se află uşa lăturalnică, pe unde ieşiseră adineaori Văduva şi ceilalţi, escortaţi de agenţi).

Acum Mura a înţeles. Prinde la întâmplare un bidon pe care-l găseşte pe jos şi fuge înainte. Cristea porneşte şi el în fugă înspre intrarea principală a atelierelor.

La câţiva paşi de poarta care desparte curtea fabricii de curtea magaziilor, Mura s'a oprit, încurcată. Poarta e deschisă, dar o păzeşte un agent. Altă intrare nu-i. Buimăcită, se uită de jur-împrejur, dar în

cele din urmă reuşeşte să se strecoare. Tocmai la timp, ca să vadă ceeace trebuia să afle.

Uşa garajului din colţul clădirii e larg deschisă. Unul câte unul, cei trei arestaţi sunt introduşi înăuntru. Ultimul e Tănase.

— Aici vă puteţi odihni, îi spune rânjind unul din agenţi.

Uşa se închide, iar zăvorul imens e tras cu sgomot.

— Ce-i acolo — sbiară agentul — dece-i deschisă poarta?

Dar şi agentul de lângă poartă şi-a dat seama despre ce e vorba. Mura de abia mai are timp s'o sbughiască afară şi poarta se închide în urma ei.

52

Hala principală e plină de lume. Grupuri-grupuri, muncitorii discută în aşteptarea rezultatului pe care trebue să-l aducă delegaţia. Intr'un grup, Vijelie vorbeşte însufleţit:

— Să nu cedăm... chiar dacă ne împuşcă... Tăria noastră stă în unire... Eu ţin minte din 1920. Tot aşa am pornit... Dar dece n'am reuşit? Fiindcă n'a fost unire.

Cristea, care a urcat în grabă scările ticsite de oameni, a ajuns gâfâind în hală. Fără să mai stea pe gânduri, se urcă pe postamentul unei maşini, înalţă mai întâi mâinile şi apoi se adresează mulţimii:

— Fraţilor, delegaţii noştri au fost arestaţi.

In sală se stârneşte o furtună de indignare. Dela locul său, Vijelie izbucneşte ca un tunet:

— Acum e acum. Să nu ne lăsăm!

Cu paşi mari, Miron s'a apropiat de masa care a servit de tribună. Dintr'un salt e sus.

— Tovarăşi! Drept a vorbit Vijelie! Noi nu putem lăsa lucrurile aşa. Dacă patronii ne provoacă, apoi să afle şi dânşii ce înseamnă tăria şi unitatea muncitorească. Cine seamănă vânt, culege furtună...

53

In biroul său din clădirea administrației, bătrânul Dobre moțăe cu ochii pe jumătate deschiși, cu o sticlă de băutură alături, iar Nolly, după cum o demonstrează scrumiera plină de mucuri, fumează țigară după țigară. In asemenea momente se pare că Buldogul are acces după voie în biroul patronilor.

— Ce se aude? întreabă Nolly.

— Se'ncurcă iețele, răspunde vătaful, scărpinându-se la ceafă. Bolșevicul ăla de Miron și neisprăvitul celălalt de Cristea Dorobanțu au aprins fabrica..

— Cum? sare speriat Nolly.

Bătrânul îl potolește cu un gest.

— Ce fac?

— Se adună în curte... Strigă întruna... Să vie delegația, adică s'o eliberăm noi... Mă tem să nu forțeze poarta.

— Intărește paza! Nolly, telefonează lui Buricescu... să trimeată câteva plutoane de gardieni.

54

In fața porții ce desparte curtea fabricii de curtea magaziilor, rândurile muncitorilor se îngroașă mereu. Un grup de agenți civili și sergenți de stradă le barează drumul. Din toate părțile se aud strigăte:

— Banditism!

— Dați-i drumul!

— Jos teroarea!

— Cerem eliberarea delegaților!

Cu ochi strălucitori, gesticulând, vine Mura. Ii avertizează pe Miron și pe Cristea

— Sunt acolo, în garaj, i-am văzut cu ochii mei...

Poarta s'a deschis și un grup și mai mare de polițiști înarmați cu bastoane de cauciuc dau năvală lovind besmetic în mulțime. In acelaș timp, alți polițiști atacă dinspre poarta principală. Busculada se

înteţeşte. Grupuri de muncitori sosesc în goană din toate părţile în ajutorul celor atacaţi.

Încăierarea e deosebit de crâncenă în faţa porţii. Grupul compact de poliţişti barează intrarea, dar şi numărul muncitorilor care presează creşte mereu.

Strecurându-se ca un ţipar, Cristea a ajuns lângă poartă, însă în clipa când vrea să tragă zăvorul, este înhăţat de poliţişti. Mai mulţi tineri i-au sărit în apărare şi l-au făcut scăpat. Dar agenţii sunt din nou stăpâni pe situaţie. Brutal, împing înapoi pe muncitori. Sub ploaia de lovituri, trupul unui muncitor se prăbuşeşte şi totuşi loviturile continuă.

Intărâtat, Vijelie se smulge din mâna lui Ilieş şi se năpusteşte asupra poliţiştilor. Un grup de muncitori îl urmează. Poliţiştii şi muncitorii sunt acum un singur tot, o învălmăşeală cumplită, iar loviturile curg.

Impins, ghiontit, asvârlit dintr'un loc în altul, Vijelie tot nu pierde din ochi poarta, străduindu-se mereu să se apropie de ea. Reuşeşte. De îndată îşi dă seama, trage zăvorul şi poarta se deschide.

— Acum, fraţilor! strigă el din răsputeri.

Grupul de muncitori s'a repezit în curtea alăturată cu poliţiştii după ei. Dar Vijelie a rămas singur, faţă'n faţă cu mai mulţi vrăjmaşi. Răzimat de zid, cu pumnii şi cu piciorul sănătos, caută să ţină la distanţă pe atacanţi.

— Nene Vijelie, îi strigă neliniştit Ilieş, văzând că din cealaltă parte un poliţist se apropie.

Vijelie însă nu aude. Cu greu se apără de loviturile care-l năpădesc din toate părţile.

— Tată! se aude şi vocea disperată a Murei, alergând într'acolo.

E prea târziu. In timp ce Vijelie întoarce capul spre atacantul din spate, un alt poliţist îl izbeşte cu boxul în tâmplă. S'a prăbuşit. Cei câţiva poliţişti s'au risipit. Mura a îngenunchiat alături şi i-a înălţat capul. Câţiva muncitori s'au strâns în cerc. De pe tâmpla lui Vijelie, peste obrazul îmbătrânit şi neras, se prelinge o dâră de sânge negru.

— Tată! Spune ceva! îl imploră în hohote de plâns, fata. M'auzi?

Din grupul de muncitori strânşi în cerc iese afară Cristea. Cu afecţiune frăţească, încearcă s'o desprindă pe Mura de lângă leşul lui Vijelie. Alţi muncitori au îngenunchiat alături, blestemând.

55

— Delegaţia a fost eliberată! năvăleşte Buldogul în biroul Racovicenilor.

— Ce-ai spus? întreabă nedumerit Nolly.

— Ieşirile sunt blocate! anunţă un agent, sosit după Buldog.

Bătrânul Dobre îşi muşcă mustaţa. Ciuleşte urechea la mugetul prelung al sirenei.

— Ce facem tată? întreabă Nolly.

Bătrânul e turburat. Cu greu s'a ridicat din fotoliu.

— Cedăm! hotărăşte în cele din urmă, încruntat. Deocamdată!...

56

In curtea magaziilor, mulţimea triumfătoare îşi poartă pe braţe delegaţii eliberaţi înspre clădirea atelierelor. Dincolo de poartă, alaiul se opreşte. Cu capetele descoperite, muncitorii s'au adunat în jurul cadavrului lui Vijelie. Miron îl acoperă cu o bucată de pânză roşie.

57

In ploaia cenuşie şi măruntă, mormintele cimitirului de periferie sunt parcă şi mai triste. Cortegiul impunător se scurge pe o alee, spre groapa săpată proaspăt. Mura, sprijinită de două tinere muncitoare, urmează de aproape sicriul purtat pe umeri de tova-

răşii de atelier ai lui Vijelie. In grupul din urmă, un muncitor povesteşte:

— Eu l-am văzut cum s'a repezit! Curat Vijelie! Acum se odihneşte. Ce om!...

Din poteca prin care sosesc Anca şi Ruja se zăreşte trecând cortegiul.

— In sfârşit, ai să simţi dumneata singură ce trebue să spui... rosteşte Andronie drept ultimă recomandare. Pe când femeia intră în rând cu celelalte, încercatul luptător ilegalist s'a oprit pentru a privi coloana. A ajuns în dreptul său şi Cristea, gata să-şi manifeste mirarea. Il vede pentru prima oară de când s'au despărţit pe strada Atelierului. Privirea lui Ruja exprimă înţelegere şi îmbărbătare, dar degetul pe care-l duce la buze impune uceniculuí discreţie.

Tânărul a înţeles A înălţat capul şi tăcut îşi urmează drumul.

— Nu putem lăsa neplătită mârşăvia asta! răbufneşte stăpânit, într'un alt grup, un muncitor. Astăzi el, mâine altul...

— Şi ce inimă... întăreşte Ilieş.

— Nu l-am apărat cum trebue, intervine Tănase Văduva. Dacă ne-am fi organizat din vreme, am fi fost mai tari şi tâlharii n'ar fi îndrăznit!

Intr'un alt grup se aude ca un ecou:

— Nimeni nu cade în luptă de prisos. Să ne fie de învăţătură. Trebue să ne organizăm. A venit vremea să deschidem ochii.

Cortegiul a ajuns lângă groapă. Sicriul cu trupul lui Vijelie a fost aşezat alături, iar Anca urcă pe movila de pământ. Cei din jur îşi dau seama că vrea să le vorbească. Toţi au tăcut.

— Oameni buni — începe Anca — inima nu mă lasă să tac. Nimeni n'ar putea să vă grăiască despre Vijelie, cu mai multă durere decât o văduvă ca mine... Când am ajuns la Bucureşti cu bărbatu-meu şi cu doi prunci de-o şchioapă, pe nimeni n'aveam... nici ce mânca. Cine ne-a ajutat atunci? Vijelie! Când am fost la nevoie, cine ne-a sprijinit? Vijelie! De

copiii mei, când au rămas orfani, cine purta grijă cu tot atât drag ca de copila lui? Vijelie!... Nu era suferinţă să n'o vadă, să nu sară în ajutor... Toată viaţa a luptat pentru adevărata tovărăşie... Ţin minte, era în vreme de război... S'a născut la noi în curte o fetiţă... Slabă cum era, îi trebuia mamei văduve bani pentru leacuri ca s'o scape... De nicăieri, niciun gologan. Parcă ne aflam într'un pustiu... Dar Vijelie n'a lăsat copila să se prăpădească... A rupt dela gura lui, două zile n'a mâncat. Toată viaţa a fost la fel... Iar acum? Au isprăvit cu dânsul!... Nu! Cei care l-au ucis nu sunt oameni! Au mai ucis şi pe alţii. Şi vor mai ucide! Să nu-i iertaţi!

A coborît de pe movilă, abia stăpânindu-şi lacrimile. In aceeaşi clipă, desfăşurată, fâlfâe pânza unui steag roşu. Alexandru s'a înălţat pe postamentul unui grilaj.

— Fraţilor, începu el. E o zi tristă şi aspră pentru noi toţi... Ne sugrumă durerea, dar şi revolta.

In timp ce femeile plâng, de după copaci apar câteva mutre de agenţi şi poliţişti care ciulesc urechile. Vorbitorul continuă:

— Care dintre noi nu l-a iubit, cine nu l-a preţuit pe Vijelie? A murit la datorie, apărând drepturile noastre. Putem noi oare să-l uităm?

— Nu! se aude murmurul mulţimii.

In spate, rândurile poliţiştilor se îngroaşe, pregătirile de atac se înteţesc. Vocea vorbitorului răsună tot mai puternică:

— Patronii, guvernul, siguranţa, ne pregătesc fiecăruia din noi soarta lui Vijelie! Salariile scad, iar concedierile se ţin lanţ... Se urzeşte un război nelegiuit. Să nu ne lăsăm! Asta e porunca lui Vijelie!

Peste morminte, din toate părţile, se reped sălbatic poliţiştii. Imbrâncesc în dreapta şi în stânga, hotărîţi să ajungă vorbitorul. Muncitorii au avut însă grijă să-l pună la adăpost. Ceremonia este întreruptă, iar oamenii se risipesc. Coşciugul lui Vijelie a rămas singur, veghiat numai de Mura, de Anca, Simina şi alte câteva femei.

Sprijinită de Ilieș și Simina, cu părul ud pe frunte și obraji, cu basmaua pe umeri, Mura se îndreaptă apoi spre poarta cimitirului.

58

In strada Atelierului, Mura i-a însoțit pe Cristea și Miron până la poartă.

— Eu mă întorc îndată, îi spune ucenicul. Mai bine intră în casă...

— Nu! Te aștept aici, îi răspunde fata.

Cei doi tineri se îndepărtează încet, dar după colț iuțesc pasul. Sunt atât de cufundați în gânduri, încât nici n'au simțit când patru agenți i-au ajuns din urmă. Pe neașteptate, i-au cuprins pe fiecare de câte un braț. Ucenicul vrea să reziste.

— Fii cuminte! îi spune unul din agenți.

Cristea își plimbă privirea dela un agent la altul, înțelege ce strânge în buzunar fiecare, cu mâna rămasă liberă.

— Fie! le răspunde cu surâsul pe buze. Deocamdată!

A renunțat deci la orice împotrivire. „Trei pietoni care se plimbă", ar spune cei ce i-ar vedea împreună.

Câțiva pași mai în urmă, ceilalți doi agenți îl duc pe Miron.

59

Lângă poarta din Strada Atelierului, în timp ce noaptea coboară tot mai deasă, Mura așteaptă, zadarnic așteaptă.

60

Convoiul de deținuți urcă dealul Doftanei. Sunt mulți. Cu fiare la picioare, cu felurite desage în spi-

nare, obosiți, dar cu fruntea sus, în acelaș rând Miron, Cristea, Ionașcu și Tănase Văduva țin pasul.

— Iată că am ajuns și la universitatea noastră! spune Miron.

Cu toți își înalță privirea. In adevăr: posomorîtă, cenușie și sumbră, după cotitura drumului, a apărut închisoarea. La mijloc se înalță monumentală, poarta pătrată cu ceasul deasupra.

PARTEA II.

1

In Bucureşti nopţile de Iunie sunt calde şi în parcul cu bănci nu adie nicio boare. In lumina palidă a lunii, arborii îmbracă forme ciudate. Umbre lungi se'ntind pe aleele goale. Doar ici şi colo o pereche de îndrăgostiţi mai întârzie pe o bancă. Singuraticul care ciuguleşte distrat petalele unei flori ar putea să fie şi el un îndrăgostit, aşteptându-şi zădarnic iubita... A încetat ciugulitul, numai când un trecător i s'a oprit în faţă.

— Vă rog... nu ştiţi cât e ceasul?

Omul de pe bancă înalţă mâna cu brăţara ceasornicului, pentru a descifra ora. Cu un ochi stăruitor cercetează însă trecătorul, nu ceasul. S'ar părea că nu-i nimic deosebit în înfăţişarea lui. Totuşi, în mâna stângă a omului din picioare, observă o cutie de chibrituri pe care acesta o mişcă neîntrerupt... In tăcerea nopţii sunetul produs de beţişoare se aude desluşit.

— Treizeci şi unu! răsună apoi răspunsul ciudat.

— Fără cinci?

— Fără grijă! Noroc! Cei doi necunoscuţi îşi strâng prieteneşte mâinile.

— Mi-ai adus? îl întreabă apoi pe noul venit în şoaptă, după ce acesta i s'a aşezat alături.

— Nu!

— Dece?

— N'am primit! Tovarăşul Dan te aşteaptă peste un sfert de oră. Ştii unde...

A plecat. Singuraticul de pe bancă a rămas iar singur. E atât de cufundat în gânduri, încât pare străin la tot ce se întâmplă în jurul lui. Apoi, deodată, se ridică brusc şi porneşte cu paşi repezi pe alee.

La ieşirea din parc stă puţin în cumpănă, ca şi cum nu se poate hotărî încotro să apuce. In lumina felinarului, chipul i se desluşeşte mai limpede. S'ar zice că e Cristea Dorobanţu... Dar umerii i s'au lărgit şi s'a mai înălţat parcă. Nici trăsăturile mature ale feţei nu mai seamănă cu ale ucenicului de odinioară.

In sfârşit se decide. Porneşte pe o stradă pustie, cum sunt dealtfel mai toate străzile din jur. Intoarce un colţ, apoi altă stradă. O străbate până în dreptul unei porţi unde se opreşte. Priveşte în lungul străzii şi mai face câţiva paşi. S'a înapoiat. Se uită din nou într'o parte şi în alta, apoi pătrunde în curte. A ciocănit repetat la uşa care dă într'un demisol până ce aude:

— Intră!

2

Dealungul coridorului păşeşte în urma unui om firav, cu umerii uşor încovoiaţi. In dreptul ultimei încăperi călăuza a ciocănit uşor, a împins uşa şi s'a îndepărtat. De lângă masa luminată palid de o lampă cu abajur, l-a întâmpinat un bărbat. Işi strâng mâinile. Faţă'n faţă, cuprinşi de lumina abajurului, s'au aşezat la masă.

Cristea priveşte la chipul lui Ruja, pe care anii au brăzdat cute şi mai adânci, apoi îi spune îngrijorat:

— N'am primit...

— Ştiu... Ai să primeşti, tărăgănează Ruja cuvintele după obiceiul lui, încreţindu-şi cuta dintre sprâncene. Te-am chemat pentrucă se întâmplă ceva nou.

Cristea priveşte la celălalt mirat şi nerăbdător. Ruja însă tot nu se grăbeşte.

Cu aceleași mișcări potolite se ridică, se apropie de cuierul unde-i atârnă haina, scoate un ziar împăturit, pe care i-l întinde.

— Citește!

Tânărul despăturește foaia. E prima perie a unei pagini de ziar pe care literele încă ude de cerneală deabia au fost supte de porii hârtiei. Citește în grabă. Titlul pe șapte coloane anunță cu litere de-o șchioapă ordinul de trecere a Prutului, intrarea în război...

— Înțelegi ce înseamnă asta? se aude puțin sugrumată de emoție, vocea lui Ruja.

— Înțeleg... S'a pornit furtuna...

— Cumplită furtună!

Ruja se apropie mai mult de Cristea. Îi pune mâna pe umăr.

— Da, băiatule... s'a pornit!... Dar în iureșul uraganelor se pune la încercare tăria oamenilor.

— Iar după furtună... Nene Andronie, ce mândru e soarele!

— Mai ales atunci când lângă noi se înalță și stânca de care se va sparge urgia...

— Nu mai e mult. Vor fi sdrobiți!

— De sdrobit îi vor sdrobi... Negreșit. Dar până atunci va mai fi de luptă. Banditii dacă au atacat, înseamnă că au strâns forțe... se sprijină pe ceva... Numai că socoteala de-acasă nu se potrivește cu cea din târg... Până la urmă tot sfârșitul îi așteaptă...

Tânărul a înclinat grav din cap, apoi se ridică. Ruja l-a tras lângă pieptul lui și l-a privit adânc în ochi, ca în seara de demult, când s'au cunoscut.

— Fiecare dintre noi va trebui să ne facem datoria până la capăt, rostește încet glasul lui. Tu, Cristea, te dai la fund... Comitetul Raional îți încredințează o sarcină de răspundere... Nu mă îndoiesc că te vei dovedi vrednic de încrederea care ți se arată... Ai aici adresa și parola.

I-a întins o hârtiuță. Cristea, după ce a citit-o și a recitit-o, i-a dat foc cu un chibrit.

3

In încăperea modestă cu obloanele trase, abia luminată de o lampă cu gaz, pregătirile de plecare sunt în toi. Mura mai ticlueşte câteva lucruşoare în cufăraşul de pe masă. Cufăraşul e mic şi capacul nu se închide.

Fata scoate afară ţufele şi începe să rânduiască din nou.

Cristea e în picioare lângă o etajeră cu cărţi şi caiete. Cu toate că e vară, în sobă pâlpâe focul. E o pălălaie mare şi înşelătoare. Deodată saltă svâcnind şi tot atât de repede se potoleşte... Cristea s'a apropiat de sobă şi aruncă înăuntru alte hârtii. Flacăra luminează iarăşi puternic încăperea.

— Ştii, Mura — vorbeşte Cristea apropiindu-se de masa unde trebăluieşte soţia — am ars toate însemnările mele şi parcă nu mă doare. Eri, dacă mi-ar fi cerut-o cineva, ar fi fost o sfâşiere cumplită...

— Aşa e, răspunde Mura, care a izbutit până la urmă să închidă capacul cufăraşului.

Şi-a întors privirea pentru a o întâlni pe a lui Cristea şi îi prinde gândul în sbor:

— Ştii, mi se pare că deodată totul s'a schimbat... că ne aşteaptă ceva mare, măreţ...

— Tocmai — se aprinde şi Cristea — uite, asta simt şi eu... Mă gândesc: bandiţii au pornit războiul antisovietic... Ce zile grele ne aşteaptă!... teroare, pogromuri... Mulţi nu vom scăpa cu viaţă... Şi totuşi mereu gândul mă duce la ce va fi după...

— Da, Cristea! După... ce nespus de minunat are să fie!...

Au tresărit amândoi... In colţul cel mai întunecat al odăii, copilul s'a săltat prin somn. Nu s'a trezit şi totuşi cere:

— Apă...

Cristea a apucat cana pregătită pe un scaun de-alături şi sprijinindu-i capul îi dă să bea. Copilul înghite cu sete, fără să deschidă ochii. S'a apropiat de pătucul lui şi Mura.

— Il duci deocamdată la mama, pe urmă vor avea grijă tovarăşii de el.

— Ştiu...

4

Soarele s'a şi ridicat destul de sus, revărsându-şi lumina triumfătoare asupra tuturor făpturilor de pe pământ. In curtea cea mare, neîngrijită, plină de tufe de coacăze şi liliac, năpădită de buruieni şi flori, fiecare fir de verdeaţă îşi râde bucuria în întâmpinarea razelor. Inainte de zori a trecut pesemne un ropot de ploaie repede şi văratică, iar acum, spălate şi gătite, plantele se încălzesc într'o dulce destindere. In fiecare strop, curcubeul razelor se răsfrânge ca în tot atâtea mici oglinzi. Străbătând apoi curtea, se opresc la căsuţa singuratică din fund, dojenind parcă singura ei fereastră, fiindcă se încumetă să rămână închisă într'o dimineaţă cu atâta lumină. Dar străpung şi acest obstacol şi în ciuda perdelelor coborîte lasă mari rotogoale galbene pe duşumea.

Inăuntru, Miron şi Simina au isprăvit şi ei cu pregătirile de plecare. Intr'un coş de paie şi într'o lădiţă de campanie le-a încăput toată averea. Cristea aşteaptă pe marginea patului desgolit. Miron a aşezat în mijlocul mesei bileţelul anunţând mutarea şi banii de chirie.

— Parcă v'aţi muta la capătul lumii! glumeşte Cristea.

Miron s'a ridicat zâmbind de pe scaun.

— La capătul lumii nu ne mutăm — răspunde el — dar într'un fel am pornit tot spre capătul unei lumi.

Cristea îl priveşte mirat. N'a înţeles. Insă Simina şi-a dat imediat seama la ce se gândeşte bărbatul. Din colţul său, îi duce gândul mai departe:

— Aşa e. Numai să scăpăm cu viaţă că fără doar şi poate lumea în care vom ajunge va fi alta.

Miron şi-a privit cu dragoste nevasta. S'au apropiat unul de altul.

— Măcar o bucată de timp n'o să ne mai vedem, spune el.

— Ştiu.

— Dacă pierzi legătura o găseşti prin mama...

— Sau prin Tănase Văduva.

Se îmbrăţişează. S'a ridicat de pe pat şi Cristea.

— Mergem?...

Miron a scos în curte coşul, iar Cristea lădiţa de campanie. Apoi primul s'a înapoiat să-şi ia haina. Cheia cu care a încuiat uşa a lăsat-o pe prichiciul ferestrei. Intre timp Simina a ieşit în stradă. Priveşte de jur-împrejur şi deodată tresare. De bună seamă, ascunşi până atunci în vreo curte, doi agenţi au răsărit ca din pământ. Din partea cealaltă se apropie şi alţii. Din ogradă se aud paşii grei ai bărbaţilor cu bagajele.

— Miron, fugiţi! a mai apucat să strige Simina şi o ia la goană în lungul străzii.

O parte din agenţi o urmăresc, în timp ce alţii grăbesc spre poartă.

Miron şi Cristea nu stau la gânduri. Leapădă bagajele jos. In câteva sărituri Miron e lângă poartă. Trage zăvorul. Apoi tot atât de repede se întoarce şi amândoi aleargă spre fundul curţii unde sar peste gard.

Agenţii izbesc cu furie în poarta zăvorîtă. Unul încearcă să sară gardul, dar zăplazul e prea înalt. Când, în cele din urmă, izbutesc să pătrundă în curte, Miron şi Cristea sunt înafară de orice primejdie.

Simina a fost însă prinsă şi e adusă înapoi în curte.

— V'aţi pregătit bagajele pentru lagăr? întreabă rânjind unul din agenţi, arătând coşul şi cufărul lăsate în părăsire pe potecă.

5

Lângă un drum lăturalnic dela marginea Bucureştiului, s'au strâns cam vreo douăzeci de femei cu copii. In mijlocul lor e Anca Dorobanţu. A mai

îmbătrânit. Cute dese îi brăzdează fața, iar de sub basma se zăresc smocuri de păr argintiu. Trăsăturile femeii sunt tot așa de potolite și de resemnate ca odinioară. Privirea doar e mai sigură, mai dârză. De mână ține un copil cam de vreo trei-patru ani. E Oprișor, băiatul lui Cristea și al Murei.

Deodată, de pâlcul femeilor se apropie vreo zece jandarmi.

— Ce căutați aici? întreabă răstit un plutonier.

— Păi, pe aici trebue să treacă, răspunde vocea unei femei.

— Cine?

— Băieții noștri... de i-a luat acum... la război...

— Fugi de ici — pufnește a râde plutonierul — nu trece nimeni... Plecați!

— Minte! se aude în grup șoapta Ancăi.

— Și adică dece să plecăm? capătă glas, atunci mai îndrăznet, o femeie. Mai stăm...

— Nu e voie! taie scurt subofițerul.

— Cum asta? Nu-i voie să ne vedem copiii?

— Plecați!

Jandarmii încep să îmbrâncească femeile. Izbucnesc strigăte și împotriviri.

— După ce ne luați copiii nu ne lăsați nici să-i vedem pentru cea din urmă oară? se aude mai puternică vocea Ancăi.

— Gura!

Jandarmii lovesc cu paturile puștilor, femeile țipă. Peste câteva clipe lupta e sfârșită și locul eliberat. Doar în depărtare se mai zăresc ca niște pete albe mișcătoare, fustele și iile femeilor fugind peste câmp. Anca însă s'a oprit. S'a aruncat într'un șanț și, cu copilul alături, se târăște înapoi spre șosea.

Intre timp, dinspre București, apare o coloană motorizată. Pe unul din camioane, între alți ostași e și Ilieș Dorobanțu. Pe el anii l-au schimbat mai puțin. Aceeași față osoasă, concentrată, cu sprâncenele încruntate. Doar spatele e și mai lat. In hainele militare seamănă uluitor cu taică-su, răposatul Pintea.

Acum e mai îngândurat şi mai posomorît ca de-obicei.

Anca s'a apropiat din nou de şosea. Din dosul unui trunchi priveşte cu încordare spre coloana care înaintează. In sfârşit l-a zărit. Iese din ascunziş şi începe să facă semne cu o batistă. Râzând de bucurie o imită şi Oprişor. Ilieş a observat şi el. Ridică mâna în semn de bun rămas. Au prins de veste şi ceilalţi ostaşi. Toţi privesc în partea de unde, ascunsă în spatele copacilor de urgia jandarmilor, Anca flutură mereu din batistă.

Totul a durat doar câteva clipe. Unitatea a trecut, iar Anca rămâne din nou singură, cu ochii ţintă, ca pe peronul gării de odinioară, în 1916...

6

Obosită şi îngândurată, purtând copilul adormit în braţe, Anca a ajuns lângă cunoscuta poartă din strada Atelierului. In stradă o aşteaptă o vecină:

— Caută la dumneata! o vesteşte în şoaptă. Au întrebat de Cristea.

— Nu-i nimic, răspunde încet Anca, cu un gest care arată prea îndestul cât de obişnuită e acum cu astfel de vizite. Ai grijă de Oprişor, te rog... să doarmă la dumneata...

— Cum nu, răspunde plină de înţelegere vecina, luând în braţe copilul adormit.

Tot aşa de liniştită şi de îngândurată, Anca intră apoi în curte.

7

Cei trei agenţi care cotrobăesc în casa Ancăi din strada Atelierului au înălţat capul când au auzit paşi pe prispă. Pe jos zac risipite maldăre de cărţi, iar patul are velinţa şi pernele răsturnate.

Anca intră neturburată. Un agent chel şi cu dinţii de aur s'a aşezat pe un scaun. Ceilalţi doi s'au dat la o parte.

— Unde ți-e feciorul? o întreabă chelul pe Anca.
— Acasă!
— Unde acasă?
— La nevastă-sa...
— Adică nu știi că a spălat putina de două săptămâni? intervine chiorîș alt agent din cei opriți de strajă la o parte.
— S'o fi mutat! răspunde Anca.
— Unde e? se repede al treilea, neașteptat, cu degetul întins.
Anca a înălțat din umeri. Agentul cu dinții de aur o cunoaște.
— Unde? Vorbește! își repetă întrebarea.
Anca s'a smuls, îndârjită.
— Lăsați-mă în pace!
— Leoaico! rânjește batjocoritor, agentul. Să mergem! se adresează apoi celorlalți. Imping cu piciorul în lături sărmanele boarfe răvășite pe jos care le împiedică drumul.
Abia plecați, Anca începu să strângă pe îndelete lucrurile de prin casă. Dar s'a oprit cu lehamite pentru puțină vreme și a dat drumul cărților.
Trage scaunul lângă fereastră și privește pierdută afară. Pe urmă, din ochi caută locurile unde altădată se aflau cei trei copii, crescuți în această casă, acum atât de pustie.

8

A doua zi în zori, ca deobicei, Anca pornește la lucru. Drumul ei trece prin aceleași străzi pe care le-au străbătut de atâtea ori și bărbatul ei Pintea, mai demult, și cei doi feciori mai pe urmă.
Ajunge în fața aceloraș porți, numai că firma arată puțin mai altfel acum:

DOBRE RACOVICEANU, FIUL & Co.
Intreprinderi Metalurgice

Trece de poartă și străbate curtea în tot lungul ei. In fund s'a înălțat o clădire nouă. Deasupra ușii atârnă firma lămuritoare: LABORATORUL.

Ajunsă înăuntru, îmbrăcată într'un halat cenușiu, Anca mai trece odată cu cârpa peste mese și peste vitrinele de sticlă, strălucitoare de curățenie. Umblă încet, cu grijă, să nu răstoarne sticluțele și eprubetele.

S'a apropiat de fereastră și o deschide.

— Psst!... se aude chemarea ei înceată.

Prin curte, în fața ferestrei tocmai trece un muncitor mai în vârstă, cu părul cărunt, aproape alb. Pe obrazul brăzdat de ani al lui Grigore Leahu, cicatricea adâncă, amintirea unui accident de demult, se pierde acum printre sbârcituri.

Leahu se uită cu precauție de jur-împrejur și numai după asta se apropie de geam:

— Ce e, tușă Anco?

— Eri, i-am auzit că fac inspecție. Vin niște nemți...

— Când?

— Astăzi dimineață.

— Bine.

9

Leahu se îndepărtează în grabă. Străbate curtea și intră în atelierul de strungărie. Chiar lângă ușă dă peste un grup de vreo douăzeci de muncitori care discută cu însuflețire. Discuția se întețește din ce în ce mai aprinsă înăuntrul grupului.

Unul dintre cei mai îndârjiți e un muncitor tânăr cu o mustață neagră, stufoasă, neizbutind să ascundă decât în parte buza de iepure după care îl recunoaștem pe fostul ucenic Ionașcu. Cu nerăbdare și oarecum abia stăpânindu-se, așteaptă să termine celălalt, un muncitor destul de bătrân, cu o frunte îngustă și părul tuns chilug. Clipind mereu din ochii mici cu aceleași pleoape parcă veșnic adormite, vechea unealtă a Racovicenilor repetă cu o energie surprinzătoare:

— Dar dece se retrag? Dece? Vezi? N'ai ce răspunde!

Privește triumfător în jur. Unii muncitori coboară privirile în jos. Ionașcu vrea să răspundă, se oprește însă la un semn al lui Leahu. Acesta îl apucă pe muncitorul cu pleoapele adormite de pieptul hainei și-l trage ușor către el.

— Măi Scripcă — începe el liniștit, aproape împăciuitor — mă vezi tu pe mine?

— Ce vrei să spui?

— Mă vezi pe mine, aici, în fața ta?

— Desigur că te văd...

— Sigur?

— Ei, și?

— Ești sigur că mă vezi?

— Lasă-mă'n pace... Iar umbli cu șotii... Eu am de lucru! dă el să plece, însă Leahu îl ține sdravăn pe loc.

— Stai! Nu așa! Ești sigur ori nu că eu, Grigore Leahu, și nu altul, sunt în fața ta?

— D'apoi cine altul să fie? Dracu?...

— Vasăzică, ești sigur?

— Ptiuu! Doamne ferește! Sigur! Sigur! Ce mai vrei acu mă?

— Ei, tot așa de sigur sunt și eu că trupele sovietice vor fi într'o zi la Berlin, anunță apăsat Leahu dând drumul hainei lui Scripcă.

Afirmația are efectul unei explozii. Ceilalți muncitori înalță capul, iar Scripcă se îndepărtează, agitându-și cu supărare mâinile, în râsetele gălăgioase ale celor din jur.

Intre timp, Leahu îl apucă pe Ionașcu.

— Vine inspecția...

Amândoi continuă a vorbi, traversând atelierul în lung.

De pretutindeni se vădesc semnele unei premeditate delăsări. Oamenii lucrează agale, tărăgănând fiece mișcare. Ici-colo, pe lângă strungurile care merg în gol, muncitorii stau în grupuri, câte doi-trei. Intr'un

colţ, vreo patru fumează. Un alt muncitor s'a aşezat jos lângă maşină şi mănâncă.

— Mai ales să nu dăm ocazia la provocări, îl povăţueşte Leahu pe Ionaşcu, despărţindu-se.

Peste câteva clipe în atelier începe forfota pregătirilor. Muncitorii trec la locurile lor. Ici-colo, câte-un ucenic porneşte să mături. Dar n'apucă să isprăvească. Incă nici n'au ajuns muncitorii la locurile lor, când dinspre uşă se şi transmite cuvântul de alarmă:

— Atenţie !... Racovicenii !...

La intrarea în atelier s'a oprit bătrânul Dobre Racoviceanu, cărunt de tot dar încă ţeapăn, sprijinit într'un baston; fecioru-său, Nolly; fostul ministru de interne, Aurel Buricescu; un ofiţer german cu multe decoraţii; Buldogul şi alţi câţiva maiştri care le ţin trena.

Nolly cuprinde cu o privire sceptică hala.

— Nu ne-ajung atelierele ! declară el sentenţios.

— De asta porţi tu grijă? bombăneşte Dobre. Clădim altele ! Acum avem de unde !

Buricescu traduce la urechea ofiţerului german cele două replici.

— *O! Ja! Ja!* [1]) aprobă sgomotos acesta.

Tot grupul, înafară de Dobre, porneşte apoi înspre fundul atelierului. Ochii lui Nolly aleargă iscoditori dela un muncitor la altul. Din când în când aruncă câte o privire semnificativă Buldogului. Căci semnele delăsării n'au putut fi înlăturate decât în parte: la multe strunguri cuţitele abia au început să lase în urmă panglica şpanului, în aer mai plutesc rotocoale de fum de ţigară, iar pe alocurea, pe podea, se mai văd foi de hârtie şi resturi de mâncare.

— Vezi ? şuieră Nolly, printre dinţi, Buldogului.

Muncitorii îşi văd în aparenţă liniştit de treabă.

— Amendează ! Concediază ! Fă raport ! strigă Nolly, scos din fire, Buldogului, care, neputincios, înalţă din umeri. Priveşte-i ! In fiecare din ei se ascunde un bolşevic !...

---

[1]) O! Da! Da!

Vizitatorii urmează drumul printre maşini. Nolly s'a oprit lângă un strung.

— Ce-ai lucrat astăzi? ţipă cuprins de furie unui muncitor. Ce-ai lucrat?

Muncitorul priveşte stingherit şi cu teamă în jurul lui. Nu ştie ce să răspundă. Insă dela un strung, de alături, se aude glasul lui Leahu.

— Lucrează fiecare cât poate!

— Cum? explodează Nolly. Cine te-a întrebat? Agiţi? Notează-l, Pâslarule! Am să vă arăt eu vouă, sbiară iarăşi Nolly ca ieşit din minţi. Carcera vă mănâncă!!

10

Vechiul garaj al fabricii Racoviceanu, de unde cu nouă ani în urmă fusese eliberată delegaţia muncitorilor, e transformat în carcere. Patru cutiuţe de lemn sunt înşirate dealungul peretelui. In fiecare stă ghemuit jos câte un muncitor. E beznă şi tăcere. Doar din când în când se aude o voce.

— Mai ai vreun chibrit, Tănase?

— Da de unde...

— Lua-i-ar dracu de afurisiţi! Cât au de gând să ne mai ţină aici?

Deodată uşa garajului se deschide; înlăuntru năvălesc un ofiţer german, un maistru şi în sfârşit Buldogul. Sentinela deschide uşa carcerii lui Văduva.

— Ieşi afară! ţipă Buldogul.

Tănase iese sprijinindu-se de peretele de scânduri. Lumina l-a orbit.

— Iţi dăm drumul, spune ofiţerul german într'o românească stricată. Trebue munca... Dar fii cuminte!

— Nu dela muncă m'aţi luat? replică Văduva. M'am cerut eu la carceră?

— Oricum! Fiţi şi voi mai înţelegători, intervine împăciuitor Buldogul. Vezi... Astăzi...

— Ţine-ţi gura! se răsteşte Văduva, făcând un pas

amenințător spre ispravnic, care se retrage prevăzător după spatele ofițerului.

Tănase, fără a mai arunca cuiva vreo privire, iese afară. Sentinela deschide și celelalte uși ale carcerelor. Cei patru muncitori eliberați se întâlnesc la intrarea în garaj cu noul lot de patru, adus între baionete de doi jandarmi. Printre aceștia e și Grigore Leahu. Văduva și cu Leahu încearcă să-și spună ceva prin semne, dar nu izbutesc.

11

Intre timp, Nolly Racoviceanu, Aurel Buricescu și primul ofițer german își continuă inspecția. Tustrei s'au apropiat de clădirea laboratorului din fundul curții.

Au intrat. In vestibul, Anca cu o cârpă în mână șterge niște borcane. Pentru o clipă privirea femeii s'a încrucișat cu cea a patronului. Nolly o privește indiferent, ca pe un obiect, însă ochii Ancăi scapără. Își întoarce repede capul, continuându-și treaba.

Ceilalți au intrat înăuntru și trec printre mesele la care lucrează laboranții.

— Aici putem face orice experiență — se fălește Nolly — avem și oxigen, și acid sulfuric, și fosfor.

— Lucrăm și pentru alte fabrici, adaugă Buricescu.

Neamțul însă nu prea pare impresionat. Plictisit, se întoarce și se îndreaptă înapoi spre ușă. Nolly și Buricescu îl urmează.

Prin ușa rămasă deschisă, Anca urmărește cu ură figurile celor ce se îndepărtează. Deodată aude o chemare înnăbușită.

— Tănase! exclamă ea bucuroasă întâmpinând pe noul venit. Când ți-au dat drumul?

— Adineaori! Ține... îi spune, strecurându-i ceva în mână. Ce-a fost azi în fabrică?

— Inspecție cu nemții. Scandal mare... L-au arestat pe Leahu...

— Am văzut...

12

Ziua s'a terminat. Umbrele serii se adună tot mai dese. In cunoscuta locuinţă de pe strada Atelierului, în lumina puţină a odăii, Anca stă faţă'n faţă cu Cristea, care-i ţine în mâinile lui mari, mâinile ei mici şi sbârcite.

— N'am să mai pot veni pe aici, îi spune el. Azi e pentru cea din urmă dată.

— Ştiu, îi răspunse Anca. Adaugă apoi: pe Oprişor l-am dus la Veronica... E mai cuminte aşa.

— E sănătos?

— Mare şi voinic!

Anca s'a ridicat şi se apropie de peretele unde e atârnată lampa într'un cui. Vrea să aprindă un chibrit, însă Cristea o opreşte.

— Nu-i nevoie... Stăm mai bine aşa.

Câteva clipe stărue tăcerea.

Rezemându-se cu o mână de zid, Anca a rămas nemişcată.

— Ilieş când a plecat? o întreabă Cristea.

Anca răspunde cu greu, după ce a întors capul cu un oftat:

— Să tot fie două săptămâni.

— Ai apucat să-l mai vezi?

— Când trecea...

Apoi Anca urmează ca pentru sine:

— Simina e în lagăr...

— Ştiu.

Cristea s'a sculat şi se apropie de maică-sa. O cuprinde în braţe:

— Greu îţi mai este, mamă!

Anca nu răspunde. Şi-a ascuns fruntea pe umărul băiatului. Cristea îi mângâie încet părul cărunt şi rar. Apoi îi sărută creştetul capului.

— Şi nu e tot, mamă... S'a pornit urgia... Dar în urgie se încearcă tăria oamenilor! repetă fără să-şi dea seamă cuvintele lui Ruja. Apoi continuă cu însufleţire: Ne-au declarat război, tâlharii... Înţelegi, mamă?... Dacă au atacat Uniunea Sovietică, în-

seamnă că ne-au declarat război nouă, poporului. Acum trebue să-i doborîm, să le plătim şi pentru bunic şi pentru tata, pentru toţi... Înţelegi ?

— Înţeleg, se aude ca un ecou vocea Ancăi. S'a apropiat de fereastră şi priveşte afară : Va fi greu cu lucrul de acum înainte...

— Unde lucrezi ?

— In fabrică. Ingrijitoare...

— Şi oamenii ce spun ?

— Felurite... Unii se tem să-şi spună gândul... Alţii întreabă mereu : dece se retrag ruşii ? Ştim noi ce să le răspundem. Dar...

— E greu, cu adevărat... Dar vom răzbi şi prin asta până la urmă...

Cristea s'a uitat la ceas. Se apropie de scaun, îşi îmbracă haina. Pune un pachetel pe masă.

— Uite, pentru Oprişor, mamă.

— Pleci chiar acum ? întreabă Anca fără să se întoarcă.

— Trebue.

Atunci nu s'a mai putut stăpâni... I se aruncă în braţe. Il cuprinde cu nesaţ... Plânge, încet, înnăbuşit.

— Aţi plecat toţi... toţi... Când am să vă mai văd ?

Cristea nu se grăbeşte să-i dea nădejdi deşarte. O îmbrăţişează şi o mângâie cu palma, neîndemânatic, în tăcere. Doar după ce femeia s'a desprins iar, răspunde încet, apăsat, cântărind parcă fiecare cuvânt :

— E război, mamă... Şi la război trebue să ştii să jertfeşti totul unde se arată nevoie... Nu mă îndoiesc... Dintre noi, nu-i unul să nu-şi facă datoria până la capăt...

Anca îl priveşte cu o mândrie de mamă, care s'a biruit demult :

— Du-te !...

— Mă duc, mamă...

Cristea abia plecat, Anca se apropie de vechea fotografie, o desprinde din perete şi trece lângă geam. In lumina lunii priveşte îndelung chipul lui Pintea.

13

In fața unui afiș, pe o stradă din centrul Bucureștiului, stă Mura. E îmbrăcată ca o studentă înstărită, un pardesiu elegant, o beretă cochetă, pantofi cu tocuri înalte. Curioasă, citește amănuntele cu privire la viitorul concert, în mână ține, neglijent, o servietă. E o servietă obișnuită de piele, dintr'acele pe care le folosesc studenții.

— Noroc! se aude din spate o voce bărbătească.

Mura se întoarce brusc. E acela pe care-l așteaptă. Tot un student se pare. Un flăcău tânăr, negricios, cu un zâmbet aproape copilăresc pe buze.

— Mergem?

— Mergem.

Au pornit la braț și pe nesimțite, prevenitor, tânărul i-a luat servieta din mână.

La primul colț se despart. Servieta a rămas însă la student. Strângând mâna fetei, îi șoptește:

— Tovarășul Alexandru a spus să vii mâine! Are ceva important de predat...

14

Pe o stradă liniștită, nu departe de centrul orașului, Mura se plimbă încet. Nu trece mult și Alexandru a și apărut din direcția opusă. Își dau bună ziua și o pornesc alături. Intr'o clipă, hârtia împăturită adusă de Alexandru a și fost ascunsă de Mura în sân.

— Grăbiți-vă, îi spune Alexandru. Materialul ăsta trebue s'ajungă cât mai repede în toată țara.

15

Intr'un subsol slab luminat se aude bătaia ritmică a unui mic boston. Una câte una foile tipărite se așează pe placa căptușită cu ziare vechi. O mână le

scoate şi le aşează alături, grămadă. Alte mâini împăturesc foile. Apare titlul :

LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU LIBERTATE ŞI INDEPENDENŢĂ NAŢIONALĂ

Sarcinile Partidului Comunist d n România

Sgomotul bostonului se aude mereu, iar grămada foilor tipărite, creşte, creşte...

★

Intr'o încăpere sărăcăcioasă, aplecaţi asupra mesei slab luminate de o lampă ce fumegă, s'au adunat Tănase Văduva, Vasile Ionescu, muncitorul care în luptele din 1932 a fost ales împreună cu Văduva şi cu Leahu în delegaţie, Ionaşcu şi încă unul, ortacul de altădată al lui Ilieş Dorobanţu, dela atelierul de turnătorie.

Tănase Văduva citeşte :

„Sarcina şi răspunderea istorică a Partidului Comunist din România faţă de poporul român constă în organizarea în România a luptei — alături de marele popor sovietic şi de celelalte popoare cotropite — pentru sdrobirea fascismului sângeros german şi a slugilor sale din toate ţările, pentru alungarea ocupanţilor germani din România, pentru doborîrea bandei de trădători dela cârma ţării în frunte cu generalul Antonescu, pentru eliberarea ţării de sub jugul sângeros german, pentru victoria Uniunii Sovietice, pentru România liberă şi independentă..."

S'a oprit pentru a-şi mai trage sufletul.

— Bine zice ! exclamă apoi cu satisfacţie şi dregându-şi glasul continuă : „Comitetul Central a pus ca sarcină principală lupta pentru realizarea frontului unic naţional al poporului român împotriva fascismului german şi a clicii sale de trădători de ţară..."

★

In adăpostul alcătuit de câteva vagoane, Cristea citeşte unui grup de ceferişti:

— „Impiedicarea producţiei de război, a transportului de muniţii, arme şi armate pentru asupritorii sângeroşi ai poporului român, pentru războiul lui Hitler, lupta cu arma în mână împotriva armatei lui Hitler, e datoria fiecărui patriot român care iubeşte libertatea şi independenţa poporului român. Sabotajul şi luptele de partizani ale poporului român grăbesc sdrobirea ocupanţilor hitlerişti şi eliberarea ţării".

★

Intr'o curte, Anca descifrează slovele materialului în faţa a trei femei. E de faţă şi Veronica, vecina care o anunţase cu câteva săptămâni înainte despre percheziţia din casă. Ceva mai la o parte se joacă cu câteva pietricele Oprişor, în acelaş loc şi cam tot aşa cum se juca odinioară Cristea.

— „Femeile române — se aude vocea Ancăi — trebue să aibă şi vor avea un rol de frunte în organizarea frontului unic naţional al poporului român. Impreună cu eroicele femei ale Uniunii Sovietice şi ale tuturor popoarelor iubitoare de libertate, femeile române trebue să ia parte la lupta împotriva hitlerismului sângeros, pentru o viaţă liberă şi fericită a poporului şi a copiilor lor".

★

— Citeşte şi dă mai departe! şopteşte Ionaşcu unui muncitor, strecurându-i materialul.

★

— Citeşte şi dă mai departe! se repetă scena, într'o rafinărie de petrol din Ploeşti.

★

— Citeşte şi dă mai departe! şopteşte un student către un altul, în sala paşilor pierduţi a Universităţii.

— Citeşte şi dă mai departe! apare o inscripţie mare pe ecran. Ea se stinge încet în timp ce reapar siluetele Murei şi tânărului negricios mergând la braţ, pe stradă. Ea îi trece pe furiş o servietă plină, grea...

16

Casa conspirativă din strada Cometelor numărul 40 este aceeaşi casă unde s'au întâlnit Ruja şi Cristea în noaptea când s'a declarat războiul. E situată într'un demisol şi face parte din locuinţa tovarăşului Stănică, cizmar, care are atelierul alături. Atunci însă când au loc întâlnirile, tovarăşul Stănică lasă atelierul în seama ucenicilor şi e nelipsit în coridorul locuinţei. Tot aşa ca şi în această după amiază de Decembrie 1942, nu îngădue nimănui altuia să răspundă la parolă în locul său.

Acum l-a însoţit pe Cristea în încăperea cunoscută. Peste câteva clipe intră şi Miron. Vechii tovarăşi de două ori legaţi se îmbrăţişează fierbinte.

— Ai veşti dela Simina? întreabă Cristea.

— Nu direct... E sănătoasă... Dar Mura? Ce face?

Cristea strânge din umeri.

— Intreabă pe Alexandru... E peste un an de când n'am mai văzut-o.

Discuţia e întreruptă de apariţia lui Ruja.

— Bine ai lucrat! se adresează el lui Miron. Avem o grupă straşnică, oameni de nădejde... Putem merge mai departe...

— Mai departe, încotro? întreabă Miron.

— Pleci în Valea Prahovei...

— In Valea Prahovei?

— Da! Problema principală e benzina... Ca să ajutăm ofensiva Armatei Roşii trebue să facem tot ce-i posibil pentru a-l împiedica pe Hitler să se aprovizioneze cu petrolul românesc.

— Tovarăşe Dan, dar noi am putea acum să organizăm aici sabotaje mai mari, să aruncăm în aer uzinele...

— La ce bun? Nu tot ale noastre rămân? Trebue să distrugem producția, nu uzinele! Și asta va fi sarcina lui Cristea. O să-i predai legăturile. Tu — se întoarce Ruja către Cristea — odată cu intensificarea sabotajului în fabrici, te ocupi și de organizarea laboratorului de explozibile. Indată ce se'napoiază Miron, trecem la acțiune.

— Laboratorul se face în raionul nostru? mai întreabă Cristea.

— Desigur. S'a hotărît! îi răspunde Ruja. Apoi din nou către Miron: în Valea Prahovei, ai grijă mai ales să găsești câțiva oameni de nădejde.

S'a oprit. Pe urmă, pornește cu pași repezi prin încăpere, frecându-și mâinile:

— Ah, ce iluminație o să-i facem în curând automareșalului! O să vadă noaptea ca ziua!

17

Intr'un orășel din Valea Prahovei, la un colț de stradă, Miron stă de vorbă cu doi muncitori:

— Ziceți că aveți acces la cisterne? întreabă Miron.

— Avem...

— Atunci ce vă împiedică?

— Cisterna nu are decât o gaură, explică unul din muncitori. Supapa de siguranță... Acolo nu putem rămâne decât două-trei minute, altfel devine suspect.

— Ei și! N'ajunge?

— Da de unde!

— Cu benzina nu merge așa! se amestecă celălalt muncitor. Aici cu dinamita n'ai ce face... Trebue foc...

— Cum asta?

— Ceva să se aprindă dela sine... Să lași numai acolo și să ia foc... După asta se aprind vaporii de benzină și atunci... gata!

Muncitorul lămurește printr'un gest expresiv cu amândouă mâinile ce înseamnă „gata".

— Se vede noaptea ca ziua! îl ajută celălalt petrolist, parcă ghicind cuvintele lui Ruja.

— Orbește automareșalul! râde cu poftă Miron.

18

— Rebut şi iar rebut! ţipă agitat Buldogul, arătând cu degetul spre nişte piese stricate care zac lângă strungul lui Ionaşcu.

— Dacă materialul e prost, se scuză indiferent muncitorul.

19

In cabinetul lui Dobre Racoviceanu consfătuirea e în toi. Dobre şi mai îmbătrânit, dar încă lucid, e adâncit în fotoliu. Buricescu şade în faţa lui pe un scaun. Nolly se plimbă prin cameră. Buldogul, cu şapca în mână, e lângă uşă.

— In fiecare zi, să trăiţi — raportează vătaful — vin tot mai puţini... mereu strică piesele, lipsesc dela lucru.

— Mâna comuniştilor! declară sentenţios Buricescu.

— Trebue să le vorbim, să le explicăm! se agită Nolly.

— Fleacuri! se trezeşte din somnolenţă Dobre. Să curăţim uzina, asta e de făcut... Păslarule, ce grijă ai?

— Grijă am, să trăiţi, dar nu-i pot dibui. Se ascund.

— Idiot ai fost, idiot ai rămas! pufneşte Dobre. Buricescule! se adresează apoi către fostul ministru: — Eu zic să vorbeşti cu Scripcă.

20

Intr'un alt birou, Buricescu şi Scripcă şed alături pe o canapea.

— Inţelegi? spune Buricescu. Nici eu ca naţional-ţărănist, nu ţin cu nemţii... Dar altceva ce poţi să faci?

— Aşa e, încuviinţează Scripcă.

— Şi nici cu Racovicenii nu ţin : Dă-i dracului de îmbuibaţi !... Sunt muncitor ca şi dumneata... Muncitor intelectual.

— Vă ştiu ! Se poate să nu ştiu, domnule Buricescu ?...

— Dar te întreb ? Ce interes avem noi, muncitorii, să nu executăm comenzile în fabrică ? Să-i iritäm pe nemţi ? Să treacă la represalii ?

— Asta o zic şi eu, domnule Buricescu, să fim înţelegători până trece urgia...

— O spuneţi, dar n'o faceţi...

— Cine ?

— Dumneata şi alţii ca dumneata... Voi, muncitorii... ! Dece nu lucraţi ? Stricaţi mereu...

— Vai de mine, domnule Buricescu, eu ce le spun toată ziua ? Dar poţi face ceva de răul comuniştilor ? Aştia sunt nebuni!

— Sunt mulţi ? Ii cunoşti ?

— Mulţi... Şi cât le vorbesc ! Dar nimic nu iese... nici nu vor s'asculte...

— Degeaba. Cu vorba n'ajungi la nimic... Trebue altceva.

Se apleacă şi mai mult spre celălalt :

— Fă o listă...

— Cum ?

Exclamaţia lui Scripcă cuprinde mai multă surprindere, decât indignare.

— O listă... Să-i izolăm... deocamdată... E mai bine şi pentru ei...

— Şi pentru alţii, întăreşte Scripcă. Am să fac. O fac... Dacă aşa cer interesele vitale ale clasei muncitoare...

21

In noaptea de iarnă, paşii arestaţilor şi ai jandarmilor care-i escortează răsună puternic. Aproape lângă fiecare curte coloana se opreşte şi agentul însoţitor cercetează nişte liste. Alţi şi alţi muncitori îngroaşă

rândurile celor căzuți. Printre alții îl vedem și pe Vasile Ionescu, pe Ionașcu, pe tovarășul dela turnătorie.

— Mâna lui Scripcă, spune încet acesta.

— Te mai îndoiești?

22

La geamul Ancăi Dorobanțu bate cineva încet. Niciun răspuns. Incă odată omul se lipește de zid, pe după prispă. Intr'un târziu geamul se deschide.

— Cine e ? întreabă vocea slabă, precaută.

— Eu, Anca, eu...

— Cine ?

— Tănase... Văduva.

— Ce s'a întâmplat ?

— Lasă-mă înăuntru...

Odată intrat în cameră, pe întuneric, muncitorul explică :

— Mă întorceam târziu acasă, când am zărit agenții și jandarmii... Arestează pe capete... Acasă nu-i chip să intru... Să stau aici până dimineață.

— Nu aici, că au ochii și pe mine. Intri în gura lupului... Mai bine la o vecină... Așteaptă să te duc eu...

Impreună ies în curte.

23

In locuința unui tovarăș s'au strâns lângă un aparat de radio: Ruja, Cristea, Alexandru, un bărbat și o femeie, desigur gazdele. Ruja s'a adâncit într'un fotoliu, Alexandru, în picioare, fumează nervos, iar Cristea învârteste mereu butonul aparatului.

— Nu te grăbi! îl povățuiește Ruja după ce s'a uitat la ceas. Mai sunt câteva minute.

— Tovarășe Dan, i se adresează Alexandru. Arestările ne-au cam încurcat socotelile. Curând se întoarce Miron și ce ne facem? Amânăm?

— Deloc. Trebuesc găsiți alți oameni cât mai degrabă. Inființarea laboratorului nu trebue să întârzie nicio zi...

„Vorbește Moscova! Vorbește Moscova!" se aude deodată în aparat.

Toată lumea se strânge în jur. Ruja se scoală de pe fotoliu și se așează pe un scaun alături. Alexandru strivește în grabă un muc de țigară în scrumieră.

„Transmitem ordinul de zi al Comandantului Suprem către armatele frontului Donului", se aude mai departe vocea crainicului. Un hârîit îl întrerupe. Toți se privesc cu ciudă și nerăbdare. Cristea umblă febril la butoane. In sfârșit emisiunea se aude din nou.

„...vă felicit pe dumneavoastră și armatele Donului cu prilejul desăvârșirii încununate cu succes a lichidării trupelor vrăjmașe înconjurate lângă Stalingrad. Exprim mulțumiri tuturor ostașilor, comandanților și instructorilor politici ai frontului Donului pentru excelentele lor acțiuni de luptă! Comandant Suprem I. Stalin. Moscova, Cremlin. 2 Februarie 1943".

Huruelile reîncep. Cristea stinge aparatul. Toți sar în picioare.

— E o zi mare — spune Ruja — o zi istorică! Cât de bine a prevăzut tovarășul Stalin: va veni sărbătoare și pe ulița noastră...

— Tovarășe Dan, îl întrerupe Cristea. Acum și noi trebue să lovim cât mai tare!

— Ai dreptate, băiete. Să nu-i slăbim nicio clipă. Acum, înțelegi — se întoarce Ruja către Alexandru — dece nu poate fi vorba de nicio amânare?

24

E disdedimineață. Ziua de iarnă n'a început încă, însă lumina felinarelor a prins să pălească. In fața unei brutării e o coadă nesfârșită. Femeile strigă. Cele din față bat cu pumnii în ferestruica trasă. Un camion se oprește și prin poartă niște băiețandri încep să care coșuri cu pâine. Vacarmul crește. O fe-

meie se cațără pe trepte. E Anca. Își strânge broboada dela gât și strigă:

— In vreme ce noi înghețăm aici, boierilor li se cară pâinea cu camionul.

— E pentru nemți, oameni buni, pentru nemți! strigă o alta.

— Ne fură tot...

— Să nu-i lăsăm!

— Huo!

— Să ne dați pâinea noastră, că-i muncită de noi!

Cât ai bate din palme, femeile au înconjurat mașina și au luat fiecare câte o pâine. Se risipesc apoi, în timp ce de departe se aud fluierăturile vardiștilor.

25

Fluierături se aud și în noaptea de primavară, într'o gară de încrucișare, unde liniile sunt ticsite de vagoane. Pe peron, șeful gării sbiară ca ieșit din minți către un ofițer:

— Cum să dau drumul trenului dacă n'am nicio linie liberă?

In spatele gării, Cristea se desparte de un acar îmbrăcat într'un cojoc greu, lung până la glezne.

— Ai făcut treabă bună, nene Costache... Pe mâine...

26

Pe străzile întunecate ale Bucureștiului, tineri lipesc manifeste. Pe vitrinele magazinelor apar fluturași:

Jos războiul antisovietic!

Trăiască România liberă, democratică și independentă!

*

Polițiștii și agenții supraveghiază deslipirea manifestelor.

*

Convoaie de arestaţi trec pe străzi.

*

Dar manifestele şi fluturaşii reapar pe ziduri şi pe geamuri.

27

Intr'o încăpere mansardată, Ruja, Cristea şi Alexandru stau în picioare în mijlocul camerei. Cu toţii sunt fără haină, cu gulerele cămăşilor descheiate. Cristea îşi face vânt cu o scândurică. Ruja ţine în mână primul număr al *României Libere*. Vorbind, aruncă câte o privire asupră-i, bătându-l uşor cu dosul palmei.

— Ziarul ăsta e un lucru mare... El ne va ajuta să strângem pe toţi acei care sunt gata să lupte împotriva robiei fasciste. Răspândirea lui e o sarcină deosebit de importantă.

— Voi lua măsuri chiar astăzi, se angajează Alexandru.

— Nu prea cred...

Ruja zâmbeşte pe 'nfundate după obiceiul lui, iar Alexandru îl priveşte uimit. Dar nu se grăbeşte să întrebe; ştie că însuşi Ruja îi va lămuri de îndată.

— Am veşti bune, anunţă într'adevăr Ruja, clipind din ochi cu înţeles. S'a întors Miron.

— S'a întors?

— Şi ce spune? întreabă nerăbdător şi Cristea.

— E bine... De organizarea laboratorului au să se ocupe Miron şi Alexandru, iar tu, Cristea, vei prelua munca lui Alexandru...

— Negreşit...

— Prima sarcină — îl lămureşte Ruja pe Alexandru — e fabricarea unei substanţe inflamabile, uşor de transportat...

28

In aceeaşi zi, pe 'nserate, Alexandru şi Mura se plimbă încet pe stradă.

— Începem o altă muncă, explică Alexandru. Vei ține legătura între mine și un alt tovarăș. Mâine...

Huruitul unui camion care tocmai trece pe stradă acoperă ultimele cuvinte ale lui Alexandru.

29

Uitându-se mereu la ceas, Mura grăbește pasul. A întârziat și nu mai are decât câteva minute până la întâlnirea de control. Dar ce înseamnă asta? Locul fixat forfotește de îmbulzeala lumii, de alarmă, de strigăte, fluierături...

Prima mișcare a fost să se întoarcă. Pe urmă însă, cuprinsă de presimțiri, continuă să înainteze. Și pe măsură ce se apropie, i se strânge inima. Presimțirea se adevărește. Aude deslușit vocea lui Alexandru:

— Dece vă legați de oameni pașnici, pe stradă?

— Ce aveți cu ei? îl sprijină o voce din mulțime.

Alte glasuri se întețesc:

— Dați-i drumul!

— Să se isprăvească odată cu teroarea!

Mura a și ajuns lângă mulțime. Cu greu își taie drum. La mijloc îi zărește pe Alexandru și pe Miron striviți de pumni. Câțiva sergenți de stradă, agenți civili și doi reprezentanți ai Gestapoului îi țin sdravăn. Insă Alexandru și Miron se sbat cu îndârjire.

— Tacă-ți gura, bolșevicule! țipă un agent la Alexandru, care nu contenește a striga:

— Vedeți, oameni buni, ce-a ajuns țara noastră? O moșie hitleristă!

— Așa el îl sprijină un trecător, își fac de cap nemții!

— Ce te bagi? se răstește la el un sergent. Ți s'a făcut de lagăr?

Unul din hitleriști îl lovește cu pumnul pe Miron. Acesta se clatină și strigă:

— Au ajuns stăpâni în țară, de când cu războiul ăsta blestemat. Dar nu mai e mult...

Nu apucă să termine.

Polițiștii au izbutit să-i urce pe cei doi arestați într'o mașină. Ceilalți polițiști rămași pe stradă împrăștie mulțimea. Oamenii se îndepărtează încet, mormăind. O bătrânică împinge un cărucior cu un copil, crucindu-se. Mura rămâne câteva clipe înmărmurită. Apoi, cu o scuturare energică din tot trupul, se întoarce și pornește repede înapoi.

30

In casa de întâlnire din strada Cometelor se află numai Ruja și Cristea.

— Vom începe să strângem arme, își continuă explicația Ruja. O parte din oameni vor trebui organizați militărește.

Ochii lui Cristea sclipesc de bucurie. Ruja a observat și-l bate prietenește pe umăr.

— Se apropie, Cristea, se apropie! continuă el. Fierbe țara... Armata Roșie înaintează...

Deodată ușa se deschide și intră cizmarul cel fi-rav, adus de spate.

— Tovarășe Dan.

— Ce-i?

— E aici o fată... Spune că a pierdut legătura și că i s'a dat adresa asta pentru control...

— Vezi tu ce e, Cristea!

Cristea iese în coridor. Ușa rămâne puțin întredeschisă. Mura e palidă, răvășită, cu ochii încă plini de groază. Privește năucă și deodată îl vede pe Cristea.

— Cristea!

— Mura!

Amândoi se îmbrățișează. Părintește mișcat, Ruja, care la auzul celor două nume deschisese ușa, îi urmărește din prag. Brusc însă Mura se smulge. Il recunoaște pe Ruja. Parcă prin vis. Se îndreaptă spre el.

— Au fost arestați, geme cu vocea scăzută. Adineaori... în fața mea...

31

Inaintea comisarului de siguranţă, care „anchetează", Miron deşi lovit până la desfigurare, răspunde apăsat şi stăpân pe sine.

— N'am ce să spun...

— Dacă nu vorbeşti — rânjeşte comisarul — nici nu te mai trimitem la Malmezon... Te achităm aici.

— N'am ce vorbi! răspunde liniştit Miron.

32

Intr'un coridor, doi agenţi îl târâe de picioare pe Alexandru. Capul celui torturat se loveşte, neînsufleţit, de lespezi.

33

In încăperea din strada Cometelor, Mura şi-a isprăvit istorisirea. Ruja a rămas calm în aparenţă. Numai degetele îi frământă chinuit batista.

— Buni tovarăşi, buni tovarăşi... repetă el încet.

Apoi deodată se întoarce spre Cristea şi izbucneşte, ridicându-şi vocea pentru prima dată.

— Tu ştii ce înseamnă asta?

— Ştiu...

— Alte întârzieri... Alte sute de vagoane de benzină pentru Hitler.

Cristea şi-a trecut mâna pe frunte. Se aşează, se scoală iar, umblă prin cameră cu paşi repezi, neastâmpăraţi...

Dar sbuciumul lui Ruja s'a potolit. Işi îmbracă haina şi îşi ia pălăria.

— Ai să te ocupi tu de asta. Iei legăturile... Ne vedem mâine. Dar bagă de seamă, fii prudent... Camera asta să n'o mai folosim un timp...

Lângă uşă s'a oprit. Se întoarce:

— O să le plătim noi... şi pentru asta!... Să n'aibă grijă... O să le plătim!

Cristea şi Mura rămân singuri. Se uită stingheriţi unul la altul.

— Ce face Oprişor? întreabă în sfârşit Cristea L-ai văzut?

Drept răspuns Mura clatină negativ capul.

34

In Parcul Sălciilor dela marginea oraşului, plutonul de execuţie e pregătit.

Alexandru şi Miron, sunt alături, cu mâinele legate la spate. Puşcaşii înalţă armele. Ochesc.

— Trăiască Partidul Comunist! strigă Miron.

— Trăiască România Liberă! se aude vocea lui Alexandru.

— Foc! ordonă ofiţerul.

Corpurile se prăbuşesc. Miron însă mai are putere să se ridice într'un genunchi:

— Slavă lui Stalin! strigă el privind lung la călău.

Ofiţerul aleargă spre el, scoate pistolul şi-l propteşte în tâmpla rănitului. Trage.

35

Salvele catiuşelor brăzdează cu dâre luminoase întunericul nopţii. Canonada artileriei creşte mereu mai asurzitoare. Tancurile sovietice trec în înaintarea lor vijelioasă peste reţelele de sârmă ghimpată şi alte întărituri hitleriste. In strigăte de victorie înaintează la atac valul infanteriştilor.

36

Pe câmpiile Basarabiei, de unde primăvara care se apropie n'a reuşit încă să gonească toate zăpezile, trupele germane şi române se retrag în debandadă sub loviturile Armatei Roşii. Pe un drum desfundat

şi plin de noroi, în urma unei jalnice coloane — tot ce a rămas dintr'un regiment — se mai târăsc câteva căruţe cu răniţi. Intr'una îl vedem şi pe Ilieş. Are capul bandajat şi faţa lui e chinuită de durere la fiecare hurducătură.

Deodată, la o cotitură de drum, căruţa e oprită de un grup de soldaţi hitlerişti.

— *Halt! Walachen — Zigeuner!* [1]) Jos!

Soldatul care mână caii încearcă să-i zorească la trap. Dar caii obosiţi nu-l ascultă... Un neamţ apucă de hăţuri, în vreme ce altul ameninţă cu un pistol automat. Soldatul român dă să pună şi el mâna pe puşcă, pe când răniţii din căruţă se căznesc zadarnic să se scoale. O rafală şi soldatul român s'a prăbuşit. Nemţii smucesc trupurile răniţilor şi le aruncă în noroiul şoselii. Căruţa se îndepărtează.

Ilieş încearcă să se ridice. S'a sculat şi se prăbuşeşte iarăşi. Un picior nu-l ascultă. Alt rănit îl ajută. Pe urmă, împreună, sprijinindu-se unul de altul, încet, o pornesc prin noroaiele şi prin ceaţa primăverii timpurii a anului 1944.

37

In pivniţa unde se află instalat laboratorul clandestin, în jurul unei mese, câţiva oameni aşteaptă în tăcere. Ferestrele joase, înguste, deabia înălţate deasupra solului, au fost acoperite cu cartoane negre. Becurile spânzurate în sârmele din tavan, luminează câteva rafturi şi tejghele cu tot soiul de instrumente, de eprubete şi sticluţe. La intrare, un tânăr cu o puşcă automată face de strajă. Alte arme atârnă în perete, lângă uşă. Cei din jurul mesei privesc cu încordare o farfurie, în mijlocul căreia se găseşte o cârpă.

Un bătrân scund cu mustăţi mari, sure şi cu ochelari în rame de os, îmbrăcat într'un halat alb, a turnat peste cârpă câteva picături dintr'o sticluţă.

[1]) Opriţi! Valahi, ţigani!

Așteptarea continuă. Intr'un târziu bătrânul prinde nervos cârpa și o asvârle la o parte.

— Dece nu merge? îl întreabă Cristea.

— Ne trebue fosfor, îl lămurește bătrânul.

— Și e atât de greu de găsit?

— Foarte greu! intervine Tănase Văduva. Speculanții nu-l vând decât oamenilor lor de încredere. Apoi, cine-l cumpără în cantitate mai mare se expune...

— Cumpăr eu! intervine un tânăr negricios, același cu care ținuse Mura legătura în ultimii ani.

— Domol, domol! îl potolește Cristea. Nu te repezi așa. Vasăzică, tovarășe Mihu, se întoarce el iar către bătrân, totul depinde de fosfor?

— Firește!

— Și dacă găsim și fosfor, atunci în câteva zile putem avea substanța inflamabilă pentru aruncarea în aer a rezervelor hitleriste de benzină?

— Fără îndoială.

— Bine! rostește atunci hotărît Cristea. Vom avea fosfor!

38

In încăperea conspirativă e aproape întuneric. Amurgul de primăvară a coborît deabinelea. Înăuntru se află numai Ruja și Anca. Fruntea îngândurată a lui Ruja e și mai brăzdată de cute ca deobicei.

— Pândește bine momentul când laborantul e afară, îi spune el. Să ai o cârpă pregătită. Dacă te pomenești cu el pe neașteptate, să creadă că ștergi praful... Și mai e ceva. Știi, dacă se răstoarnă sticla, fosforul se aprinde singur...

— Știu, mi-a spus laborantul.

39

In laboratorul fabricii, Anca face curățenia de dimineață. Se apropie de vitrina cu sticluțe. Incepe

să plimbe cârpa peste ele. Apoi grăbită, scoate una afară. O destupă. Lucrează ager, febril, trăgând cu ochii mereu spre uşă. Cu o pensetă extrage câteva grăunţe şi le trece în alta, pe care a scos-o din buzunarul halatului. Apoi continuă să şteargă praiul.

40

In celălalt laborator, din pivniţă, lucrul se desfăşoară în tăcere.

Bătrânul Mihu a isprăvit de preparat o anume soluţie. Se apropie de o altă masă, de unde ia o farfurie. Rupe o bucăţică de cârpă şi o pune pe farfurie. Apoi picură încet din sticluţă pe cârpă. Toţi cei de faţă, Cristea, Tănase Văduva, tânărul cel negricios şi încă doi tovarăşi în halate, se strâng în jur şi aşteaptă.

Aşteptarea e lungă şi chinuitoare. Dar... deodată cârpa se aprinde cu o flacără strălucitoare. Toţi răsuflă uşuraţi. Le sclipesc ochii de bucurie. Mihu întinde sticluţa lui Cristea, care o dă tânărului.

— Expediaz'o imediat!

41

Undeva, în regiunea Prahovei, lângă instalaţiile supapei de siguranţă a unui mare rezervor de benzină, unul din muncitorii care acum aproape doi ani se declaraseră hotărîţi să execute însărcinarea ce le-o dădea Miron a zăbovit doar câteva clipe în plus, atât cât a fost nevoie să deşarte conţinutul unei sticluţe într'o cârpă şi s'o lase alături. Se depărtează apoi în grabă.

42

Şiruri, şiruri de muncitori părăsesc rafinăria. In jurul rezervoarelor se plimbă sentinelele nemţeşti.

Deodată explozia prăbuşeşte şi aruncă totul în văzduh. Alarmă, ţipete, blesteme, fluierături de semnale...

43

In laboratorul din pivniţă munca urmează de zor. Mihu mânueşte câteva eprubete. Lângă el, mai multe sticluţe cu soluţie inflamabilă aşteaptă gata.

44

La un colţ de stradă, tânărul negricios s'a întâlnit cu Mura.

— Mâine te duci iar după fosfor! sună vorbele lui.

45

La aceeaşi rafinărie unde s'a produs explozia, soldaţii germani perchiziţionează muncitorii care părăsesc lucrul. Un muncitor se apleacă şi-şi încheie şireturile la ghete. Neobservat, aruncă în şanţ o sticluţă pe jumătate goală. In timp ce perchiziţia continuă, o nouă explozie incendiază cerul...

46

Cât talgerele sunt ochii pe care-i roteşte Buldogul. Dela masa de cârciumă din apropierea geamului, a zărit-o pe Mura coborînd dintr'o maşină. Grăbit a aruncat câteva monede pe masă şi a ieşit. Mura e la braţ cu tânărul cel negricios. Infăţişarea lor nu spune nimic neobişnuit: par doi tineri care au ieşit să-şi petreacă împreună o după amiază liberă. Buldogul, însă, nu se mulţumeşte cu o astfel de explicaţie. Pas cu pas îi urmăreşte, până la poarta grădinii botanice. A aşteptat mai întâi să-i vadă că intră, apoi dă să treacă şi el poarta. S'a răzgândit însă.

S'a apropiat de gardianul din apropiere, şi-a arătat legitimaţia, a rostit câteva cuvinte în şoaptă şi numai după aceea şi-a continuat urmărirea.

Pe aleele parcului, adierea uşoară aduce de pretutindeni adierile pământului proaspăt trezit la viaţă. Ici-colea câţiva arbuşti au şi înverzit. Soarele de primăvară se joacă în ochiuri strălucitoare pe iarba fragedă. Mura şi tânărul negricios se plimbă alene. S'au oprit. De pe podeţul îngust, privesc cum se învolburează apele pline... Apoi tânărul îşi ia rămas bun... Mura rămâne singură.

47

Din maşina oprită în apropierea parcului, coboară în grabă câţiva agenţi români şi germani. Gardianul s'a apropiat şi le indică aleea prin care s'a depărtat Buldogul. Spionul i-a zărit şi le-a făcut semn să se apropie. S'au risipit apoi în cerc mare în jurul podeţului, adăpostiţi de copaci.

Din partea opusă celei de unde a venit Mura, se apropie Anca. Buldogul roteşte talgerele ochilor şi mai uluiţi. Anca a privit împrejur, dă apoi să întindă Murei sticluţa scoasă de sub broboadă. Agenţii au strâns însă cercul. Anca a rămas cu sticluţa în mână, cu ochii ţintă spre unul din agenţii nemţi, pe care l-a zărit după un copac. Mura i-a urmărit privirea speriată, a înţeles şi a început să alerge.

— Fugi! atât a mai prins să-i strige Ancăi.

— Stai! răcneşte unul din agenţii care o fugăreşte din urmă.

Plumbii descărcaţi din pistolul lui se înfig în scoarţele copacilor şi scurmă pământul.

Urmăritorul a ajuns la capătul aleei şi priveşte disperat într'o parte şi în alta. Fugara i-a pierit din ochi. Agentul se hotărăşte. O porneşte spre dreapta. Mura însă, în partea cealaltă, adăpostită de un tufiş, a trecut în stradă prin spaţiul strâmt lăsat de o zăbrea lipsă a gardului.

— Vorbeşte! urlă inspectorul de siguranţă, izbind-o pe Anca cu patul pistolului în piept. Uzina dumneavoastră e un viespar! se adresează apoi lui Nolly care asistă la anchetă. Eri comunistul ăla, astăzi...

— Domnule inspector, te rog să ne laşi puţin împreună. Aş vrea să vorbesc femeii acesteia, îi spune Nolly, clipind semnificativ din ochi.

Inspectorul se supune şi împreună cu agentul şi cu Buldogul părăseşte încăperea.

Faţă în faţă, patronul şi muncitoarea au rămas singuri. Racoviceanu îi prelungeşte aşteptarea scoţând port-ţigaretul, aprinzându-şi ţigara.

— Anca Dorobanţu, începe el cam împleticit, trăgându-şi scaunul mai aproape. Noi ne cunoaştem demult. Numai eu te pot salva. Dă-ne numele lor!

Anca nu răspunde. Ridică spre el o privire la care mirarea face loc din ce în ce mai adânc uriţi.

— Ştii ce te aşteaptă? Să-ţi spun eu! stărue Nolly Racoviceanu. Pedeapsa cu moartea.

Anca tace.

— N'ai avut la noi tot ce-ţi trebue? Iţi câştigai pâinea..., urmează Racoviceanu.

Nici de această dată, Anca nu răspunde.

— Vasăzică n'ai nimic de spus?

— Ba da! se aude în sfârşit vocea Ancăi.

— In sfârşit! sare bucuros Racoviceanu de pe scaun.

Anca îl priveşte însă neturburată.

— Domnule Racoviceanu, începe ea fără grabă, adunându-şi parcă gândurile. Socot că ai o scurtă ţinere de minte.

— Ce vrei să spui? încearcă să-şi păstreze calmul Nolly. Dar acum e vorba de viaţa ta...

Anca, însă, continuă ca şi cum nici nu ar fi auzit cuvintele lui:

— Am să te ajut eu să-ţi aduci aminte... Iată! In războiul celălalt ai fost ofiţer de stat major.

— Ce are a face?

— In vara anului 1917, ai făcut o inspecție pe front, în munții Oituzului.

— Anca Dorobanțu, eu n'am timp de pierdut cu bâigueli... Vorbești sau nu?

— Vorbesc!... Ții minte că ai împușcat atunci doi ostași, un rus și un român?

Nolly începe să dea semne vizibile de neliniște și nerăbdare...

— Ei și? Am să-ți dau socoteală ție?

— Vezi bine! a crescut deodată vocea Ancăi, fiindcă dacă n'ai știut până acum, astăzi a venit vremea să afli cine era soldatul român pe care l-ai împușcat...

— Cine? a scăpat involuntar întrebarea de pe buzele lui Nolly.

— Bărbatul meu... Pintea...

49

In același birou, inspectorul de siguranță a făcut cerc cu agenții.

— Tot nu vorbește? întreabă el.

— Mută! răspunde un agent.

— A intrat de câteva ori în mașinărie și tot tace, spune un altul.

— A dracului muiere! exclamă inspectorul cu ciudă, dar și cu admirație.

— Dacă am încerca sistemul ăl nou, din Germania? propune un agent știrb și fonfăit.

Inspectorul îl privește întrebător.

— Ăla cu „electrica"! lămurește cu rânjet agentul.

— Crezi că rezistă? se'ndoiește șeful.

— Nu vă uitați că e slabă... E vânoasă! stărue agentul.

— In definitiv, încercarea moarte n'are, filosofează inspectorul. Cel mult moare încercatul! adaugă apoi, încântat de jocul de cuvinte. Să ne spună doar unde e laboratorul, restul nu interesează, rela el serios firul.

Agentul ar pleca să execute ordinul, dacă n'ar

suna telefonul. I-a făcut inspectorul semn să rămână.

— Vă salut, domnule director. Ascult! se ploconește inspectorul la telefon. Cum? Ce spuneți? Cunoașteți adresa laboratorului clandestin? Minunat!

Entuziasmul inspectorului s'a potolit însă repede. Figura-i exprimă slugărnicie și grijă.

— Reproșurile dumneavoastră sunt nefondate... Am fi făcut-o și noi să vorbească... In definitiv chiar nu știe, căci.. Am înțeles. Să trăiți! se mai ploconi odată strâmbându-se, întrerupt în explicațiile sale.

— Băieți! le spune agenților. Pe bătrână lăsați-o deocamdată în pace... Ai cu laboratorul tot se curăță...

50

In fața clădirii roasă de vreme, au oprit brusc două mașini și trei motociclete cu ataș, sosite în viteză. Cei câțiva trecători privesc curioși la oamenii Gestapoului, cu cască, în uniformă cenușie și cu pistoale automate, care coboară în grabă urmați de agenții civili.

Unul după altul au pătruns în gangul întunecos. După prudența încordată a înaintării, se'nțelege că vor să-și surprindă prada.

Tovarășul de strajă însă, tânărul cel negricios, s'a repezit în jos, a trântit ușa pivniței după el și a tras drugul.

— Poliția! îi avertizează pe ceilalți.

Surprinși, dar fără a-și pierde cumpătul, cei din pivniță s'au oprit din lucru. Privirile lor sunt îndreptate spre Cristea.

In ușă au și început izbiturile.

Printr'o altă ușă, la un semn al lui Cristea, tot grupul se strecoară pe o scară îngustă.

Dorobanțu, Tănase Văduva și Mihu au rămas cei din urmă. Distrug în grabă obiecte și materiale. Conținutul unor sticluțe este deșertat într'o chiuvetă. Alte obiecte au fost aruncate într'o groapă dintr'un un-

gher, pe care Văduva o astupă, în timp ce Cristea şi cu Mihu îngrămădesc câteva obiecte în grabă, în faţa uşii unde detună acum izbiturile. Apoi tustrei urcă scara. S'au strâns cu toţii în încăperea din dosul pivniţei. Prin ferestruica răspunzând în strada paralelă cu intrarea, se zăresc însă picioarele altor agenţi care aşteaptă. O clipă de nehotărîre. Dincolo, izbită de un stâlp, uşa se prăbuşeşte. Oamenii Gestapoului năvălesc în pivniţă, strecurându-se printre obiectele îngrămădite la intrare. Grupul dinăuntru răspunde, cu pistolul, focurilor de arme automate ale urmăritorilor. Năvălesc acum agenţii şi din cealaltă stradă paralelă. Lupta e fără cruţare, trupurile se prăbuşesc de o parte şi de alta. Cristea şi Mihu se împleticesc răniţi. S'ar părea că nu mai e nicio scăpare. In ultima clipă însă, Tănase Văduva sărind pe o masă a spart cu patul armei un geam în tavan şi, în vreme ce tovarăşii ceilalţi ţin la distanţă cu focuri de arme pe gestapişti, l-a ajutat pe Cristea să se urce. Apoi, împreună cu un alt tovarăş îi predă corpul aproape neînsufleţit al lui Mihu. Dar în clipa următoare, Tănase Văduva e înhăţat de hitlerişti care au înfrânt rezistenţa celor din urmă luptători.

51

Intr'o dimineaţă luminoasă de Aprilie, Ilieş, scofâlcit şi neras, trăgând un picior şi sprijinindu-se într'o cârjă, a deschis poarta curţii din strada Atelierului. Cu toată jalnica-i înfăţişare, zâmbeşte fericit la gândul bucuriei pe care o va simţi Anca, pomenindu-se pe neaşteptate cu el.

Fremătând de nerăbdare s'a oprit în faţa uşii şi ciocăneşte uşor. „Incă o clipă — îşi spune desigur — şi mama are să deschidă!" După ce a repetat însă zadarnic ciocăniturile, încearcă să privească pe fereastră înăuntru. In lumina puţină a încăperii nu poate să desprindă mare lucru. Liniştea şi pustiul de acolo îl neliniştesc.

A trecut deci la uşa de alături. Femeia bătrână, cunoscuta vecină a Ancăi, şi-a dus de îndată mâna la gură, ca şi când ar fi văzut o stafie, nu un om.

— Bună dimineaţa! rosteşte Ilieş, mirat de privirile vecinei. Mama-i la fabrică? Aşa devreme?

Bătrâna îl priveşte mai departe cu ochii măriţi, incapabilă să închege un singur cuvânt.

— Ce s'a întâmplat tuşă Veronică?... întreabă Ilieş şi mai neliniştit încă, în vreme ce din uşă sbugheşte numai în cămaşă Oprişor. Cu un strigăt de bucurie aleargă spre unchiul Ilieş. Ostaşul îl ia în braţe şi continuă să privească din ce în ce mai nedumerit.

Alţi doi vecini porniţi la lucru s'au apropiat şi ei de uşă. Au înţeles repede şi dau răspunsul în locul bătrânei:

— O judecă chiar astăzi! vesteşte unul din ei, dispensându-se de orice introducere.

— Pe cine? întreabă Ilieş punându-l jos pe Oprişor, cu toată bucuria întoarcerii stinsă pe obrazul scofâlcit.

— Pe mama dumitale...

52

In dimineaţa aceasta de primăvară, cu cer străveziu presărat doar de arari nouraşi rotunzi ca nişte clăbuci de spumă, cu soare mult şi cu atâta lumină, cu torente limpezi de aer care intonează parcă în vibraţia lor un imn de reinviere a naturii, porţile ferecate ale Curţii Marţiale, dosite în umbră, par prin contrast şi mai sumbre.

Numai rândunelele ce-şi iau sborul de pe portativul sârmelor de telegraf nu participă la sbuciumul oamenilor. O lume amărîtă, înfrigurată, aşteaptă să prindă vreun cuvânt, vreo veste răzbătând de dincolo de ziduri, în stradă.

53

In sala de şedinţă, publicul şi avocaţii ocupă băncile. Chiar în primul rând, Nolly Racoviceanu ascultă

cu interes lămuririle în şoaptă ale unui ofiţer cu decoraţii. Pe masa lui, grefierul, un omuleţ nervos şi pipernicit, îngrămădeşte de zor dosare. Curtea trebue să intre din clipă în clipă. A trecut şi procurorul militar la masa respectivă. In bancă, alături de Nolly, Margot Racoviceanu, plictisită de aşteptare îşi răsfoieşte carnetul. Două-trei rânduri mai în urmă, Buldogul agitat şi nerăbdător, îşi roade unghia degetului mare.

Publicul s'a înălţat în picioare deodată. Curtea şi-a făcut apariţia. Preşedintele a privit cercetător şi sever peste capetele din sală, apoi ordonă:

— Staţi jos! Domnule grefier, primul dosar...

— Anca Dorobanţul strigă acesta.

— Anca Dorobanţu! repetă plantonul.

Uşa s'a deschis. Toate privirile s'au îndreptat într'acolo. Insoţită de sentinelă, Anca traversează sala. Ajunsă în boxă, îşi plimbă ochii peste public, ca şi când ar căuta o figură cunoscută. In decurs de numai o lună, părul i s'a transformat într'o cunună albă, sub care scânteiază ochii rămaşi încă tineri, încinşi de-o arşiţă.

— Grigore Stolnicul! strigă grefierul.

— Grigore Stolnicu! repetă plantonul.

Adus de altă sentinelă, tânărul cel negricios, palid şi neras, se îndreaptă spre bancă.

— Ştefan Dumitrache! urmează apelul grefierului.

— Ştefan Dumitrache! se aude ecoul plantonului.

Un om între două vârste, cu un bandaj murdar pe frunte, îşi face apariţia.

— Văduva Tănase! strigă în sfârşit grefierul pe ultimul justiţiabil. Muncitorul apare, cumplit de slăbit, dar cu aceeaşi privire dogoritoare în ochi, cu nelipsitu-i fular negru la gât.

In bancă, între Nolly şi Margot, schimb de impresii. Buldogul întinde gâtul pentru a cuprinde mai din plin spectacolul.

— Acuzată! strigă preşedintele către Anca. Cum te numeşti?

— Anca Dorobanţu.

— Vârsta?

— Patruzeci şi şase de ani.

— Ocupația?
— Muncitoare.
— Căsătorită?
— Văduvă.
— Ai copii?
— Dacă mai trăiesc, trei.
— Altul, urmează președintele.

54

Mura a deschis ușa, numai ca să poată vârî capul. Pe patul lui de suferință, cu capul înălțat în perne, Cristea ține ochii închiși. Un bandaj imens îi strânge pieptul și umărul rănit.

Mura a împins apoi ușa și i-a făcut loc lui Ruja să treacă, lăsându-i impreună.

Ruja s'a oprit lângă ușă. Privește întâi fără clintire la trupul tânărului care se sbate în suferință. Apoi, în vârful picioarelor se apropie de pat. Cristea a deschis ochii, l-a recunoscut și un zâmbet i-a fluturat pe față.

Ruja a dus degetul la buze, făcându-i semn să nu se obosească. Și-a tras un scaun aproape.

— Cum se simte Mihu? întreabă Cristea.

Ruja nu răspunde. Pare liniștit, însă cuta șănțuită dintre sprâncene trădează cu câtă mâhnire ar vrea să înlăture răspunsul. Cristea s'a întors cu o sforțare peste puteri spre el.

— Mort?

Ruja a înclinat capul.

Cristea și-a aplecat capul pe pernă, strângând din nou pleoapele.

— Mura! o oprește din drum pe Mura, simțind-o că a intrat în cameră. In câte suntem astăzi?

— In douăzeci și cinci! răspunde tânăra.

Cristea s'a înălțat frământându-se deodată pe cotul sănătos.

— Azi o judecă pe mama!

— Azi, confirmă Ruja, apoi încearcă să-l potolească punându-i încet palma pe umărul teafăr:

— Liniștește-te!

Zădarnic. Din patul său Cristea a lărgit ochii, aţintindu-i undeva în depărtare, parcă ar vrea să străpungă cu privirea grosimea zidurilor.

55

In faţa Curţii Marţiale, ţinută la distanţă de sentinele, mai aşteaptă încă destulă lume necăjită. Fără nicio pricepere în rosturile justiţiei, Ilieş se frământă şi el în zadar printre oameni. Intr'un târziu s'a apropiat de sentinelă.

— Vreau să intru şi eu, măi frate...

— Ai citaţie?

— N'am! Dar o judecă pe mama...

— Dă-te la o parte! îl bruschează majorul, care a ascultat dialogul.

— Dece să mă dau? stărue Ilieş, îndârjit de tonul răstit al plutonierului. E mama mea, acolo. Înţelegeţi? Mama mea!

— Cară-te! Cât nu-i prea târziu! şuieră printre dinţi majorul, proptindu-se ameninţător pe călcâie în faţa tânărului. Ce-i aici, panoramă, să te îmbulzeşti? Ori te mănâncă pielea?

Ilieş a chibzuit o clipă înghiţindu-şi nodul amar din gât. S'a răzimat apoi de un zid, ceva mai la o parte.

— Pst! îi face semn sentinela, îndată ce l-a văzut pe major depărtându-se.

Ilieş a înălţat ochii. Înţelege semnul ostaşului şi, umil, ca să ocupe cât mai puţin loc se strecoară pe urmele lui înăuntru.

56

In sala de judecată procurorul militar îşi urmează rechizitorul:

— Aci nu mai poate fi vorba de discuţie ori de şovăieli!... Cei ce ne stau în cale trebuesc striviţi... O

cere legea războiului. In timp ce ostaşii noştri îşi dădeau glorios viaţa, acuzaţii urzeau atentate... Abili, vreme îndelungată şi-au putut urma nestingheriţi activitatea criminală... Sute de tone de benzină a pierdut armata führerului, din cauza lor...

— Auzi, dragă, la cine s'a găsit să dea tactica şi abilitatea, maximum de randament? Nemaipomenit! ii împărtăşeşte lui Nolly confidenţial indignarea, Margot Racoviceanu.

— Fiţi necruţători, domnilor judecători! Interesele superioare cer...

Chiar în acea clipă, privirile îndepărtate ale Ancăi le-au întâlnit pe ale lui Ilieş, care izbutise să se strecoare în sală. I-au scăpărat numai ochii străluminaţi de toată bucuria şi alinarea că-l vede. Apoi un zâmbet stăpân pe sine, i s'a aşternut pe buze.

— ...ca dumneavoastră să pronunţaţi osânda capitală! Cer pedeapsa cu moartea! sfârşeşte procurorul.

57

In stradă, mulţimea celor care aşteaptă şi-a îngroşat rândurile. Soarele s'a înălţat ajungând în fine cu razele sale şi până la poartă. Majorul cu ordinea împinge besmetic necăjiţii cu mânerul cravaşei, alungându-i spre piaţa din partea opusă Curţii.

58

— Mai ai ceva de adăugat în apărarea dumitale? intreabă prezidentul pe Tănase Văduva.

— Ce să mă apăr? se răsteşte Văduva, că tot mă condamnaţi. Doar atâta vreau să vă spun: degeaba vă sbateţi! Tot Uniunea Sovietică va câştiga războiul...

— Taci! răcneşte preşedintele. Dumneata? urmează apoi gâfâind către Anca Dorobanţu — dumneata vrei să mai spui ceva în apărarea dumitale?

— Da! răspunde Anca.

— Poftim! o invită președintele și se prăvale obosit pe speteaza fotoliului.

— Eu, domnule președinte, sunt nevasta lui Pintea Dorobanțu, începe ea cu vorbă domoală. Bărbatul meu a pierit la Oituz, în nouă sute șaptesprezece. Bunicul băieților mei s'a bătut cu turcii în șaptezeci și șapte...

— Lasă pe bunic în pace!

— Vă rog să-mi dați voie, stărue Anca.

— Bine! Continuă, consimte plictisit colonelul.

— Era bărbat curajos și-și iubea țara, bunicul copiilor mei, Oprea Dorobanțu... Suna din goarnă atacul pe redută, în vreme ce turcii împroșcau cu gloanțe. Și el suna... așa cum stă zugrăvit în cărțile de școală...

Sugestia se impune așa cum o cunoaștem din gravuri. Oprea gornistul, ostaș, sună vijelios atacul. Dorobanții cu arma în mână, urcă reduta. Sus, dincolo de întăriturile de pământ și nuiele, fesuri și arme... Decât că personajele se'nsufletesc, se mișcă. Dorobanții urcă mereu, iar gornistul sună mai departe. Unii cad pe drum, alții trec peste dânșii. L-a ajuns un plumb și pe Oprea Dorobanțu. Nici nu ia glonțul în seamă: cu dreapta înlătură șuvoaiele de sânge de pe obraz, cu stânga strânge goarna mai departe. Cei mai ageri au și ajuns reduta. Incalecă garduri, sar șanțuri... O învălmășeală de trupuri, de fesuri și arme. Gornistul n'a încetat o clipă să sune. Goarna se reliefează, imensă, pe fundalul orizontului...

— Nu s'a clintit Oprea Dorobanțu, se aud parcă din depărtare cuvintele Ancăi, pentrucă... — răsună vocea ei și mai puternică, mai plină de mândrie — pentrucă suna din goarnă liberarea țării!...

Se oprește câteva clipe apoi, ca pentru a răsufla și pentru a-și aduna gândurile.

In sală, fețele oamenilor sunt crispate de încordare.

— Dar n'a avut parte de libertate! urmează Anca, ridicându-și privirea și înfruntând chipurile încruntate ale militarilor dela masa de judecată.

— Destul! urlă președintele agitând clopoțelul.

Anca însă, nu se lasă intimidată de urletele președintelui.

— ...dați-mi voie...

— Iți dau, se moaie până la urmă colonelul, dar să vorbești numai despre faptele tale...

— Despre ale mele, firește... Doar despre ale cui? Nu pentru mine a cerut domnul procuror pedeapsa cu moartea? Pentru mine și pentru ceilalți... Tovarășii mei... Atâția oameni trimiși la moarte... Dar de ce? A cui e vina?

— Lasă astea! intervine din nou și mai tăios președintele. Nu te privește... Apără-te...

— N'am de ce să mă apăr! Vocea Ancăi a încetat să fie domoală. Crește mereu. — Să se apere acei care l-au ucis pe Oprea Dorobanțu, eroul dela Griviția!

— Taci!

— N'am să tac!... Strigătul e atât de puternic, încât președintele amuțește... N'am să tac, fiindcă am văzut cu ochii mei... Eram copilă atunci, în 1907, dar țin minte... cum i-a strâns în marginea satului...

59

In marginea satului, grupul de țărani sdrențuiți, scofâlciți, palizi, apar înghesuiți între sentinele. Un pas mai în față, Oprea Dorobanțu, în straie țărănești, cu goarna în mână. Semeț, ține fruntea ridicată. Un maior anchetează:

— Tu ești capul răsculaților? întreabă maiorul. Luați-l în primire! îi spune vagmistrului... Și până una alta să mi-l pișcați cu fierul roșu, să afle și el că mai avem legi și pravile după care ne cârmuim. Că nu-i nimeni de capul lui...

— Să ne fie cu iertare, domnule maior, răspunde cu voce domoală Dorobanțu. Noi, țăranii, ne-am plâns și ne-am tânguit. Dar cine ne-a auzit? Or fi fiind ele legi și pravile! Dar pentru noi, țăranii, când avem dreptate nu stă scris în pravilă și când scrie în pravilă n'avem dreptate...

Maiorul a făcut un pas înainte.

— Tocmai tu, căruia țara și maiestatea sa, i-a dat medalii ? Tocmai tu să te răzvrătești ?

— Iaca la asta nu m'am gândit, răspunde Dorobanțu. Dacă ești lihnit de foame, geaba vodă ! Geaba țară! Parcă medaliile țin de foame?

Maiorul doborît de răspuns, cu mânie în ochi smulge de pe pieptul țăranului medaliile, aruncându-le în noroi.

— Destul! urlă el. La zid!

Ostașii strâng captivii în rând. Unul câte unul îi înșirue. Din grupul de femei și copii de alături se aud țipete disperate. Salvă de focuri. Fum și trupuri prăbușite.

Ostașii s'au îndepărtat... Indrăznesc și femeile și moșnegii acum să se apropie. Lui Dorobanțu i-a înălțat o femeie capul. De dincolo de uluci se repede Pintea. Flăcăul a ridicat goarna, a șters-o de noroi cu mâneca cămășii și a vârît-o în sân...

60

Imaginea evocată se destramă încet, în timp ce văzduhul se umple de urletul unei voci, ca de fiară rănită...

— Taci! Taci! Iți iau cuvântul, taci!...

Președintele s'a sculat în picioare și agită mereu clopoțelul. Vocea Ancăi însă acoperă și urletul său și sunetul clopoțelului.

— N'am să tac... Toată viața am tăcut... Și ce folos ?...

— Soldați ! urlă ieșit din fire colonelul, rotindu-și ochii injectați de sânge la dreapta și la stânga. Scoateți-o afară !

Două sentinele sar lângă Anca și o apucă de amândouă mâinile. Ea, însă, se smucește și se eliberează. Strigă întruna :

— ...Pe Pintea al meu tot unul de-ai voștri l-a omorît... Acum vreți să mă omorîți și pe mine... Dar n'o să ne omorîți pe toți !

— Afară! Taci! o secondează ca un refren vocea răguşită a colonelului. Scoateţi-o odată, mai geme el şi cade istovit în fotoliu.

— ...dar mi-au rămas băieţii, îl acoperă vocea mereu mai puternică a Ancăi. Aţi vândut ţara... dar o să plătiţi...

Sentinelele care o târâe au ajuns lângă uşă. Printr'o nouă sforţare, femeia a izbutit să se smulgă iar. A întins mâna către judecători. E atâta mânie în demnitatea şi înfăţişarea ei, încât cei doi militari nu cutează s'o mai atingă... O tăcere adâncă a coborît pentru o clipă peste sală. Toate privirile sunt îndreptate spre uşă, de unde ea continuă să vorbească:

— O să plătiţi!... se aud răspicat cuvintele. Pentru tot... şi pentru Oprea... şi pentru Pintea... şi pentru mine... pentru tot sângele ţării...

Cu mâna dreaptă întinsă către Curte, Anca îşi termină cuvântarea:

— Nici în gaură de şarpe n'o să scăpaţi ucigaşilor!!...

61

Coridorul cel lung al închisorii e pardosit cu pietre mari, patrate, roase de mii şi mii de paşi care au purtat pe aici dealungul atâtor ani greul atâtor suferinţe. In liniştea închisorii răsună puternic paşi, în cadenţă.

Un arestat, îmbrăcat în sdrenţuite haine militare s'a oprit din măturat şi aşteaptă să se apropie oamenii ai căror paşi răsună. Lipit de perete rămâne stană de piatră... Pe lângă el trece sergentul de zi cu cheile şi Anca însoţită de sentinele. Anca păşeşte rar, fără a se uita în lături, cu privirea senină, liniştită. S'au oprit în faţa celulei. Cheile zângănesc. Bara de fier e dată la o parte cu vuiet, uşa se deschide şi Anca e iar în celulă. Tot atât de liniştită se aşează pe patul de scânduri acoperit de o rogojină ruptă.

In coridor, arestatul ce se oprise din măturat, cu o întrebare mută pe faţă se apropie sfios de sentinela care o însoţise pe Anca. Acesta a înţeles:

— O împuşcă şi pe ea ! sună răspunsul scurt în care răbufnirile de indignare se împletesc cu o răpusă tristeţe.

62

In camera unde e lungit Cristea pe pat, Ruja a intrat palid, încercând zădarnic să-şi ascundă toată zbuciumarea din el.

Cristea îl priveşte cu stăruinţă, sfredelitor, şi a înţeles de îndată fără a mai aştepta o singură vorbă. S'a ridicat pe marginea patului şi ar vrea să se dea jos. Ruja se apropie şi-şi lipeşte încet buzele de fruntea lui. Amândoi îşi strâng mâinile bărbăteşte, când în uşa întredeschisă de Mura se iveşte Ilieş.

Fraţii se privesc îndelung. Ruja s'a dat la o parte. Mura e înlăcrimată. Cristea a făcut un pas spre uşă. Ilieş îi vine repede în întâmpinare şi fraţii se îmbrăţişează.

63

A venit şi vara, o vară fierbinte şi înnăbuşitoare. In fiecare seară căldura adună mii şi mii de oameni necăjiţi în răcoarea parcurilor.

Pe o bancă îndepărtată, ascunsă în desişul unor tufişuri, Ruja şi Cristea au întârziat schimbând vorbe şi gânduri.

— Nene Andronie — spune Cristea — eu zic că e vremea să intrăm în acţiune. Ţii minte, aşa cum se spune în ordinul de zi al tovarăşului Stalin?...

— Ai dreptate ! răspunde Ruja curăţind de coajă cu un briceag o crenguţă subţire. Tu, Cristea, chiar de mâine preiei comanda unui detaşament patriotic.

Bucuria din ochii lui Cristea e gata-gata să explodeze, dar Ruja îi opreşte avântul, atingând uşor cu vârful crenguţei mâna lui Cristea ridicată în sus. Totuşi tânărul reuşeşte să înceapă :

— Am o idee...

— Stai! Ascultă întâi... Ştii care va fi prima ta misiune?

— Care?

— Să eliberaţi grupul tovarăşilor condamnaţi la moarte în procesul laboratorului.

Cristea a amuţit. Numai ochii spun fără glas nemărginita satisfacţie, dar şi mirarea care l-a copleşit dintrodată. Ruja urmează încet:

— Că nu i-a împuşcat până acum, asta înseamnă că n'au curaj... Dar nu e exclus ca acum, în disperare... Şi asta nu trebue s'o îngăduim... Tocmai în ajunul eliberării?

Ruja s'a oprit. Câteva clipe tăcerea durează. Apoi urmează întrebarea:

— Acum spune ce idee ai.

Cristea e surprins, parcă nici nu se mai aştepta să fie întrebat. Pe urmă, răspunde încurcat:

— Ştii... nene Andronie... eu... eu... — apoi deodată se decide să mărturisească, uitându-se la celălalt cu însufleţire din toată inima — eu tot asta voiam să propun.

64

In hallul caselor Racoviceanu, în jurul unei mese de bridge, s'au adunat Nolly, Margot, Buricescu şi un ofiţer superior în uniformă. Pe un fotoliu alături, cu totul ramolit şi împuţinat la făptură, în papuci de casă cadrilaţi şi cu fular la gât, moţăe bătrânul Dobre Racoviceanu. Un valet serveşte cafele.

— Trei carale! anunţă Nolly.

— Pas, spune generalul.

— Patru trefle, urmează şirul Margot.

— Iar! o apostrofează plin de reproş, Nolly.

— Am eu tactica mea, se apără Margot.

— Tactică? deschide cu greu pleoapele bătrânul Dobre care a înregistrat mecanic cuvântul.

— Jucăm bridge, tată..., replică Nolly.

— Mi-e foame, se tângue bătrânul.

— Mai adineaori ai mâncat, tată! pufneşte oţărită Margot.

— Regim! continuă să se plângă Dobre. Regim de foame.

— Pas! reuşeşte în cele din urmă să-şi spună cuvântul şi Buricescu.

— Pas, aruncă plictisit şi Nolly. Joacă dacă vrei, o îndeamnă cu semnificaţie pe Margot; apoi, aplecându-se spre general, reia o discuţie întreruptă pesemne de prezenţa valetului:

— Asta spuneam: că ofensiva rusească a schimbat situaţia. Trebue să ne grăbim! Să fie împuşcată cât de curând...

Işi etalează cărţile pe masă şi continuă:

— Chiar mâine!

Generalul se gândeşte şi după ce aruncă o carte pe masă, se întoarce spre Nolly.

— Ce-aţi spus?

— Chiar mâine, zic! Anca Dorobanţu să fie împuşcată chiar mâine.

— Se poate, răspunde generalul, apoi uitându-se iar pe masă, se sburleşte indignat spre Buricescu. Ce faci, *mon cher*, ce faci? Nu ţi-am arătat culoarea?

65

In faţa celulei unde se află închisă Anca Dorobanţu, s'a oprit un soldat. Se uită în lături şi deschide apoi grăbit vizetă.

— Tuşa Anca, tuşa Anca...

— Ce?

Anca s'a ridicat de pe rogojină şi se apropie şi ea de vizetă.

— Am auzit — se bâlbâe plin de emoţie soldatul — că azi noapte...

Anca nu răspunde nimic. Soldatul dă să închidă vizeta. Dar deodată femeia îl apucă de mână.

— Ascultă... te rog... Să fac o scrisoare... lui fiu-meu... S'o duci tot acolo... Știi ?

Soldatul privește din nou plin de îngrijorare în lungul coridorului.

— Bine... numai scrie-o repede.

66

Intr'un șopron cuprinzător, vreo douăzeci-treizeci de tineri s'au adunat pentru a primi instrucțiuni. Se împart arme. Printre cei de față, se află Ilieș și Mura.

In clipa în care dinspre curte a intrat Cristea, toate privirile se îndreaptă spre noul sosit. Cristea strânge grăbit mâinile.

— E gata ? Totul ? întreabă el.

— Gata, răspund câteva voci.

Cristea s'a urcat pe o ladă și privește cu bucurie și mândrie către grup.

— Tovarăși, începe el, Iașul a fost eliberat de Armata Roșie. Trupele eliberatoare se apropie... în curând o să intrăm și noi în acțiune.

Rumoarea produsă de bucuria celor auzite îi acoperă glasul. Cristea ridică mâna și tăcerea se lasă iar.

— Știți care ni-e datoria... Nicio șovăială... Să arătăm noi acum fasciștilor ce înseamnă război !

O pădure de pumni se ridică în loc de răspuns. Cristea coboară și se întâlnește într'un colț cu Ilieș și Mura.

— Poate o scăpa și mama, spune Ilieș.

— Eu așa cred, răspunde Cristea.

— Și Simina ? suspină Mura.

— Biata Simina, răspunde ca pentru el Cristea. Să stai închisă în astfel de clipe !...

S'a apropiat de dânșii un flăcăiandru. Il atinge pe Cristea, pe umăr.

— Te chiamă în stradă...

In stradă e soldatul cu care vorbise Anca. Fără să-i spună nimic, îi întinde un minuscul sul de hârtie cusut

într'o cârpă. Cristea rupe cu dinţii aţa şi desface o singură foiţă de ţigară. Citeşte şi rămâne sdrobit.

— Ticăloşii ! atâta îi scapă printre dinţi.

Apoi îl apucă pe soldat de mână.

— Ascultă, poţi să-i duci un răspuns ?

— Da, dar repede...

— Aşteaptă aici.

Cristea n'are de făcut decât câţiva zeci de paşi. In curtea vecină bate încet în geam. Perdeaua se dă la o parte şi peste câteva clipe uşa se deschide.

Ruja e cu încă un tovarăş. Amândoi ascultă cu inima sfâşiată vestea de necrezut.

— Azi, chiar azi îi împuşcă. Azi...

Ruja citeşte şi reciteşte slovele de pe foiţă.

— N'o să-i împuşte azi ! spune deodată hotărît. Apoi schimbă o privire cu celălalt. Găsind aprobare, se întoarce spre Cristea :

— Pregăteşte oamenii şi ia legătura cu Bantea. Astăseară la ora zece. Poţi să comunici celor din închisoare ?

— Pot...

Cristea se aşează la masă. Scrie grăbit. In câteva clipe e afară. Aleargă. Mai-mai să răstoarne soldatul, care, zărindu-l, i-a ieşit în întâmpinare. Ii strecoară scrisoarea :

— O dai acum, chiar acum... Da ?

— Nicio grijă !

67

Aproape alergând, soldatul ajunge îndărăt la închisoare. Dar în apropierea porţii se opreşte uluit. Camioane militare nemţeşti barează strada. Militarii germani foiesc în jurul lor... Ofiţeri din Gestapo şi câţiva ofiţeri români dau ordine la intrare. Soldaţii din garda românească dau locul. In gherete se văd sentinelele hitleriste, care au schimbat pe cele româneşti.

Abătut şi buimac soldatul se întoarce şi porneşte înapoi.

68

S'a înserat. In multe curți ale Bucureștiului detașamente patriotice stau gata pregătite. Pe fețele tuturor se citește o nespusă încordare. Pe străzi trec în goană motocicletele cu civili înarmați și cu banderole tricolore pe mâneci. Trecătorii se opresc din mers și-i privesc cu o tresărire de speranță și de nerăbdare. In atmosfera orașului plutește apropierea unui ceas hotărîtor, despre care nimeni nu știe încă nimic precis dar pe care îl bănuesc de-o însemnătate fără margini.

69

In curtea patrată din mijlocul închisorii s'a oprit o dubă germană. De jur-împrejur s'au înșirat soldații cu armele gata. Dinlăuntrul diverselor clădiri sunt aduși arestații. Printre cei scoși afară se află și Anca. A fost adusă singură, de-o sentinelă. Urcă și ea în dubă. Dintr'o altă clădire se ivesc Tănase Văduva, Grigore Stolnicu și Ștefan Dumitrache.

— Să știți că s'apropie Armata Roșie! le spune bucuros Tănase Văduva celorlalți doi, aruncând pe sub sprâncene o privire piezișă spre hitleriști.

In sfârșit toți arestații au fost urcați în dubă. Câteva comenzi în nemțește răsună neinteligibile. Convoiul pornește. Mai întâi o mică mașină blindată, apoi duba, iar în urmă un camion deschis cu soldați înarmați.

70

Salvele catiușelor brăzdează din nou cerul întunecat. In noapte, trupele sovietice înaintează pe drumurile Moldovei. Cu tot întunericul, atunci când trec prin câte un sat scăldat în lumina lunii, grupuri de țărani îi întâmpină cu bucurie. Fete tinere aleargă cu flori. Bărbații salută prietenos.

71

Deşi e aproape miezul nopţii, Bucureştiul e o tălăzuire de oameni. Din toate părţile lumea se scurge spre străzile principale. Oamenii discută aprins, se strâng în grupuri, strigă, aruncă pălăriile în aer.

— Trăiască armistiţiul!

— Trăiască Armata Roşie!

— Trăiască Partidul Comunist!

In ovaţiile celor de pe trotuare trec detaşamentele patriotice înarmate. Cetăţenii li se alătură.

— Vrem arme!

— Daţi-ne arme şi nouă!

Apoi strigătele pornesc din nou. Din când în când, de undeva de mai departe, se aud focuri de armă.

72

Cele trei maşini nemţeşti aleargă în noapte. Au părăsit Bucureştiul. Deodată, focuri de arme trase de după copacii din marginea şoselei opresc prima maşină. Cu sbierete şi înjurături doi ofiţeri nemţi şi unul român se dau jos. Unul dintre nemţi e rănit. Au frânat şi celelalte maşini. Soldaţii sar din camion şi încarcă armele.

— Predaţi-vă de bună voie, răsună din întuneric o voce.

Drept răspuns, hitleriştii trag în direcţia vorbitorului. Focuri de arme răspund din toate părţile. Lupta e scurtă. Câteva trupuri se prăbuşesc. Ceilalţi ridică mâinile. Cu strigăte de ura! patriotii români îi înconjoară. Unii desarmează pe prizonieri. Alţii aleargă spre dubă. Strigătele de „ura" răsună şi de acolo. Lacătul e smuls...

— Mamă! acoperă larma tuturor exclamaţiilor strigătul lui Cristea, când Anca a apărut în uşă.

— Cristea!

Anca i se aruncă în braţe. Toţi ceilalţi au amutit. Fac cerc în jurul mamei şi al fiului. Ici-colea, unul scutură o lacrimă înduioşată, cu ruşinare parcă.

Străzile Bucureştiului forfotesc de alaiul mulţimii care a ieşit cu steaguri şi flori în întâmpinarea Armatei Sovietice. Eroii noştri se topesc în fluviul cel mare al mulţimii. Iată-l pe Ruja în mijlocul unui grup de muncitori. Nu departe s'au oprit cei dela fabrica Ravoviceanu. Printre dânşii e şi Tănase Văduva, şi Grigore Leahu, şi Vasile Ionescu, şi Ionaşcu şi câţi alţii... Lipseşte însă Miron. Şi chiar de dânsul şi-a adus aminte Tănase.

— Ce păcat de Miron... tocmai el n'a apucat o zi ca asta ! îi spune lui Leahu.

Femeile flutură batiste şi basmale, bărbaţii salută cu şepcile, copiii îşi întind mânuţele spre tancurile şi camioanele încărcate cu soldaţi. Un ostaş sovietic a prins din sbor o floare aruncată şi o duce la buze. Un altul, înălţat în picioare, scoţându-şi chipiul, îl agită în aer drept răspuns la saluturile pline de entuziasm.

Pe strada unde se află Anca, Simina, Cristea, Mura şi Ilieş freamătul mulţimii omeneşti a ajuns la culme. Strigătele de bucurie se amestecă cu exclamaţiile de mirare. Trec regimente motorizate ale Diviziei de voluntari români „Tudor Vladimirescu". Mulţimea de pe trotuare se frământă cu neastâmpăr. Din când în când un ostaş din camion şi un manifestant de pe trotuar se recunosc şi atunci omul rupe rândurile şi se avântă cu mâna întinsă spre mijlocul străzii. Printre aceştia îl zărim şi pe Ilieş.

— Incotro ? ţipă el strângând mâna ostaşului din camion şi mergând câtiva paşi alături de maşină.

— Spre Berlin ! străbate prin larmă glasul celui întrebat.

Ilieş se înapoiază râzând bucuros la locul său lângă Anca, Simina, Cristea şi Mura.

— Il cunosc, lămureşte el. E din regimentul meu.

— Ce bine de dânşii ! vorbeşte cu un văl de îngândurare Cristea. Merg să elibereze lumea, cu Armata Roşie...

In hallul caselor Racoviceanu geamantanele sunt grămădite claie peste grămadă. Doi valeți și o fată de casă împachetează mereu alte lucruri pe care le aduce Eliza. Intr'un fotoliu, absent la toate câte se întâmplă în jur, dormitează Dobre. Margot se plimbă agitată printre bagaje.

— Și unde vrei tu să băgăm toate acestea? o apostrofează nervos Nolly pe Eliza, care a venit încărcată cu alte rochii.

— Dar ce să fac, Nolly? se tângue Eliza. Să le las bolșevicilor?

Margot s'a oprit în fața lui Nolly.

— Eu tot nu cred! spune ea. Eu zic să mai așteptăm... Pariez că toate astea-s o tactică...

— M'am săturat de tactica ta ca de mere acre! sbiară Nolly.

— Ce e? întreabă din adâncul fotoliului Dobre, trezit de țipătul lui Nolly. Privește mirat de jur-împrejur: Dece plecăm?

— Pentrucă am pierdut războiul! se răstește la el brutal, Nolly. Am capitulat, asta e!

— Cine? Rușii? tot nu înțelege Dobre.

— Ei, pe naiba! replică și mai brutal Nolly. Noi! N'auzi? Trădare! Au întors armele contra nemților...

La auzul cuvântului „trădare", bătrânul Dobre Racoviceanu într'un suprem efort s'a trezit din somnolență și s'a înălțat lung în picioare. Cuvertura i-a alunecat de pe genunchi.

— Să sune sirena! Puneți oameni de pază! Anunțați siguranța! Să-i aresteze... Telefonați la centrală! Ce stați?

Electrizați, dinamizați, toți ceilalți au înălțat capul, adunându-se în jurul bătrânului, ca și cum ar mai fi fost ceva de făcut. Dar extenuat de acest efort, bătrânul Dobre a căzut din nou în fotoliu.

— Mi-e foame! se mai tângue odată și adoarme.

— Sinistru! oftează Nolly dezolat, în vreme ce fe-

meile cad și ele pe scaune, turtite de conștiința că totu-i pierdut.

Așa îi găsește intrând în cameră, Buricescu și un necunoscut în persoana căruia cu greu, dar îl recunoaștem pe americanul cel ce cu doisprezece ani înainte a dictat guvernului și industriașilor români condițiile împrumutului.

— Il recunoști, întrebă Buricescu pe Nolly, indicând cu un gest ușor de mână pe celălalt.

— Mister Hopkins, se topește într'un surâs radios Nolly. Ce bine-mi pare!

— Ce surpriză! Ce surpriză, îl secondează și Eliza.

— Dar ce e cu dumneavoastră? întreabă noul sosit. Plecați?

— Bineînțeles!

— Dar dece?

— Ce vrei să facem? S'a terminat totul. Au venit bolșevicii.

Americanul surâde.

— Glumiți!... Nu s'a terminat nimic... Războiul abia începe...

Nolly e uluit. Cu greu se desmeticește, uitându-se mereu la Buricescu și la american.

— Uite... Vezi?... La asta nu m'am gândit...

— Ei! Nu ți-am spus eu că e o tactică! îl apostrofează triumfătoare, Margot.

75

Atelierul de strungărie al fabricii *Dobre Racoviceanu, fiul & Co.* e plin de muncitori. Urale, ovații și strigăte de lozinci abia contenesc cu greu, numai atunci când la tribuna improvizată se urcă Ruja. Părul bătrânului luptător e acum aproape alb, ochii însă strălucesc cu aceeași tinerețe ca și cu douăzeci și opt de ani în urmă, în parcul unde îl întâlnise pentru prima dată Pintea.

— Tovarăşi! începe el. In aceste clipe de mare, de nețărmurită bucurie, se cuvine ca primul nostru gând să fie pentru acei care n'au apucat să le trăiască împreună cu noi.

Zarva se potoleşte. Feţele devin grave, concentrate.

— Să păstrăm, tovarăşi, un moment de tăcere în memoria tovarăşului Miron, a lui Vijelie şi a tuturor acelor care s'au jertfit eroic pentru libertatea ţării.

Toată lumea se scoală. Intr'unul din primele rânduri, Cristea alături de Ilieş, priveşte încruntat. Lângă un perete Anca o sprijină pe Simina, care plânge încet. Privirile celor din jur se întorc spre ele pline de înţelegere.

— Pe urmă, tovarăşi, se aude iar vocea lui Ruja, să nu ne închipuim că lupta s'a terminat. Oare nu-i cunoaştem noi pe patroni? Se mai îndoieşte careva că reacţiunea nu o să încerce să smulgă poporului cuceririle dobândite în urma victoriilor Armatei Roşii? Să nu ne lăsăm!... Să curăţăm uzina de fasciști... Să sprijinim cu toate puterile Armata Sovietică şi armata noastră care i s'a alăturat...

76

Străzile gem din nou de lume. Mulţimea a ieşit să salute Divizia „Tudor Vladimirescu" care pleacă pe front, pe frontul luptei celei drepte, pentru pace şi libertatea popoarelor.

Anca, Mura şi Simina agită necontenit batistele. Deodată au tresărit. Buchete de flori sboară înspre camionul în care, alături de alţi soldaţi se află Cristea şi Ilieş. Şi amândoi fraţii şi-au recunoscut pe-ai lor. Prind florile şi le agită. Mulţimea izbucneşte în alte şi alte urale, în a căror larmă camioanele trec unul după altul...

In curtea din strada Atelierului, Anca a rămas singură. Cu bărbia sprijinită în mâini stă pe prispă şi se gândeşte.

— Bunicuţo! a răsărit Oprişor ca din pământ. Ce e cu asta? spune el târînd cu greu după dânsul goarna lui Oprea Dorobanţu.

Anca îl trage uşor lângă ea.

— Şezi colea frumos şi ascultă.

Copilul s'a aşezat cuminte cu goarna lângă el. Bunica îi va spune o poveste... Iar Anca începe:

— In anul una mie opt sute şaptezeci şi şapte...

Tovarăşe cititor,

Ce părere ai despre cartea de faţă?

In ce măsură socoteşti că această carte contribue la lupta pe care o duce poporul nostru pentru construirea socialismului şi pentru apărarea păcii?

Ce învăţăminte ai tras din lectura cărţii de faţă?

Ce părere ai în legătură cu prezentarea grafică a cărţii? (copertă, punere în pagină, etc.)

Te rugăm ca toate aceste păreri să ni le comunici pe adresa:

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ
Serviciul popularizării
B-dul Ana Ipătescu Nr. 39 — Raionul I. V. Stalin Bucureşti

Responsabil de carte: G. Râncu. Tehnoredactor: V. Popovici
Corector: Cl. Pop.

Dat la cules 17.X.1952. Bun de tipar 2.XII.1952. Tiraj 6150. Hârtie semivelină ed. mată de 65 gr./m.p. Ft. 54×84/16. Coli editoriale 7,24. Coli de tipar 10. Preţul unui exemplar 2,60 lei. Ediţia I. Comanda 619. A. 01839. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R.

Tiparul executat la Intr. Poligrafică Nr. 1, Str. Grigore Alexandrescu 93-95, Bucureşti — R.P.R.

Lei 2,60